T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİLLİYETÇİLİK VE ULUSAL SOL TARTIŞMALARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE CUMHURİYET MİTİNGLERİ

Cansu IŞIK

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ali Faruk MUTLUSU

İZMİR-2012

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2008800160

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adı ve Soyadı : Cansu IŞIK

Tez Başlığı : Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye'de Cumhuriyet Mitingleri

Savunma Tarihi : 26.06.2012

Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Ali Faruk MUTLUSU

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Yrd.Doç.Dr.Ali Faruk MUTLUSU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	....
Yrd.Doç.Dr.M.Naci SEVKAL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	....
Doç.Dr.Nazif MANDACI	YAŞAR ÜNİVERSİTESİ	....

Oybirliği (✓)
Oy Çokluğu ( )

Cansu IŞIK tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye'de Cumhuriyet Mitingleri**" başlıklı Tezi(✓) / Projesi( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye'de Cumhuriyet Mitingleri"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../…..../2012

Cansu IŞIK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye'de Cumhuriyet Mitingleri

Cansu IŞIK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

2007 yılında, ülke gündemi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanmış ve ülke genelinde bazı toplumsal ve siyasi kamplaşmalar meydana gelmişti. Toplumun geniş kesiminde siyasi bir hareketlenme başlamıştı. 14 Nisan 2007 tarihinde Ankara'da başlayıp İstanbul, Çanakkale, Manisa, İzmir ve Samsun'da devam eden Cumhuriyet Mitingleri, katılımcı boyutuyla, ideolojik arka planıyla ve "görünür" hale gelen milliyetçilik vurgusu ile çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyet Mitingleri'nde bayrakların, Atatürk rozetlerinin, ay yıldızlı tişörtlerin kullanımı çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Cumhuriyet Mitingleri'ni, sloganlar, resmi milliyetçiliğin kalıpları ve katılımcı profili ile birlikte değerlendirdiğimizde, "Atatürkçülük-Kemalizm-Ulusalcılık" anlayışları temelinde ve her pozisyonun kendi içinde gösterdiği çeşitlilik ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, milliyetçilik kuramları ve türleri, İzmir Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi Mülakatı ile Cumhuriyet Mitingleri, "milliyetçilik ve ulusal sol" bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Mitingleri, Milliyetçilik, Sol

ABSTRACT

Master Thesis

Republic Meetings in Turkey Under the Discussions of Nationalism and National Left Ideology

Cansu IŞIK

Dokuz Eylul University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Administration
Program of Public Administration

In 2007, the national agenda focused on the presidential elections and some of the social and political divisions occurred throughout the country. A large part of the political mobilization of the society had begun. Republic Meetings started in Ankara on 14 April 2007 and continued in Istanbul, Çanakkale, Manisa, Izmir and Samsun. Republic Meetings with participatory dimension, the ideological background and "visible" nationalism emphasis has brought the various discussions.

Flags, Atatürk badges and tshirts with crescent and star of use has reached a very large dimensions in Republic Meetings. When we evaluate Republic Meetings together with slogans, official nationalism and participant profile , "Kemalism-Nationalism" concept has emerged on the basis of diversity within each position.

In this study, the types and theories of nationalism, İzmir Gündoğdu interview with Republic Meetings will be evaluated in the context of "nationalism and national left".

Key words: Republic Meetings, Nationalism, Left

MİLLİYETÇİLİK VE ULUSAL SOL TARTIŞMALARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE CUMHURİYET MİTİNGLERİ

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET MİTİNGLERİ VE ULUSAL SOL

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
13 MAYIS 2007 VE 21 HAZİRAN 2009 İZMİR GÜNDOĞDU CUMHURİYET MİTİNGİ MÜLAKATI

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADD	Atatürkçü Düşünce Derneği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
Bkz	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CUMOK	Cumhuriyet Gazetesi Okurları
İP	İşçi Partisi
MDD	Milli Demokratik Devrim
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TOBAV	Devlet Tiyatroları, Opera ve Balesi Çalışanları Vakfı

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

GİRİŞ

2002 genel seçimlerinde % 34.43[1] oy oranı ve ile tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 2007 genel seçimlerinde, gücüne güç katarak oy oranında 12.15'lik[2] bir artış göstermiş ve tek başına iktidar olmuştur. AKP iktidarının güçlenmesi, toplumda (laiklik tehlikede mi?) birçok tartışmalı soruyu da beraberinde getirmiştir. Bununla beraber, 2007 Nisan ayında cumhurbaşkanı seçiminin yaklaştığı süreçte, muhalefet partileri AKP'ye erken seçimi kararı aldırmaya çalışmış ve cumhurbaşkanının mevcut meclisin dışında, yeni bir meclis kurulduktan sonra seçilmesi çağrısını yapmıştır. Ancak, cumhurbaşkanı adayını açıklamamıştır. AKP'nin bu tutumu, tartışmaların alevlenmesine ve kitlesel Cumhuriyet Mitingleri'ne dönüşmesine neden olmuştur.

Türkiye, son yıllarda Kemalist sivil toplum kuruluşları ve siyasal partiler tarafından düzenlenmiş büyük çaptaki mitinglere sahne olmuştur. Kemalizm ve İslamcılık ikilemi ile kategorize edilen bu toplumsal süreçte dikkat çeken nokta, "yeniden oluşturulmuş" toplumsal hareket anlayışının yerleşmiş olmasıdır. Milliyetçiliğin "görünür" olması ise, bu toplumsal hareketlerin niteliği hakkında bize ipuçları vermektedir. Cumhuriyet Mitingleri, duyguların sokakta anlam bulduğu, milliyetçiliğin "görünür" hale geldiği ve kaygı üzerine inşa edilen "yeniden kurgulama" süreci ile şekillenen dönemlerden birine tekabül eder. 2007 yılında, ülke gündemi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanmış ve ülke genelinde bazı toplumsal ve siyasi kamplaşmalar meydana gelmişti. Bu dönemde yaşanan toplumsal olayların başlangıcı sayılan değerlendirme (12 Nisan 2007 tarihinde Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın iç ve dış politikaya ilişkin değerlendirmesi ve Cumhurbaşkanı A.Necdet Sezer'in 13 Nisan 2007 tarihinde Harp Akademileri'nde yaptığı konuşma) hem de medyada yaratılan kutuplaşma, dönemin ideolojik arka planını yansıtmaktadır[3]. Ülke gündemi rejim tartışmalarına odaklanmış ve toplumun geniş kesiminde siyasi bir hareketlenme başlamıştı. Bu süreçte, üniversitelerden orduya, yargıdan sendikalara ve sokaktaki sıradan insana kadar toplumun geniş kesiminde oluşan siyasi hareketlilik dikkat çekici boyutlara gelmiştir.

---

[1] 2002 Yılı Genel Seçim Sonuçları, www.belgenet/ayrinti.php?yil_id=14., 15.04.2011,
[2] www.secimsonuclariturkiye.com/2007/.
[3] Gülcan Işık, "Medyada Yeniden Üretilen Cumhuriyet Mitingleri", **Gazi Üniversitesi İletişim ve Araştırma Dergisi,** Güz, 2010, Sayı:31, s. 31.

14 Nisan 2007 tarihinde Ankara'da başlayıp İstanbul, Çanakkale, Manisa, İzmir ve Samsun'da devam eden Cumhuriyet Mitingleri, Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığı süresinin dolması nedeniyle yapılacak 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Recep Tayyip Erdoğan veya başka bir Millî Görüş kökenli siyasetçinin olası cumhurbaşkanı adaylığına karşı başlatılan mitingler olarak bilinmektedir. Cumhuriyet Mitingleri, Kemalist sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen, yüzbinlerce vatandaşın katıldığı mitingler olmuştur.

Türkiye'nin yakın siyasi tarihinde yaşanan önemli mitinglerinden olan Cumhuriyet Mitingleri, katılımcı boyutuyla, ideolojik arka planıyla ve "görünür" hale gelen milliyetçilik vurgusuyla çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yazılı ve görsel basında "tekrarlanan sözcükler" ile Cumhuriyet Mitingleri'nin kısa hikayesine ulaşmak mümkün. Bu anahtar sözcükler genel itibariyle, "miting, laiklik, cumhuriyet, slogan, yüzbinler, demokrasi, şeriat ve son olarak bayraktır[4]." Miting alanındaki pankartlar ve sloganlar da Cumhuriyet Mitinglerini anlamlandırmakta önemli araçlardır. *"Savaşı Atatürk kazanacak" , "Atatürk'ün Samsun'a ikinci çıkışı gibi…"Asıl Cumhuriyet Bayramı bugün…", "Mustafa Kemal'in askerleriyiz", "Atam izindeyiz",* gibi ifadelerin ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in kuruluş yılları ile özdeşleşen bir ruhla bağlantılı olarak, o günlere dönüşü ifade eden bir algı mevcuttur diyebiliriz. Özellikle de İzmir (Gündoğdu) Mitingi "kırmızı bayraklarla" anlam buldu. Bunu, Kemalizm'in milliyetçilik ilkesine dayanan "homojen toplum imgesinin" yarattığı bir tepki olarak değerlendirebiliriz. Bu bağlamda bayraklar, sloganların içeriği ve kutsallaştırılmış Atatürk posterleriyle, Türkiye'de "sıradan milliyetçilik" tartışması gündeme gelmiştir.

Michael Billig'in "Banal Nationalism" adlı çalışması, milliyetçiliğin yeniden üretimini sistematik olarak inceleyen ilk eser olma niteliğini taşır. Michael Billig, banal milliyetçiliği şöyle tanımlamıştır: "Milli semboller, gündelik hayatın alışkanlıklarına siner, düşüncelere tepkilere yerleşir. Milli kimlik, her gün sayısız alışkanlıkla milli ortama dönüşür. Bu süreç öylesine doğal ve sıradan bir şekilde yaşanır ki yaşanılan ortam tarafından rutinleşir[5]. Yerleşik milletlerin her gün yeniden

---

[4] Erkan Yüksel, "Cumhuriyet Mitinglerinin Yaygın Gazetelerde Yer Alış Biçimi Üzerine İçerik Analizine Dayalı Bir Değerlendirme" , **Siyasal İletişim**, s. 19.
[5] Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları- Eleştirel Bir Bakış,** Doğu-Batı Yayınları, Ocak, 2008, s. 248.

üretilmelerini sağlayan bu ideolojik koşullandırmaya banal (sıradan) milliyetçilik denir[6].” Ulusalcılık, yurttaşlık ve Atatürkçülük” temasını taşıyan ve bayraklarla sembolize edilen Cumhuriyet Mitingleri, milliyetçiliğin yeniden üretimi konusunda vurgu yapmaktadır diyebiliriz. Bu bağlamda, Cumhuriyet Mitingleri, duyguların kullanımı, yoğun katılımı ile birlikte düşünüldüğünde milliyetçiliğin ve toplumsal hareketlerin “birliktelik” ve “psikolojik hareketin parçası olarak sayı” unsurlarını ön plana çıkarmaktadır. Psikolojik ve duygusal parametrelerin varlığı ve katılımda nicelik, bireyin seferberliği açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, “Tandoğan”, “Çağlayan” ve “Gündoğdu” Cumhuriyet Mitingleri’ni ilk olmaları ve katılımın yoğun olması nedeniyle önemlidir.

Çalışmamızın amacı, Cumhuriyet Mitingleri’ni “ulusal sol” ve “milliyetçilik” ekseninde analiz etmek için, öncelikle bu mitingler kapsamına girecek milliyetçilik türleri, milliyetçiliğin gündelik yeniden üretimini yansıtan milliyetçilik kuramları ele alınmıştır. Mitinglerin değerlendirilmesinde gazete taramasından yararlanılmıştır. Cumhuriyet Mitingleri ve Ulusal Sol, 13 Mayıs 2007 ve 21 Haziran 2009 İzmir Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi Mülakatı tezin temel bölümleri olmaktadır. 2007 ve 2009 tarihlerinde gerçekleşen Cumhuriyet Mitingleri’ne katılan grupların, kullanılan sloganların belirlenmesi, dönemin politik havasının analizi, fotoğraf analizine başvurma noktasında gazete taraması bu çalışmaya yardımcı olmuştur. Politik duruşları nedeniyle farklı bakış açılarına sahip gazeteleri taramak temel amacımdır. Bu gazeteler: Cumhuriyet, Zaman, Sabah ve Yeni Asır’dır.

Tarama yaptığım gazeteler, politik duruşlarını, haberlerini ve yorumlarını farklı şekillerde yansıtmışlardır. Hem taradığım gazetelerin haber söylemleri hem de İzmir Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılanlarla yaptığım mülakat ile milliyetçi/kemalist vurgunun farklı çizgileri olduğu görülmektedir. Bu farklı toplumsal bilincin günlük hayatta çeşitli inanç kalıpları ve alışkanlıkları ortaya dökülen milli duyguların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Mitinglerin milli bilinci bize öylesine “sıradan” bir şekilde hatırlatan bayrak refleksini doğurması (çoğu zaman dikkat bile çekmeyen, sallanmayan bayraklar), İstiklal Marşı, Atatürk resmi, ay-yıldız gibi milli devlet simgelerinin aşırı tüketimi, resmi milliyetçiliğin söz ve ekonomisinin karakteristik özelliği olan sivil dinamiğin aşırı yinelenmesinin

[6] Michael Billig, **Banal Milliyetçilik ,** çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, 2003, s. 18.

örneği olabilmektedir. Akademik hayatını Loughborough Üniversitesi'nde sürdüren İngiliz sosyal psikoloğu Michael Billig'in ortaya attığı banal milliyetçilik terimi, batının kurulu milletlerinin yeniden üretilmesine izin veren ideolojik alışkanlıkları örtmesi için ileri sürülmektedir. Bu alışkanlıkların gündelik yaşamdan ayıklanmadıkları iddia edilmektedir. Her gün millet olma olgusu, dalgalandırılır[7]. Dolayısıyla, "Millet olmak" ve "biz" geleneksel şekilde dalgalandırılabilir / imlenebilir.

Bu konular etrafında, Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak ya da bahsettiğimiz resmi milliyetçiliğin ritüelleri (tepkilerde, rutin pratiklerde ve günlük söylemlerde) yeniden üretim sürecine katkı sağlıyor mu, "ulusal sol" bu mitinglerde hangi konumda durmaktadır ve görünür hale gelen milliyetçi refleksin "kitle pratiği" nasıl yansımaktadır sorularını yanıtlamak temel amacımdır.

Çalışmanın İzmir'de hazırlanmasından ve Cumhuriyet Mitingleri'nden sadece Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne gözlemci olarak katılabildiğimden ötürü, derinlemesine mülakatların yapıldığı grup İzmir'den katılan kişilerle sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede toplam on dört mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlara çalışmada yer verilirken, katılımcıların isimleri değiştirilerek kullanılmıştır. Konu ve kapsam açısından şunu söyleyebiliriz: Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi mülakatı, yaşları 20-70 aralığında olan 14 kişi ile yapılmıştır. Görüşmecilere 20 soru sorulmuştur. Öğrenim düzeyi lise, üniversite ve yüksek lisans olan farklı meslek gruplarına dahil 5 kadın ve 9 erkek üzerinde yapılan bu mülakatların kapsamı üç başlık ile kategorize edilmiştir:

- Katılımcı profili
- Haber kaynağı ve miting değerlendirmesi
- Milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündem

Türk siyasetinin 2007-2009 gündeminin temel problemlerinden hareketle,

1) Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerine katılanların profilini algılamak,

2) Cumhuriyet mitinglerinde kullanılan bayrağın katılımcılardaki algısını belirlemek ve görünür hale gelen milliyetçiliği sorgulamak

[7] Billig, ss. 17-18.

3) Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin Türkiye'de yeni bir miting kültürü yaratıp yaratmadığını analiz etmek ve mitinglere katılmaya neden olan faktörleri belirlemek,

4) Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'ne katılanları cesaretlendirmede sanatçı ve aydınların rolünün nasıl değerlendirildiğine dikkat çekmek ve araştırmanın amaçları olarak sıralanabilir.

Burada özellikle belirtilmesi gereken husus, araştırmanın hiç kuşkusuz görüşmecilerin algı ve temsilleriyle sınırlı olmasıdır. Araştırma, yalnızca söz konusu algı ve temsillerin hangi söylem üzerinden inşa edildiğine ilişkin genel bir eğilimin ipuçlarını yansıtmaktadır.

Araştırmanın yöntemi ise şu kapsamda yapılmıştır: Araştırmada görüşülen kişilere yöneltilen sorular, Türkiye gündeminin ilk sıralarında yer alan ve keskin kutuplaşmalara, yer yer de çatışmalara yol açan toplumsal ve siyasal olgular üzerine odaklanmıştır. Araştırma 2007-2009 tarihlerini kapsamaktadır.

İlk soru kümesinin odaklandığı "katılımcı profili" bölümünde, bireylerin kendilerini siyaseten nerede konumlandırdıklarından hareketle, siyasete ilgilerinin nerede başladığı, herhangi bir dernek/sendika ya da başka bir örgüte üye olup olmadıkları, 13 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi ya da 21 Haziran 2009 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nden hangisine neden katıldıkları sorulmuştur. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve meslek de bu bölümdeki diğer sorulardır. Bu çerçevede bireylerin eğitim düzeyi, siyasal tercihleri ya da siyasal/ideolojik pozisyonları, toplumsal/siyasal sorunlara yönelik bakış açısını şekillendiren kültürel ve siyasal tercihlerini anlamaya yönelik sorular sorulmaya çalışılmıştır.

İkinci soru kümesinde (haber kaynağı ve miting değerlendirmesi), Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılma kararında etkili olan faktörlere odaklanılmıştır. Bu kapsamda, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nden nasıl haberdar oldukları, Cumhuriyet mitingleri dışında herhangi bir mitinge katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Ayrıca Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne gelmeye ne zaman karar verdikleri ve Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne dair izlenimleri, bu mitingin diğer Cumhuriyet Mitingleri'nden farkı üzerine sorular yöneltilmiştir.

Üçüncü soru kümesinde (milliyetçilik, yeniden üretim, politik gündem), Türk siyasetinin 2007-2009 gündeminin temel problemlerine yani Cumhuriyet Mitingleri'nin yapıldığı dönemin önemli olayları üzerine ve Türk bayrağına odaklanarak, mitinglerin milliyetçilikle ilgisi saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, evlere bayrak asılan özel günler var mı, özel günlerin dışında bayrak asılır mı, bayrağın genel olarak değerlerdeki yeri, Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın neyi temsil ettiği, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılırken katılımcıların yanlarında herhangi bir görsel malzeme (bayrak, poster,pankart…vb) var mı, varsa hangi amaçla kullanıldığı, Ankara'daki (Tandoğan) Cumhuriyet Mitingi'ne gidilmiş midir, gitmek isteniyor mu ve dolayısıyla Anıtkabir'e gitmek doğru mudur, katılımcılar alanda tek başına mıdır yoksa aileleri ve arkadaşlarıyla mı gelmiştir (bu soru yeniden üretimle ilgilidir), Cumhuriyet Mitingleri'nin dönemsel olaylarla bağlantısı nasıl görülüyor, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne ünlülerden (sanatçı, aydın…vs) kimler katıldı hatırlanıyor mu ve Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılanları cesaretlendirmede sanatçı ve aydınların (elitler) rolü nasıl değerlendiriliyor, bu kişilerin ortak özellikleri nelerdir ve son olarak Cumhuriyet Mitingleri başarıya ulaşmış mıdır? v.b milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündeme yönelik temsillerini ve algılarını değerlendirmek üzere görüşmecilere sorular yöneltilmiştir.

Araştırma kapsamında Haziran-Temmuz 2010 tarihleri arasında İzmir'den 20-25, 25-45 ve 45 üstü yaş dilimlerinde toplam 14 kişiyle (5 kadın, 9 erkek) görüşülmüştür. Farklı yaş dilimlerini ele almamız Cumhuriyet Mitingleri'nin sosyolojisiyle ilgilidir. Çünkü, Cumhuriyet Mitingleri'ne katılan kadınların çoğu kadın ve genç ağırlıklı yurttaştı. Önemli bir kısmı da yaşamları boyu hiçbir mitinge gitmemiş, hiçbir siyasal gösteriye katılmamış kişilerden oluşuyordu[8]. Bu mitinglere katılan kişilere baktığımızda yaşlısıyla genciyle farklı yaş dilimlerinden birçok insan Cumhuriyet Mitingleri'ne ilgi göstermiştir. İçlerinde tarihçi, öğrenci, emekli müfettiş, gümrük müşaviri, akademisyen, sağlık teknisyeni ve emekli subay olmak üzere farklı meslek gruplarına dahil kişiler mevcuttur.

Derinlemesine mülakatlar sırasında görüşülen on dört kişinin profilleri şu şekildedir:

---

[8] Emre Kongar, **Demokrasimizle Yüzleşmek**, Remzi Kitabevi, Ekim, 2007, s. 302.

Ahmet, 34 yaşında lisansüstü eğitimli bir tarihçi/arşivci. Makedonya Göçmenleri Derneği üyesidir. Kendini hümanist, sosyal eşitlikçi, sosyal adalet ve özgürlükçü bir yaşam isteyen birisi olarak tanımlıyor. Siyasete aktif olarak katılmadığını, ama hayatın her alanının siyasete dahil olduğunu bildiğini söylüyor. Bu anlamda doğal olarak siyasetle bir şekilde ilgilenmiş olduğunu belirtiyor. 13 Mayıs 2007 ve 21 Haziran 2009 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin her ikisine de katılmıştır. Bu mitinglere katılma nedeni olarak, ülkenin içinde bulunduğu siyasi havanın hoşuna gitmemesi olarak gösteriyor. Buna birey olarak bir tepki vermenin en güzel yollarından birinin Cumhuriyet Mitingleri olduğunu vurguluyor[9].

Bedri, 67 yaşında lisansüstü eğitimli emekli bir müfettiş. Kendisini sosyal demokrat bir çizgide ve 68 kuşağının ağabeyleri olarak görüyor. 1965 yılında Gazi Üniversitesi öğrencisiyken siyasete ilgisi başlamıştır. Geçmişte, sosyal-demokrat çizgide faaliyet gösteren hareketlerin içinde bulunduğunu belirtmiştir. Görüşmeci, 20 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmıştır[10].

Fatma, 44 yaşında lise mezunu bir kamu çalışanı. Siyaseten sosyal-demokrat bir çizgide, ilerici, aydın, katılımcı olduğunu ifade etmiştir. "Duyarlı iseniz ve yaşadığınız olumsuzluklara eleştiri yapabiliyorsanız zaten siyasete başlamış oluyorsunuz" demektedir. Herhangi bir dernek/sendika ya da başka bir örgüte üye olmadığını belirtmiştir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerinin her ikisine de, Cumhuriyet'in ilkelerini korumak adına katılmıştır[11].

Erhan, 25 yaşında ve üniversite mezunu. "Sosyal adaletin egemen olduğu, ezenin ezilenin olmadığı, kimsenin din, dil, ırkından dolayı dışlanmadığı bir dünya düşlüyorum" diyor. Siyaseten kendini ulusal solda konumluyor. Herhangi bir derneğe, sendika ya da örgüte bağlılığının olmadığını vurgulamaktadır. 13 Mayıs 2007 Gündoğdu (görüşmeci bu mitinge- "büyük" miting demiştir.) Mitingine, gönüllü görevli olarak katılmıştır. Siyasi konumlanışı gereği ve de büyük kitlelerin katılacak olması nedeniyle görevli olarak yer almak istemiştir[12].

Ali, 64 yaşında üniversite mezunu bir emekli. Dünya görüşünün çağdaş,

[9] Mehmet, tarihçi/arşivci, 34 yaşında, 10 Mart 2010, İzmir.
[10] Bedri, emekli bir müfettiş, 67 yaşında, 17 Mart 2010, İzmir.
[11] Fatma, kamu çalışanı, 44 yaşında, 20 Mart 2010, İzmir.
[12] Erhan, üniversite mezunu, 25 yaşında, 28 Mart 2010, İzmir.

demokrat, hukuktan yana toplumsal olaylara duyarlı olduğunu söylüyor. Siyasete ilgisinin babasıyla başladığını belirtiyor. Türkiye'nin ilk partisini kurmuşlar. Dernek üyeliği Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) ve Cumhuriyet Okurları (CUMOK). Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin her ikisine de katıldığını vurgulamaktadır. "Çünkü ülke bütünlüğünü seviyorum. Cumhuriyeti korumak görevimiz. Kazanımlarımızın hepsini cumhuriyet sayesinde elde ettik" diyor[13].

Canan, 20 yaşında halen bir üniversitede okuyor. Laik, sosyal, cumhuriyetçi kısaca Atatürk'ün ilke ve inkılapları ışığında ilerleyecek bir devletten yana olduğunu ifade ediyor. Siyasete ilgisi ortaokul-lise döneminde başlamıştır. "Okulumuzda belirlenen zamanlarda güncel konular konuşulmakta ve tartışılmaktaydı, o zamanlar bu konulara dikkat ederek siyasete ilgim gelişti." Herhangi bir derneğe / sendikaya üye olmadığını belirtmiştir. 13 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmıştır. "Artık toplumun bir şey yapması gerekiyor, sesini duyurması gerekiyordu, ben de katkıda bulunmak istedim[14]."

Serdar, 22 yaşında ve üniversite mezunu. Tabiatın iktidar olduğu, eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünya görüşü olduğunu söylüyor. "Kendimi sağ ve sol kavramlarının barındırdığı bir kalıba sokmam istemem. Şunun da altını çizmeliyim ki özgürlük anlayışım tüm canlıların eşit olduğu bir dünya. Sadece insanlarla sınırlamıyorum bu kavramı. Yeşiller partisi'ne resmi olmasa da fiilen üye sayılırım. Beraber çok iş yaptım onlarla, özellikle de seçim dönemlerinde. Doğa Derneği'ne üyeyim." Görüşmeci, 13 Mayıs Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmıştır. Bu mitinge katılma nedenini, miting reklamlarının çok iyi yapılması olarak gösteriyor. Ve bunu şu sözlerle ifade ediyor: "Mitinge katılacakları Türkiye'yi kurtaran adam gibi lanse eden çoğu medya, biz insanlara mitingi aşıladı[15]."

Sibel, 24 yaşında ve stajyer avukat. Genel olarak ayrımcılıktan uzak, özgürlükçü bir bakış açısının olduğunu belirtiyor. Demokratik düzeni oldukça önemserim. Çoğunlukçu demokrasiden ziyade çoğulcu demokrasi taraftarıyım. Ekonomik açıdan liberalizmden oldukça uzağım diyebilirim. Bir kısım orduya göreve çağırmaktaydı. Ben oraya orduya gerek olmadığını demokratik düzenin ancak demokratik yollarla korunabileceğini göstermek, sivil bir koruma

[13] Ali, emekli, 64 yaşında, 4 Nisan 2010, İzmir.
[14] Canan, öğrenci, 20 yaşında, 14 Nisan 2010, İzmir.
[15] Serdar, üniversite mezunu, 22 yaşında, 19 Nisan 2010, İzmir.

mekanizmasının var olduğunu göstermek adına gittim. O mitinglere giderken (Ankara, Çağlayan, İzmir) ben ve benimle birlikte katılan arkadaşlarım cumhuriyetin ve değerlerinin yalnızca halka ait olduğunu ve onu savunması gerekenlerin yine halk olduğu düşüncesindeydik[16].”

Fırat, 20 yaşında ve üniversite öğrencisi. Herkesin üstüne düşeni yaptığı, haksızlıkların olmadığı bir dünyanın amacı olduğunu ifade ediyor. “Siyaset bana uzak, ilgi çekmeyen bir olgu ama benim için siyaset, dünya görüşümü sağlayacağına inandığım insan ve makamları desteklemek. Üye olduğum bir yer yok.” Görüşmeci, 21 Haziran 2009 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılmıştır. “Oraya katılan milyonların katılma sebebi farklı değildi, bir mesaj verilmesi gerekiyordu[17].”

Metin, 55 yaşında üniversite mezunu bir gümrük müşaviri**.** Dünya görüşü olarak sol, emekten, özgürlükten, bağımsızlıktan ve çağdaşlıktan yana, Cumhuriyet değerlerinin savunucusu. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve ADD üyesi. Siyaseti bir yaşam biçimi olarak görüyor. Dürüst siyasetten yana. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri’nin her ikisine de, Cumhuriyet değerlerine sahip çıkmak için katılmıştır[18].

Ayşe, 55 yaşında üniversite mezunu ve sağlık teknisyeni. Kendini sol görüşlü, çağdaş, özgür, emekten yana ve aynı zamanda Cumhuriyet değerlerinin bir savunucusu olarak görmekte. CHP üyesi. Bu üyeliğinin bulunduğumuz ortamın gittikçe kötüye gittiğini, artık bir şeyler yapmak gerektiğini düşündüğü için başladığını belirtiyor. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri’nin her ikisine de, ülkede yolunda gitmeyen bir ortam olduğu için katılmıştır. Cumhuriyet Mitingleri ile sivil koruma mekanizması yaratmanın mantıklı olabileceğini düşünmüştür[19].

Gülçin, 24 yaşında ve akademisyen. Dünya görüşünü sol olarak tanımlamakla beraber, siyaseten kendini sosyal devlet anlayışının yer aldığı, herkese eşit hakların verildiği bir görüş içinde görmekte. Siyasete ilgisinin lisede okuduğu kitaplar sonrası ortaya çıktığını belirtmiştir. Herhangi bir sendikaya ya da derneğe üyeliği söz konusu değil. 13 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılmıştır. “Cumhuriyet Mitinglerinin 2007 yerel seçimleri üzerinde etkisinin olacağını düşündüğüm ve de bu mitinglerin bir muhalefet oluşturacağına inandığım

[16] Sibel, stajyer avukat, 24 yaşında, 4 Mayıs 2010, İzmir.
[17] Fırat, üniversite öğrencisi, 20 yaşında, 10 Mayıs 2010, İzmir.
[18] Metin, gümrük müşaviri, 55 yaşında, 18 Mayıs 2010, İzmir.
[19] Ayşe, sağlık teknisyeni, 55 yaşında, 24 Mayıs 2010, İzmir.

için katıldım[20].”

Nusret, 52 yaşında üniversite mezunu bir emekli subay. Siyaseten kendini sol, emekten yana, özgürlükçü, çağdaş olarak konumlandırmakta. Kemalist düşüncenin savunucusu. CHP ve ADD üyesi. “Atatürk Cumhuriyeti’ni savunan yerdeyim. Siyaseti bir yaşam biçimi olarak kabul ederek, hak-hukuk, adalet kavramlarını değerlendirme irdeleme aşamasında ilgim arttı ve devam etti.” Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri’nin her ikisine de katılmıştır. Kazanılan değerlerin savunulması gerektiğine, artık sözün yeterli olmadığına inandığı için bu mitinglere katılmıştır[21].

Cem, 20 yaşında ve üniversite öğrencisi. Kendini eşitlikçi ve adaletten yana biri olarak tanımlıyor. Sol görüşü benimsediğini vurguluyor. Siyasete ilgisinin ise ailesinin etkisi ile ve lise yıllarında başladığını belirtiyor. “Şu an hiçbir örgüte ya da sendikaya üye değilim ama yakın gelecekte siyasi fikirlerine uygun bir partiye üye olmayı planlıyorum. 13 Mayıs 2007 tarihindeki mitinge katıldım. Bu mitinglerin kitlesel bir hareketin başlangıcı olabileceğini düşünmüştüm ve tepkimi göstermek istedim[22].”

[20] Gülçin, akademisyen, 24 yaşında, 3 Haziran 2010, İzmir.
[21] Nusret, emekli subay, 52 yaşında, 7 Haziran 2010, İzmir.
[22] Cem, üniversite öğrencisi, 20 yaşında, 18 Mayıs 2010, İzmir.

Bu kapsamda, Cumhuriyet Mitingleri'ne katılan kişilerin profillerine baktığımızda, farklılıklar göstermekle birlikte, her katılımcı için bayrağın kutsallığı farklı önemdedir. Cumhuriyet Mitingleri'nde en çok kullanılan görsel malzemeden biri hiç şüphesiz bayraktı. İnsanoğlu, tarihin her döneminde dünya tasarımını "biz" ve "onlar" bakış açısından oluşturdu. "Biz" ve "onların" kapsamı değişse de, kimliğin bir ifade biçimi olarak sembollerin kullanılma "mecburiyeti" ve "alışkanlığı" değişmedi. "Başlıklar, üniformalar, flamalar ve bayraklar, "bizi" "onlardan" ayırmanın doğrudan göstergesi olarak kullanıldı. Burada önemli olan, geçmişte bir yaratılış efsanesine atıf yapan, düşmanları, zaferleri, şehitleri, anıtları, marşları ile üyelerini yüce bir heyecanla kuşatan milliyetçiliğin sahip olduğu bu kutsallığı en anlamlı şekilde yansıtmasıdır. Bayrak, o ulusa ait tüm gerekçeleri, meşrulukları, duyarlılıkları şifreleyen, milliyetçi görüşten bakıldığında tüm bu anlamları açığa çıkaran, ulustan kendine yansıyan kutsallığı üzerinde taşıyan bir sembol[23]" olarak ifade edilebileceğinden dolayı, Cumhuriyet Mitingleri'ni "milliyetçiliğin görünümleri üzerinden ulusal sol ile" birlikte almayı tercih ettim.

Sencer Ayata, Cumhuriyet Mitingleri'nde mitingcilere, "Bayrak neyi temsil ediyor?" diye soracak olsak, en çok alınan yanıtın "Cumhuriyet" olacağını belirtmiştir. Yalnız bu bayrak refleksini etnik milliyetçilikten ve özellikle din merkezli milliyetçilikten ayrı düşünmemiz gerektiğinin de altını çizmiştir[24]. Üçüncü bölüm olarak sunduğumuz mülakatlar bölümünde bu tartışılan bir konu olmuştur. Katılımcılar, Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağı, sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş değerleriyle bağdaştırmamaktadır. Bağımsızlığı, ulusu ve özgürlüğü temsil ettikleri noktasında ortak görüş bildirmektedirler. Sıradan milliyetçilik, kriz dönemlerinde ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda sıradan milliyetçilik, duygusal patlamalar, kolektif bilinç ve günlük hayatta çeşitli inanç kalıpları ve alışkanlıklarla beslenmektedir. Milli krizlerin ya da başarıların ardından ortaya çıkan, sokağa dökülen milli duygulardır bunlar.[25].

Buradan yola çıkarak, tezimizin birinci bölümü, yeniden üretim sürecine katkı sağlayan milliyetçilik kuramlarını ve milliyetçilik türlerini analiz etmeye yönelik

---

[23] Naci Bostancı, **Siyaset Medya ve Ötesi**, Vadi Yayınları, Ankara , 1998, ss. 252-253.
[24] Sencer Ayata, "Meydandakiler Yeni Orta Sınıftır", 21.05.2007, **http://www.milliyet.com.tr/2007/05/21/siyaset/asiy.htm**l, (17.04.2011).
[25] Yumul ve Özkırımlı, **"**Günlük Gazetelerde Milliyetçiliğin Fark Edilmeyen Yönü", http://www.medyakronik.net/akademi/makaleler/makaleler06.htm, 19.04.2011.

olacaktır. Sıradan (banal) milliyetçilik de bu kuramların içinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirme daha sonraki bölümde sunacağımız Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak refleksini ve resmi Atatürk milliyetçiliğini anlamamızda bize yardımcı olacaktır.

İkinci bölümde, gazete taramasından faydanılarak, Kemalizmin tarihsel kodu ve Türkiye'de ulusal solun Kemalist ulusçu söylemi bağlamında, mitinglerde kullanılan sloganlar analiz edilerek Cumhuriyet Mitingleri yorumlanacaktır. Bunun dışında, Prof. Dr. Sencer Ayata, Cumhuriyet Mitinglerine katılıp sağı da solu da hizaya çeken insanları 'yeni orta sınıf' sözleriyle tanımlıyor. Ve onları birçok nedenden dolayı 'geleneksel orta sınıf'tan ayırıyor. Biz de Cumhuriyet Mitingleri'ndeki kalabalığa damgasını vuran "yeni orta sınıfı" ikinci bölümde anlatacağız.

Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak (ya da bahsettiğimiz resmi milliyetçiliğin ritüellerinin) milliyetçiliğin yeniden üretim sürecine katkı sağlıyor mu sorusunu yanıtlamak için, 13 Mayıs 2007 ve 21 Haziran 2009 İzmir Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi Mülakatı da tezin son bölümü olarak sunulmuştur. Katılımcı profili, haber kaynağı ve miting değerlendirmesi ve milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündem mülakatların alt başlıklarını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİĞE GENEL BAKIŞ: MİLLİYETÇİLİK TÜRLERİ VE KURAMLARI

1.1. MİLLİYETÇİLİK NEDİR?

Milliyetçilik kavramı üzerinde sosyal bilimler alanında pek çok çalışma yapılmıştır. Buna rağmen milliyetçilik hem Türkiye'de hem Batı dünyasında bilimsel açıdan üzerinde fikir birliğine varılmamış bir kavramdır. Milliyetçiliğin belli bir tarih ve coğrafyadaki nitelikleri göz önüne alınarak yapılan sınıflandırmaların eksik kalması milliyetçiliğin tanımlanmasını güçleştirmektedir. Milliyetçiliği inceleyen bilim adamlarının söz birliğine vardıkları tek nokta milliyetçiliğin doğasının karmaşıklığı ve milliyetçiliği tanımlamanın güçlüğüdür[26]. Milliyetçilik aynı zamanda, bulunduğu ortamın koşullarına uyum sağlar. **"**Bir ideoloji olarak milliyetçilik anlayışı, çeşitleri bakımından birbirine alternatif olacak düzeyde öylesine derin farklılıklar arz etmektedir ki, çoğu zaman onu tek bir yaklaşımla ele almak olanaksız hale gelmektedir." Çünkü milliyetçiliğin rengi değişkenliğe sahiptir. Bu sonsuz kere yönlendirilebilir, şekil verme ve inanç, hissiyat ve sembollerden oluşmuş dokuyu anlamak, milliyetçiliğin doğasının karmaşıklığı ile güçleşir. Bu özelliğinden dolayı milliyetçiliğe ilişkin birbirine karşıt görüşler ortaya çıkmıştır.[27]

Craig Calhoun, milliyetçiliği bilincimizi de şekillendiren bir konuşma biçimi olarak yorumlamaktadır. Calhoun, bunun, Michel Foucault'nun "söylemsel oluşumu"[28] ile paralellik gösterdiğini belirtmektedir. Yani, milliyetçiliğin söylemsel

---

[26] Fatma Şimşek, **Popüler Milliyetçilik**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 6.

[27] Mehmet Karakaş, "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", **Doğu Batı Düşünce Dergisi Milliyetçilik-I** ,Yıl:9, Sayı: 38, Ağustos, Eylül, Ekim, 2006, s. 58.

[28] "Foucault'nun söylemsel oluşum (sorunsallaştırma sonucunda ortaya çıkan her deneyim, belli kavramlar ve kuramlar içeren ve ürettiği doğruluklarla ifade bulan bir bilgi alanı) adını verdiği ifade birliklerinin içinde nesnelerin, dile getirme tiplerinin, kavramların ve tematik seçimlerin arasında sıra, bağlantı, işlev ve dönüşümü içeren bir düzenin varlığı söz konusudur. Foucault'ya göre, "söylemsel oluşum" yüzeysel değil derinlemesine olan bilgiyi içerir. O, eserlerinde yüzeysel olan bilimi değil, derinlemesine olan bilgiyi arkeolojik çözümlemenin konusu yapmıştır Foucault, söylemin çok karmaşık bir gerçekliği olduğuna inanır. Asıl düşüncenin ya da söylemin, bilimsel hakikat ve doğruluk üzerinden yürütüldüğünü belirtmektedir. Yani burada önemli olan nokta görüneni bilmek ve söyleme dönüştürmektir. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Micheal Foucault, **Kelimeler ve Şeyler**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

oluşumu devreye girdiği noktada; toplumsal dayanışma, kolektif kimlik ve bu düşünme tarzı milliyetçi bir kendini kavrayışın üretiminde önemlidir. Burada bize düşen ilk iş, milliyetçilikle özdeşleşen kolektif kimliği ve toplumsal dayanışmayı "hayal etmenin " ayırt edici biçimini fark edebilmektir[29]. Foucault'nun anladığı anlamda milliyet, modern bireyin bedenine işlenmiş görülür. Bu nedenle vatansız bir insan denince, onun salt dış dünyada bir yerden değil, tam bir benlikten de yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Milliyetçilik söylemi- sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet söylemleri gibi- "kimliğe sadece kişinin bedenine işlenmiş ve onunla aynı sınırlara sahipmiş gibi bakılmasını desteklemekle kalmaz, aynı zamanda bireylere de, birbirlerine somut kişiler arası ilişki ağları içinde yer almalarından dolayı değil de, soyut bir eşitlikler kümesinin mensubu olmalarından dolayı bağlıymışlar gibi bakılmasını teşvik eder. Yani kategorik kimlikleri, ilişkisel kimliklere yeğler; bunun nedeni milliyetçilik söyleminin, birbiriyle yüz yüze ilişki kurması zor olan, çok büyük bir topluluğa hitap etmesidir.[30]"

Milliyetçilik, doğası gereği muğlaktır. Milliyetçilik, şartların gerektirdiği şekilde tanımlanabilir ya da sınıflandırılabilir. Yani, tek başına evrensel nitelikte, sabit milliyetçilik ilkelerinden bahsetmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla, pek çok sosyal bilimci nesnel milliyetçilik tanımı yapmak yerine öznel sınıflandırma yapmanın daha doğru olduğu kanaatindedir. Bu noktada milliyetçilik için söyleyebileceğimiz, farklı tanımlamalarının ve türlerinin olabildiği, yani milliyetçiliğin şartlara göre değişkenliğidir. Milliyetçilik konusundaki bu çeşitlilik doğal karşılanabilir. Çünkü; milliyetçiliğin tanımı ve türleri, her ulusun kendi kültürel, etnik, tarihi ve sosyal dokusuna göre değişiklik gösterebilir. Milliyetçilik, bir taraftan ilerlemeci ve özgürleştirici bir rol oynarken, öte yandan gerici, saldırgan yayılmacı bir politikanın da öncüsü olabilir. Milliyetçilik, farklı zaman ve yerlerde, farklı kişiliklere bürünmüştür.

Milliyetçiliği, sahip olduğu kapsayıcı güçle birlikte değerlendirdiğimizde, farklı birçok biçimiyle bir ideoloji olarak kabul edebiliriz. Milliyetçilik tanımları öznel ve nesnel tanımlamalar olarak da ayrılabilir. Umut Özkırımlı'nın da belirttiği gibi, milliyetçiliğe yönelik nesnel ölçütler tanıdıktır. Etnisite, dil, din, toprak, ortak

---

[29]Craig Calhoun, **Milliyetçilik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 4-5.
[30] Calhoun, s. 65.

tarih, ortak köken veya atalar (akrabalar) ya da ortak kültürdür[31]. Ancak, milliyetçiliğin doğasının karmaşıklığı, nesnel bir millet tanımı yapmayı zorlaştırdığı gibi, bu girişimleri yanlış bir yola sokmaktadır diyebiliriz. Dolayısıyla, milliyetçilik tanımlarındaki öznellikte önemli olan ya da buradaki kilit nokta, "söz konusu grubun üyelerinin çoğundaki algı ve bir fikrin farkındalığıdır. Yani, milliyetçilik, bir milletin fikrinde canlanır. Bir milletin üyeleri, birbirlerini aynı topluluğa ait gördükleri noktada, ortak bir inanç oluşur diyebiliriz.

Tüm tanımları ve sınıflandırmaları birlikte düşünerek, neden farklı milliyetçilikler var sorusuna cevap aramaya çalıştığımızda, bir sorun olarak milliyetçiliğin, diğer birtakım ideolojilerden beslendiğini söyleyebiliriz. Bu her ne kadar ilgili milliyetçilik literatüründe bir boşluk ve muğlaklık yaratsa da ya da öznel milliyetçilik tanımlamalarını ön plana çıkarsa da, farklı milliyetçilik türlerinin diğer ideolojilerden beslendiğinin kanıtı olabilir. Örneğin; geçmişte var olmuş ve hala varlıklarını korumuş olan bir liberal milliyetçilikten, bir faşist milliyetçilikten ya da muhafazakâr milliyetçilikten söz etmek mümkündür. Konuyu biraz daha açıklamak gerekirse, şunları söyleyebiliriz: İtalya ve Almanya'da millet olgusunun var olduğu ancak milli-devletin olmadığı bir ortamda milliyetçilik bir birleştirme hareketi olarak işlev görürken; Çeklerin, Polonyalıların, Bulgarların vs. bağımsızlık mücadelelerinde kendi devletini kurma sürecinde, bir ayrılma hareketi olarak işlev görmüştür. Örneğin, Avrupa Kıtası'nın hemen hemen tümünde toplulukları birbirine düşman kılan bir düşünce halini aldı. Milliyetçilik, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Alman İmparatorluklarında olduğu gibi, kimi bölgelerde mevcut statükoyu muhafaza etmek adına başvurulan bir düşünce akımı, ABD örneğinde olduğu gibi, kimi bölgelerde iktisadi yayılmanın bir aracı, İngiltere, Fransa ve Portekiz örneklerinde olduğu gibi, kimilerinde ise sömürgeciliğin bir anahtarı olarak kullanılmıştır[32]. Toplumların ihtiyacı o anda hangi yönde ise, o ihtiyacı karşılama doğrultusunda milliyetçilik işlev kazanmıştır. Bu yüzden de ortaya birçok milliyetçilik türü çıkmıştır. Bu türler arasında farklılıkların oluşu, farklı yorum ve algılayış tarzlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

---

[31] Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar Eleştirel Bir Müdahale,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ekim, 2010, s. 15.

[32] Haldun Çancı, "Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2008, Cilt: 13, Sayı: 2, s. 112.

Türkiye'de milliyetçiliğin gelişim sürecini incelediğimizde, farklı milliyetçilik türlerinin olduğunu gözlemleyebiliriz. Nevzat Köseoğlu'nun belirttiği gibi, Osmanlı aydınları ilk olarak milliyetçilik düşüncesi ile tanıştıklarında, çökmekte olan bir imparatorluğun nasıl ayakta kalabileceğinin mücadelesini vermekteydiler. Milliyetçiliğe yönelişteki temel amaç, devleti kurtarmaktı[33]. 19. Yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti önemli siyasi çatışmalarla ve bunların ardından gelen nüfus hareketleriyle (1783'te Kırım'dan ve Volga-Ural bölgesinden, Kafkaslar'dan, 1878'den sonra ise Kuban, Kırım ve Kafkaslar'dan gelen Müslümanlar) dolu bir dönem geçirmiştir. Tanzimat dönemi bürokrat sınıfının ve Jön Türklerin savundukları fikir Osmanlıcılık'dı. Yaşanan savaşlar sonucu, Osmanlıcılık yerini yavaş yavaş Pantürkizme bırakmıştır. Söz konusu ideolojinin çökmesinin tek nedeni yaşanan savaşlar değildi. Tanzimat ve Islahat Fermanları sonucu, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin Osmanlı vatandaşlarının yaşam, itibar ve mülkiyet haklarının garanti altına alınması, uygulamada her dindeki vatandaşın eşit kabul edilmesi, Osmanlı toplumu içindeki sosyal farklılaşmayı belirginleştirmiştir[34]. Bir yandan resmi Jöntürk ideolojisi olan Osmanlıcılık yerini gittikçe Pantürkizme bırakırken, diğer yandan da kültürel ve ekonomik anlamda sürdürülen Türkleştirme politikaları etkisini hissettirmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde özellikle II. Meşrutiyet sonrasında gelişen Türkçülük akımı, Cumhuriyet Türkiyesi ile birlikte ulus-devlet inşasında önemli ölçüde etkili olmuştur. Türkçülük ifadesi ile anlatılmak istenen, II. Meşrutiyet dönemindeki düşünce hareketidir. Özellikle de Trablusgarp ve Balkan Savaşları sonrasında toplum içinde hissedilmeye başlanan bir düşünce akımıdır. Savaşlardaki başarısızlık ve milliyetçilik akımının etkisiyle, azınlıkların bağımsızlık amaçlı direnişleri, Rusya'da yaşayan edebiyatçı ve aydınların başlattığı modernleşme çabaları bir millet oluşturma çabalarını doğurmuş, bunun da Türkleşme ile mümkün olabileceğini düşünmüşlerdir. Görüldüğü üzere, Türkçülük akımı bir milliyetçilik biçimi olarak belirmiş ve devlet politikası olmuştur. Amaç ise, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Türkleri milletleştirmektir. Osmanlı Devleti'nde yaşayan diğer milletlerin kendi

---

[33] Nevzat Köseoğlu, "Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-4 Milliyetçilik**, İletişim yayınları, 2008, İstanbul, s. 209.

[34] Fatma Müge Göçek, "Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-4 Milliyetçilik**, İletişim yayınları, 2008, İstanbul, ss. 65-79.

devletlerini kurmak için verdikleri savaş, çöküşün en büyük nedeni olarak görülmekte ve bütün bu gerilemeler ancak Türkçülükle engellenebilir düşüncesi hakimdir. Milli bir din, dil, soy ve ülkü birliğinin sağlanması Türkçülük akımının ana teması olmuştur. Bu bağlamda, Osmanlı Devlet sınırları içinde yaşayan Türkler, ülkü birliği ve milli bilinçle parçalanmayı önleyebilir[35].

Türkçülük'den Kemalizm'e geçiş ise, yine belirlenen bu milliyetçi ilkeler ile olmuştur. Kemalist milliyetçiliğin inşa döneminde, Mustafa Kemal'in milli kimlik sınırları tanımlaması, Ziya Gökalp'in ortak kültür tanımına yaklaşacaktı diyebiliriz. Ancak, aradaki fark şudur: Gökalp'in yaklaşımından farklı olarak, Kemalist tanımdan ortak kültürün bir kaynağı olarak İslam'ın yerini İslam-dışı geçmiş almıştır. Kemalist milliyetçilikte seküler bir "şimdi", seküler bir "geçmiş" ile mümkün olabilir. Dolayısıyla, İslami etkilerden arındırılmış, İslam öncesi Türk geçmişinin ayıklanıp yeninden inşa edilmiş unsurlarıyla, Kemalist milliyetçilik önem kazanmıştır. Türkiye'de milliyetçiliğin gelişim sürecine baktığımızda, milliyetçiliğin bir devlet politikası olduğunu söyleyebiliriz. Ya da, milliyetçiliğin devletlerin tarihi, kültürel dokularına göre değişebileceği gerçeği, bu örneği desteklemektedir diyebiliriz. Cumhuriyet Mitingleri'nde beliren simgesel ve söylemsel boyuttaki Kemalist milliyetçilik de yine bu şartlar içinde değerlendirilebilir.

Özellikle 20. yüzyılda milliyetçilik, bazı ülkelerde insan hakları felsefesi ve ahlâkına sıkı sıkıya bağlı iken, diğerlerinde ise kolektivist anlayışın ayrılmaz bir unsuru olarak görülmektedir. Milliyetçiliğin eskilere dayanan muhalif bir mirası da bulunmaktadır. Milliyetçi olarak niteleyeceğimiz siyasaların önemli bir kısmı temel olarak bir şeye karşı yürütülmüştür. Avrupa'da kilisenin üstünlüğüne karşı, eski rejime karşı, imparatorluk fikrine karşı, sömürgeci emperyalizme karşı, modernleşmeci Batı'ya karşı, küresel emperyalizme karşı vs. Bütün bunlar, milliyetçiliğin birbirinden farklı pek çok deneyime katıldığını/eklemlendiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle milliyetçilik, başka ideolojik kümelerle birleşerek melez bir görünüm almaktadır. Milliyetçiliğin bütüncül bir yapı olarak tanımlanamamasında, meşrulaştırma ve seferber etme aracı olarak değerlendirilmesinin de önemli katkısı vardır. Çünkü milliyetçiliklerin, siyasal

[35] Y. Furkan Şen, **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 292.

kimlikler ve temsiller aracılığıyla tanınmalarında, söz konusu etken belirleyici olmaktadır. Böylece eklemlenmeci yapısıyla milliyetçilikler, siyasal kimlikleri meşrulaştıran bir araç haline de dönüşebilmektedirler. Meşrulaştırdığı ulusal niteliklere ve eklemlendiği düşüncelere göre sağcı ya da solcu, ilerici ya da gerici, ılımlı ya da aşırı vs. milliyetçiliklerden söz edilebilmektedir.

Milliyetçilik, sadece birçok farklı şekilde ve bağlamda ortaya çıkmaz, aynı zamanda, farklı siyasi ve ahlâki değerler de taşır. Milliyetçilik, gerici ve çatışmacı olduğu söylenen "aşiretçilik" veya "cemaatçilik" karşısında, modernleştirici ve birleştirici olmak anlamına gelebileceği gibi, diğer ulusları veya insanlığın genelini hiçe sayar biçimde, sadece kendi ulusal çıkarlarını ve değerlerini savunmak anlamına da gelebilir. O, savaşlar ve iktisadi rekabet kadar, futboldaki ve Olimpiyatlardaki taraftarlığımıza da yön verir. Milliyetçilik söylemi doğru veya yanlış diye kolayca bir kenara bırakılamayacak kadar geniş ve temel bir söylemdir.[36]

"Örneğin 19. yüzyılda Fransız Devrimi'nden miras alınan demokratik ve evrensel değerlere bağlı olan milliyetçilik hareketleri, özgürlük ve kurtuluş hareketlerine katkıda bulunan ilerici bir öğreti olarak değerlendirilmektedir. Oysa, 20. yüzyılın ilk yarısında savaştan yeni çıkmış ve ekonomik krizin etkileri altında yaşayan toplumların, sıkıntılarını aşmak ve karmaşadan kurtulmak isteklerine bir yanıt niteliği taşıyan faşizm ise, milliyetçiliğin karanlık yüzünü ortaya koymuştur[37]. "Siyasi çatışmaların, popüler protestoların ve devlet projelerinin çoğunun (milli emeller ile bilincin ifadesi olmadıkları hallerde bile) güçlü bir milliyetçi boyutu vardır. Ek olarak, cins, sınıf, ırk ve din gibi öteki meselelerle ilgili olduğunda bile, milliyetçilik, bu tür çatışma ve protestoların en sert ve denetlenmez olanlarının hakim figürü olabilmektedir. Ancak burada önemli olan soru şudur: Milli kimlik neden böylesine her yerde hazır ve çok yüzlü olmaya devam edebilmektedir? Milli kimliğin bu anlamda asıl işlevi, insanları şahsen unutulmaktan kurtarmak ve "tarihi ve kaderi olan güçlü bir topluluk" duygusu oluşturmaktır. Milliyetçilik de bu yolda giden önemli bir araçtır.[38]

---

[36] Calhoun, s. 119.
[37] Karakaş, ss. 59-60.
[38] Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 246-247.

Ancak; yine de geniş anlamda milliyetçiliği tanımlamamız gerekebilir. Umut Özkırımlı, milliyetçiliği, her şeyden önce bilincimize şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi olarak tanımlamıştır. Belirtildiği gibi bu çok geniş bir tanımlama. Dolayısıyla milliyetçiliği yeterince açıklamadığı, değişik milliyetçilik türleri arasındaki farkları gözden kaçırdığı gerekçesiyle eleştirilebilir. Bu yaklaşım, alt tanımlarla, örneğin milliyetçilik türlerini belirlemeye yönelik alt tipolojilerle desteklendiği sürece, gözlemlenen milliyetçilik biçimleri arasındaki farklılıkları da gözden kaçırmayacaktır[39].

Özetle söylemek gerekirse, "milliyetçilik hem ideolojik, hem duygusal bir olgu, hem bir zihin durumu, hem de toplumsal bütünleşmenin bir türüdür. Yani milliyetçiliğin gerçekliği çift görünümlüdür[40]. "Milliyetçiliğin doğasının karmaşıklığı milliyetçiliğin dünyanın farklı noktalarında farklı biçimlerde ortaya çıkmış olmasından kaynaklanır. Bu da milliyetçilik çalışmaları yapan sosyal bilimcilerin birbirinden farklı pek çok milliyetçilik türü tanımlamalarına yol açmıştır. Diğer bölümlerde açıklayacağımız üzere farklı milliyetçilik türleri ve milliyetçiliğe yönelik kuramsal yaklaşımlarla, milliyetçilik üzerine yapılmış öznel sınıflandırmaları göreceğiz. Milliyetçilik türleri ile milliyetçilik biçimleri arasındaki farklılıkları ifade etmeye çalışacağız. Bu sınıflandırma biçimi, daha sonraki bölümlerde netleşecek olan milliyetçiliğin yeniden üretiminin (banal milliyetçilik tartışması ve Cumhuriyet Mitingleri) ideolojik teşhiri ne durumdadır sorusu için kaynak olacaktır.

1.2. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI

Milliyetçilik, renkten renge bürünebilir. Milliyetçiliğe sergilenen tavırlar kişiden kişiye değiştiği gibi, zaman içinde de farklılıklar gösterir. Hatta milliyetçilik öylesine değişkendir ki, onu bütünüyle çözümleyecek kuram geliştirmek oldukça güçtür. Dolayısıyla, çeşitli biçimlerde şekil vermeye uygun olan bu yapının her bir durumunun analiz edilmesi önem kazanmaktadır. Bu yapının anlaşılması esnasında

---

[39] Özkırımlı**,** Milliyetçilik**,** ss. 15-16.

[40] Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek- Kuramlar ve Uygulamalar**, çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 210.

her bir durum “özgün” bir karakter taşıdığından, genel bir millet ve milliyetçilik kavramsallaştırmasına başvurmaktan kaçınılmalıdır.

Sınıfsal, etnik/ırksal ve kültürel olarak farklılaşmaya rağmen, “hayali” bir birlik ve bütünlük nasıl sağlanmaktadır, milliyetçilik nasıl kendini yeniden üretebilmektedir, yeniden üretim süreci nasıl gerçekleşmektedir gibi sorular milliyetçiliğe daha derinlikli bir bakış açısıyla bakmanın bir aracıdır diyebiliriz. Günümüzde genel olarak milliyetçi söylemin ve aynı zamanda milliyetçiliğin simgesel boyutunun toplumsal yaşamdaki etkisinde bir artış gözlemlenmektedir. Bu bağlamda milliyetçiliğin “her yerde hazır” hale gelmesini sorgulamadan önce milliyetçilik olgusunun kuramsal bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir.

Bu bölümde, milliyetçilik konusuna farklı bakış açısından yaklaşan araştırmacılardan bazılarını ele alacağız. Araştırmacılar, milliyetçiliği birçok şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Milliyetçilik, “sanayileşmeyle gelen siyasi ve kültürel değişimlerin (E. Gellner), kapitalist ekonomik ilişkiler içindeki devletleri meşrulaştırmaya yönelik bir ideoloji icadının (E. Hobsbawm)[41], özel bir kültürel yapım süreci olduğu düşüncesinin (B. Anderson)[42]”, etno-sembolcü ekolün (A. Smith) bir sonucu olarak açıklanmıştır. Bütün bu unsurlar, milliyetçi hareketlerin oluşmasına katkıda bulunmuştur; ancak hiçbiri kendi başına tam bir açıklama değildir.

1.2.1. “Hayali Topluluk”

Anderson, ulusu hayal edilmiş bir siyasi topluluk olarak ele alır ve hayali cemaat olarak tanımladığı ulusun hayali bir kan bağından çok dil ile kurulduğunu, iletişim ağının gelişmesi olgusunun toplumsal inanç ve bilinç düzeyinde ciddi etkiler yarattığını vurgular. Anderson’a göre, hayali toplulukların yaratılmasındaki etkenler, dinin gerilemesi ve yazılı iletişimin metalaştırılması anlamında kullanılan basım kapitalizminin yayılması sonucuyla milli dillerin gelişmesidir[43]. Bu bağlamda,

---

[41] Calhoun, **a.g.e**., ss. 28-29.
[42] Özkırımlı, **a.g.e.,** s. 181.
[43] Y. Furkan Şen, **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet**, Yargı Basım Yayım, Ankara, 2004, s. 110.

Benedict Anderson, Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot'un yorumuyla, genel bir ulus ve milliyetçilik kuramı geliştirmeye çalışır. Bu kuramın üç boyutu vardır:

✓ "Dini dilin (örneğin Latince'nin) giderek marjinalleşmesi,

✓ Toplumun doğası gereği, kutsal bir mevki sahibi olan hükümdarın etrafında örgütlendiği fikrinin zayıflaması,

✓ İnsan tarihiyle kozmolojinin iç içe geçtiği kaderci ve tarih dışı bir zaman anlayışının terk edilmesi[44]."

Bunlar (kutsal yazı dili, din ve zaman tasarımı), Anderson'ın modelinde önemli rol oynayan basın tekniklerinin ve "matbaa kapitalizminin" ortaya çıkışına denk düşmektedir. Okumanın ve ayrıca roman formunda kitapların ve yazılı basım yayının gelişmesi, hayal edilmiş bir cemaatin ve bir zaman kavrayışının icadıyla eşdeğer olarak gelişir. Bu yeni zaman kavrayışında olaylar, dizisel ve kronolojik bir düzene göre örgütlenmiştir. Okur belli bir zaman aralığına ve -basılı eserlerin bahsettiği- bir toplumun içerisine konumlandırılmıştır. Farklı kişilerin oynadığı toplumsal rolleri oradan izlemektedir. "Anderson'a göre insan kendi ulusunu gözlemlerken bununla aynı konumdadır. Ulus da kökleri geçmişe uzanan, yüzü geleceğe dönük soyut bir varlıktır. Ayrıca, basın yayının gelişimi, (ulusal) cemaatin üyelerinde aynı düşünceleri, "hayali cemaate" aidiyet duygusunu doğurur. Burada milli duygu, kitle iletişim araçlarının gelişimiyle desteklenen zihinsel bir olgu gibidir." Milli duygu uyanışının kitle iletişim araçları ile desteklenmesini, "kitlesel hafıza" kavramıyla açıklayabiliriz. Yani, bir ulusun özünün, tüm bireylerin ortak birçok şeye sahip olmaları ve aynı zamanda ulusun pek çok şeyi unutmuş olması şeklinde tarif edilebilir.

İletişim teknolojisindeki gelişmeler, özellikle de radyo ve televizyon yayıncılığı; çok dilli radyo televizyon yayını, okuryazar olmayanların ve anadili farklı olan halkların gözünde de hayali bir cemaat yaratabilir. Ek olarak; milliyetçi önderler resmi milliyetçilik modelinden esinlenmiş sivil ve askeri eğitim sistemlerini, 19. yüzyılın popüler milliyetçiliklerinden esinlenmiş seçimler, parti örgütleri ve kültürel kutlamaları harekete geçirebilirler. Her şeyden önemlisi de "ulus" fikrinin bütün yayın dillerinde kendine sağlam bir yer edinmiş olmasıdır. Çünkü ulus olmak

[44] Dieckhoff & Jaffrelot, s. 33.

siyasal bilinçten ayrılamamaktadır[45]. Siyasal bilinçten bahsediyorsak, bu bilincin oluşmasına öncülük eden kolektif sembollerden ya da milli aidiyet duygusunun oluşmasından bahsetmek gerekmektedir.

Anderson, milliyetçiliği açıklamaktan ziyade, milli aidiyet duygusunu mümkün kılan başta gelen koşulları odak noktasına almıştır. Bu yaklaşım ile Michel Foucault'nun "mikrofizik etkiler" dediği, modern öznenin yaratılmasını sağlayan iktidarın görünmez pratikleri[46]arasında pek çok benzerlik vardır. Bu milli aidiyet duygusunu mümkün kılan birinci koşulların kolektif semboller (iktidarın denetimi anlamına gelebilecek herhangi bir ideolojik ve siyasal oyun tasvirlerde yoktur-bilinçdışı süreç gibi işler) ile ifade edilmesi mümkündür. Sonuçta ortaya konan, milli duyguların ortaya çıkışıdır[47]. Milli duyguların ortaya çıkışına ise, milliyetçiliğin kültürel ürünleri eşlik eder. Şiir, düzyazı, müzik, görsel sanatlar, bu sevgiyi farklı biçimlerde ifade ederler. Öte yandan; öfke ve nefret ifade eden milliyetçi ürünler bulmak zordur.[48] Milliyetçiliğin kültürel ürünlerini, mitinglerde de görmek mümkündür. Öyle bir eşzamanlı topluluk biçimi vardır ki, özellikle şiir ve şarkılar biçimindeki dille anlatılabilir. Ezgi ne kadar sıradan olursa olsun, bu marş şeklindeki şarkıların ya da marşların söylenmesinde bir eşzamanlılık deneyimi vardır. Böyle anlarda birbirine tamamen yabancı insanlar aynı ezginin eşliğinde aynı dizeleri okur. İmge: Tek bir tını. İnsan, bu tek tınıda kendinden geçer. Anderson'a göre, burada bizi birbirimize bağlayan hayali bir ses dışında bir hiçbir şey yoktur[49].

O halde, Anderson ulus hakkında şu tanımı önermektedir. "Ulus hayal edilmiş siyasal bir topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder[50]".

---

[45] Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, Ekim 1995, s. 152.
[46]Hapishanenin Doğuşu'nda da belirttiği gibi, iktidarın bölücü pratiği mikro iktidar, özneleri nesneleştirir. Böylece modern iktidar, deli-akıllı, suçlu-iyi, hasta-sağlıklı…vb toplumu kuşatır ve kategorize eder. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Michel Foucault**, Hapishanenin Doğuşu**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
[47] Dieckhoff & Jaffrelot, s. 37.
[48] Anderson**,** s. 159.
[49] Anderson, ss. 162-163.
[50] Anderson, s. 20.

1.2.2. “Kültür” ve “Ulusal Bilinç”

Ernest Gellner, milliyetçiliğin temeline “sanayileşme” olgusunu koymaktadır ve milliyetçiliğin modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtir[51]. Gellner’in tanımında “milliyetçilik siyasi birlikle kültür birliğini çakıştırma projesi çerçevesinde farklı halk kültürlerinden tekil bir üst kültür yaratma çabasıdır. Gelllner, milleti değişmez bir unsur olarak görmemektedir, milletler “milliyetçilik” ideolojisi tarafından, ekonomik ve teknolojik gelişmenin belli bir aşamasında icat edilen bir olgudur[52]. Bu bağlamda Gellner, bu yaklaşımıyla milliyetçiliğin kültürel bir proje olduğuna dikkat çekmiş, millet adı verilen olgunun farklı toplumsal/ siyasi şartlarda, farklı biçimlerde üretildiğini vurgulamıştır[53].” Milliyetçiliği modern bir olgu olarak tanımlayan Gellner, ulusu ve milliyetçiliği modernleşmenin, bir ürünü olarak görmektedir. Yani, ulus ve milliyetçilik, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde değerlendirilmelidir. Gellner, sanayileşmeye geçiş çağının beraberinde milliyetçilik çağını getirdiğini iddia eder.

Çünkü geleneksel toplumlarda ortaya çıkan kültürel çeşitlilik, ulus oluşumunun önündeki en temel engeldir. Sanayileşme öncesi, kültürel farklılıklar ve çok sayıda etnisiteden[54] oluşan yığınlar ön plandaydı. Modern durumda ise, politik ve etnik sınırların eş değer olmayışına karşı, tepkili bir milliyetçilik anlayışı vardır. Dolayısıyla, modern felsefenin temel konusu sanayileşmedir ve sanayi toplumunun ortaya çıkması kültürel homojenleşmeyi de beraberinde getirdiği için siyasal ve kültürel sınırlar belirlenerek milliyetçi zorunluluk kendini hissettirmiştir[55]. Kültürel homojenleşme böylelikle, Gellner’in “milliyetçilik” dediği yeni bir ulusal bilinç üretir. Bu bağlamda, milliyetçilik, her biri devlet tarafından korunan, derinden içselleştirilmiş ve eğitime bağımlı, Gellner’in yüksek kültürlerine dayanan yeni bir toplumsal örgütlenmenin sonucudur.[56]

---

[51] John Breuilly, “Reflections on Nationalism”, **Nationalism in Europe 1815 to the Present** , London and Newyork, 1996, p. 140.
[52] Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Günay Göksu Özdoğan/Büşra Ersanlı Behar, Hil Yayınları, Mayıs, 2008, s.1.
[53] Nükhet Sırman, “Kadınların Milliyeti”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 228.
[54] “İnsanların bir etnik gruba aidiyet yoluyla sahip oldukları sosyal ve kültürel karakteristiklerdir. Etnisiteyi kuvventlendirme ve ona politikada önemli bir yer kazandırma arzusu azınlıklar arasında ve modern siyasal akımların doğmasında baş faktördür.” Yayla, s. 79.
[55] Şen, s. 103.
[56] Dieckhoff & Jaffrelot, s. 40.

Gellner, kültür ve siyasi yapı arasındaki dengelerin değiştiği modern toplumlarda ulus ve milliyetçiliğin bir ihtiyaç haline geldiğini vurgular[57]. Yani, ulusların ve ulusçuluğun doğal olmadığını, milliyetçiliğin sanayileşme ile ortaya çıktığını belirtmektedir. Gerçekte bu, yüksek bir kültüre işaret eder. Gellner'e göre, uluslar ve ulusçuluğun modern zamanlardaki evrenselliğe yakın durumunu sanayileşmeye geçişte aramayı gerektiren şey, yapı ve kültür arasındaki farklılaşmadır. Bundan bahsetmemiz, ulusçuluk ve ideoloji arasındaki ilişki açısından önemlidir. Çünkü Gellner'e göre, ulusçuluk siyasal hayatın temeli olan türdeş kültürel birimlere ihtiyaç duyar. Bu bağlamda, "Yapı, insanların oynadığı farklı rollere ve bu roller arasındaki ilişkiyi ifade eder". Gellner, kültür için tam anlamıyla bir tanım yapmıyor ama insanların kendilerini başkalarına nasıl sundukları (elbise, dans ve tören) ile ortaya koydukları rolleri karşılaştırıyor. Sanayi öncesi yüz yüze toplumlarda insanların yapılar aracılığıyla tanımlandığını ileri sürüyor. Herkes diğer herkesin rollerini, dolayısıyla da toplumsal konumlarını bilir. Yapı kimliği sağlar, kültür ise sadece yapıyı güçlendirir[58]".

Umut Özkırımlı'nın yorumladığı gibi, endüstrileşmiş toplumlarda milliyetçiliğe gereksinim vardı. Bunun nedeniyse, sanayileşmiş toplumlarda kültür ile toplumsal yapı ve siyaset arasındaki ilişkinin değişmesiydi. Modern öncesi dönemde toplumsal yapı, örneğin toplumsal roller, kesin çizgilerle çizilmişti ve bireyin bu yapı içerisindeki yeri, yani toplumsal statüsü doğuştan belirleniyordu. Bu toplumlarda kültür, düzenin korunması için gerekli değildi; kültür yapıyı destekliyordu. Modern dönemdeyse roller herkese açık hale gelmiş, toplumsal devinim ve sınıflar arası geçişler artmıştı. Bu şartlarda iletişim ortama bağlı olmaktan çıkmalı, yaygınlaşmalıydı. Herkes belirli bir dil konuşabilmeliydi. Bu bağlamda kültürel açıdan türdeş bir toplumdan bahsetmek mümkün. Türdeş yüksek (üst) kültüre sahip olan bir halkın üyeleri daha az acı çekecektir Gellner'e göre. Çünkü bu halkın üyeleri, başka ve yabancı grupların yönettiği bir devlet içinde yaşamaya mecbur değildir. Diyebiliriz ki, kültür kendi başına önemlidir: Yapıyı pekiştirmiyor, yapının yerine geçiyordu. Modern çağda bir yüksek (üst) kültür tüm topluma

---

[57] Şen, s. 109.
[58] Gellner, Uluslar, s. 29.

egemendi ve o toplumu tanımlıyordu. Bu kültürün siyasi yapı tarafından da desteklenmesi gerekiyordu[59].

"Sanayileşme, dışsal ifadesini ve meşruluğunu ya da bazen edebi törenselliğini kültürel farklılıktan alan toplumsal ayrışmayı yok eder[60]." Bu cümleden de anlaşıldığı üzere, türdeş yüksek bir kültürün, homojen bir toplum yarattığı vurgusu ön plandadır. Dolayısıyla, milliyetçilik sanayileşmeyi teşvik etmek için kültürün standartlaşmasını sağlar ve bunun için uğraşır. Ekonominin bu yeni tipi, merkezi bir kültür ve merkezi bir devlete ihtiyaç duyar. Bu sadece milliyetçiliğin farklı bir açıklamasına işaret etmez, bu düşüncelerin "merkezi konumunu" da sorgulatır. Yani, tüm bunlar modern kültür ile modern ekonominin gereklerinden kaynaklanmaktadır. Oysa, Gellner milliyetçilik kuramında düşüncelere ve aydınlara merkezi bir rol biçmeyi reddetmektedir.[61]

Gellner'e göre milliyetçilik birkaç önemli özelliğiyle ayırt edilen bir "yurtseverlik türüdür[62]". Bu bağlamda, milliyetçiliğin bağlı kalmayı tercih ettiği siyasal birimler yüksek (okuryazar) ve türdeş bir kültüre sahip olmaya çalışan birimlerdir; bu birimler aynı zamanda okuryazar bir kültürü devam ettirebilecek bir eğitim sistemini ayakta tutabilme umudunu sürdürecek kadar da büyüktür; öte yandan nüfusları anonim, akışkan ve hareketlidir, bireyler iç içe geçmiş alt gruplara üyelikleri nedeniyle değil, kültürel tarzları dolayısıyla doğrudan bu siyasal birime aittirler. Türdeşlik, okuryazarlık ve anonimlik temel özellikleridir[63].

Dolayısıyla Gellner, milliyetçiliğin doğrudan doğruya kapitalist üretim biçiminin dünyaya yayılmasının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Sermaye birikim süreçleri hızlandıkça uluslar arası sistemin sınırlarının yerleşik kültürler, dinler ve diller tarafından belirlenen milliyetçiliklerle çizildiğini belirtmiştir.[64]

---

[59] Özkırımlı,s. 165.
[60] Ernest Gellner**, Milliyetçiliğe Bakmak,** İletişim Yayınları, çev. Simten Coşar ve Saltuk Özertürk-Nalan Soyarık, İstanbul, 2009, s. 60.
[61] Gellner, Bakmak, s. 50.
[62]Gellner, "yurtseverlik" kavramını, ulusçu bir duygu olarak yorumlar. Bu anlamda, "ulusçuluk, siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir". Bir duygu ve bir hareket biçimidir aynı zamanda.
[63] Gellner, Bakmak, s. 46
[64] Recep Boztemur, "Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus- Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi**", Doğu Batı Düşünce Dergisi Milliyetçilik-I,** Yıl:9, Sayı: 38, Ağustos, Eylül, Ekim, 2006, s.

1.2.3. “İcat Edilen Gelenekler”

Hobsbawm ise milletlerden ancak “toprağa bağlı (teritoryal) devletler” ortaya çıktıktan sonra söz edilebildiğine dikkat çekerek, devlet ve milletin birbirinden bağımsız olarak ele alınamayacağını vurgular. Hobsbawm’ın ifadesiyle, “milletler, devletler ve milliyetçiliği yaratmaz, gerçekte yaşanan tam tersidir.” Yani, milliyetçilikler milleti (ve ulus-devleti) yaratır. Bundan dolayı, millet/ulus, icat edilmiş bir gelenek olarak, “ne asli ne de değişmez bir toplumsal birimdir”, yani milletlerden ancak “modern toprağa bağlı devletler” (ulus devlet) ortaya çıktıktan sonra bahsedilebilir. Modern milletin ve onunla bağlantılı olan her şeyin temel karakteristiği onun modern bir olgu olmasıdır. Modern dünya için bir anlamda milliyetçilik bir gerekliliktir Hobsbawm’a göre. Gellner’in vurguladığı “yüksek (üst) kültür” olgusu burada da ortaya çıkmaktadır. Yani, millet modern dünyada anlam buluyorsa, teknolojik ve ekonomik gelişmenin belirli bir evresi de önemlidir. Örnek vermek gerekirse, yazılan ya da konuşulan standart milli diller, okur-yazarlık ve eğitim kitleselleşmeden, matbaa keşfedilmeden gelişemezdi. Bu açıdan, millet “yüksek (üst) kültür” ürünüdür ve aynı zamanda yukarıdan inşa edilmiştir. Ama aynı zamanda, Hobsbawm, milliyetçiliğin sıradan insanların umutları, ihtiyaçları, özlemleri ve çıkarları temelinde analiz edilmedikçe anlaşılamayacağını vurgulayarak önemli bir noktaya işaret etmiştir.[65]

Hobsbawm, milliyetçilik düşüncesinin tarih içerisinde üç temel süreçten geçtiğini belirtir. Milliyetçilik düşüncesinin geçirdiği süreçlerden ilkinde, milliyetçilik kültürel, edebi ve folklorik öğeleri ağır basan ve bu öğeleriyle ön plana çıkan bir yapının ifadesi olmuştur. Milliyetçiliğin ikinci aşamasında ise, milliyetçiliğe kültürel destek sağlamak ve aidiyet mensubiyetinin pekiştirilmesini sağlayacak siyasi rotalar çizmek düşüncesi hakimdir. Üçüncü aşamada ise, bu politik destek elde edilir ve siyasi iktidarı elde etmede önemli gücün sahibi olunur. Yani, iktidarı eli geçirmede etkin bir katılım mekanizması vardır ve milliyetçilik önemli bir sosyal hareketin adresi olarak değer görür. “Sosyal hareket” (bir katılım pratiği olarak), desteğini “icat” mekanizması ile meşrulaştırır. Bunun aracı sadece tarih değildir. Milliyetçiliğin içeriğinin çoğu ulus devlet, ulusal semboller gibi icat edilmiş

---

[65] Emre Gökalp, “Milliyetçilik Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C: 7, S/ N: 1 : 279-298, 2007, s. 283.

geleneklere dayanır. Millet için, ortak bir tarih, mitler, destanlar ve kahramanlar yaratılır. Diğer bir anlamda, zaman zaman üstünlüklere dayalı bir "kurgu" yaratılır. Bu yaklaşım, milliyetçi düşüncenin siyasi rotasını çizen bir yaklaşımdır. Bir anlamda, her sosyal oluşumun son hedefinin iktidara katılım payını artırmak ve siyasal rotaların belirlenmesinde etkin rol oynamak düşüncesini yansıtmaktadır[66].

Hobsbawm, milliyetçiliği toplumsal hareketlilik, toplumsal dönüşüm ve toplumsal güçlerce yaratılan seferberlik unsuru bağlamında modern bir olgu olarak ele alır. Ulus düşüncesini ve milliyetçiliği kronolojik bir sırayla inceler[67]. İlk olarak halk dillerinin yerellik ve lehçe farklılıklarından sıyrılarak ön-milli birliğin merkezi önem taşıyan unsurları haline geldiği popüler ön-milliyetçilik döneminden söz eder. Daha sonra 1870-1918 milliyetçiliğin devrimci, ilerici ve bütünleştirici bir nitelik arz ettiğini, ulus-halk-devlet kavramlarının bu dönemde eşanlamlı bir niteliğe büründüğünü belirtir. 1928-1950 yılları arasında ise dil ve etnik köken unsurları üzerine temellendirilmeye başlanan milliyetçiliğin eski kavrayıcı özelliğini yitirerek dışlayıcı bir hale geldiğini öne sürer[68]. Hobsbawm, millet ve milliyetçiliği 'icât edilmiş gelenekler' olarak tanımlar. Sembolik ya da törensel bir nitelik taşıyan, kuralları olan bir dizi alışkanlık sürekli tekrarlanmaktadır. "Milli bilinç" de bu 'icât edilmiş geleneklerin başında gelmektedir. Bu, eski alışkanlıkların yeni toplumsal düzene uyum sağlaması değildir sadece. Hızlı sanayileşmenin yol açtığı bölünmeler, çözülmeler ve uzlaşmazlıkları çözmek, sermayenin her gün yeniden üretimini sürdürerek sistemin devamını sağlamak için toplumsal bütünlüğün yaratılmasını gerektiriyordu. Bunlar sürekli tekrarlandıklarında belirli değerlerin ve davranış normlarının içselleştirilmesini sağlar, böylelikle geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturur, süreklilik hissi yaratırlar Bu hızlı toplumsal hareketlilik içindeki bozulmalara, bölünmelere karşılık, Hobsbawm, "ulusal topluluk"ların icat edildiğini vurgulamaktadır.[69].

---

[66] Gökalp, s. 283.

[67] Şen, ss. 114-115.

[68] Hobsbawm'ın düşünceleri derlenmiştir: Eric J. Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik- Program, Mit, Gerçeklik,** Ayrıntı Yayınları, 2006.

[69] Volkan Akyıldırım, "Milliyetçilik ve Sosyalizm", Sosyalist İşçi Gazetesi, 11.05.2009, http://www.sosyalistisci.org/index.php/ariv/41-361-8-mays-2009/158-milliyetcilik-ve-sosyalizm, 20.05.2011.

Hobsbawm'a göre halkı denetim altına almanın ve sistemle kaynaştırmanın üç yolu vardır:

- ✓ "Yeni kurumlar oluşturmak (spor, sendikalar, festivaller),
- ✓ yeni statü sistemleri ve toplumsallaşma yöntemleri icât etmek (hiyerarşik eğitim sistemi ve kraliyet törenleri),
- ✓ son olarak da gerçek/ yapay grupların bütünlüğünü belirleyen ve simgeleyen topluluklar (örneğin millet) yaratmak".

Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Milliyetçiliğin kendisi icât edilmiş bir gelenekti. Milliyetçilikle ilgili pek çok görüngü toplumsal mühendislik ürünüydü. Hükümetler veya özel gruplar tarafından toplumun geniş bir kesiminin tavır ve sosyal davranışları üzerinde etkide bulunacak çabalara atıfla siyaset biliminde kullanılan bir kavramdır. Her ne kadar terim çeşitli sebeplerle olumsuz çağrışımlar yapsa da davranışları değiştirmeye yönelik hemen hemen tüm hukuki ve idari yapılar son tahlilde "toplum mühendisliği[70]"olarak değerlendirilebilir.

1.2.4. "Etno-Sembolcü Ekol"

Sosyoloji merkezli yaklaşımlar içinde yer alan etno-sembolcü ekolün tanınmış isimlerinden birisi Anthony D. Smith'dir. Smith, milliyetçilik kavramının beş farklı kullanış biçimiyle ele alınabileceğini belirtmiştir:

- ✓ "Bütün olarak ulus-devletlerin kurulması ve ulusların kendilerini idame ettirmeleri süreci,
- ✓ Bir ulusa ait olma bilinci ve ulusun güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olma,
- ✓ Ulus ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm,
- ✓ Ulus ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji,
- ✓ Ulusun amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasal bir hareket[71]."

---

[70] Toplumun yeniden şekillendirilmesi, inşa edilmesi, sahip olduğu kaynaklar ile gereksinimler arasında bir dengenin sağlanması uğraşıdır.
[71] Smith, Kimlik, ss. 119-120.

Smith, milliyetçilik kavramının farklı kullanılış biçimleri olduğunu belirterek, milliyetçiliğin bir siyasal ideoloji ve toplumsal hareket türü olduğu kadar, bir kültür biçimi olarak da görülebileceğini ifade eder. Bizim burada üstünde duracağımız nokta milliyetçi dil ve sembolizmdir. Milliyetçi dil ve sembolizm bir ideoloji veya ideolojik bir hareketten daha geniştir Nitekim "bu hareket", sloganlar, fikirler, semboller ve seremoniler aracılığıyla bu ideolojiyi bir nüfusun geniş kesimlerinin "kitlesel duygularıyla" bağlantılı olarak yayar. Milliyetçi dil ve sembolizm, aynı zamanda gerek seçkinler gerekse daha geniş tabakalar arasında özlem ve duyguları birbirine bağlayarak hem bilişsel hem de dışavurumsal boyutları kuşatır. Doğal topluluk sembolleri (direniş olaylarıyla ilgili müsamereler veya peyzaj sembolleri, tarihsel anıtlar ya da yerel ürünlere, sanatlara dair semboller, spor müsabakaları) bilişsel ve dışavurumsal yanların iç içe geçtiği örneklerdir. Ayrıca; yaygın olarak yaşanan duygu ve özlemleri birbirine bağlar. Burada öne çıkan, "kolektif kültürel" vurgudur. Yani, tarihsel ve sembolik niteliklerin öne çıkması, soya ait mitlerin ve tarihi anıların vurgulanmasıdır. [72].

Milliyetçiliğin odağında kültürel doktrin bulunan, bir oluşun özerklik, birlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelen siyasi ve ideolojik bir hareket olduğunu dile getiren Smith'e göre[73]; milliyetçilik, " ulus ve üyelerinin, yalnızca tertemiz topluluklarının iç sesine riayet edecekleri gerçek kolektif benliklerini kazanma sürecidir[74]." Bu kolektif kazanma sürecine, milliyetçiliğin ritüelleştirilmesi eşlik edebilir. Diyebiliriz ki, bayraklar, marşlar ve seremoni alaylarıyla birlikte iyi huylu ve sağlıklı milli kimlik ya da yurtseverler oluşabilir. Milliyetçiliğin ritüelleştirilmesi süreci, millet kavramını depolitize etmeye yarayan yollardan biri olarak da görülebilir. Burada bahsedilen yine "kolektif kültürel" vurgudur. Yani, milleti siyasal alandan ayırma, onu içinden çıktığı kültür ve sivil toplum alanına yönlendirme düşüncesidir. Fakat böyle bir düşünce Smith'e göre, kültürel milliyetçilikle siyasal milliyetçiliğin birbirinden ayrılması gerektiğinin kanıtıdır[75]. Milli uyanışın önemli bir safhası da siyasal arenayla ilgilidir. Burada iki süreç söz konusudur: Kültürün siyasallaşması ve topluluğun arınması. Örneğin, siyasal

[72] Smith, Kimlik, ss. 119-120.
[73] Şen, s. 114.
[74] Smith, Kimlik, s.122.
[75] Anthony D. Smith, **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**, Everest Yayınları, Ocak, 2002, s.7.

sembolizmin içinde milliyetçilere göre belirli olaylar, kahramanlar ve işaretler milli ikon haline getirilebilirler. Bu bir Sezar olabileceği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 4 Temmuz kutlamaları da olabilir. Geçmişin tüm çağları siyasallaştırılabilir ve anlamlar "geçmişe dönük bir milliyetçilik" tarafından dönüştürülebilir.[76]

Yerli kültürün siyasallaşması Smith'e göre, genellikle topluluğun arındırılmasıyla birlikte ilerlemiştir. Bunun anlamı, "tüm "yabancı" kültürel özelliklerin (sözcükler, adetler, kılık kıyafet, yemekler, sanat üslupları) dışarı atılmasıdır[77]." Topluluğun arındırılması, yabancı unsurlara ve etnik azınlıklara karşı tutumların pekiştirilmesini gerektirdi. Önceleri azınlıklar ve yabancılar, ara bölgelerde ticaret yapan gruplar ya da aracılar olarak kabul görürken artık sadece ekonomik rakipler olarak değil, sindirilemeyen kültürel unsurlar aynı zamanda milletin ahlâki dokusu ve biyolojik saflığını zedeleyenler olarak görülüyordu. Buradaki biyolojik saflık, insanların kendilerini arındırmasını, idealize edilmiş saf bir imge çerçevesinde "yeni erkek" ve "yeni kadın"ın yaratılmasını ifade ediyordu. Dolayısıyla, siyasallaşmış, yerli kültürü aracılığıyla yeniden canlandırılan bir homojen ahlâki topluluk yaratma arzusu mevcuttur. Bu bağlamda topluluğun yurttaş bileşiminin arındırılması ve yabancı olan her şeyin şiddetle dışlanması ya da yok edilmesi de etno-sembolcü yaklaşımın bir parçasıdır.[78] Her nesilde milleti anma ve yüceltmede kullanılan ritüeller ve merasimler, görenekler ve bayramlar, gelenekler ve semboller doğar. Bunlar topluluğu teşvik edici konulardır. Ortak amaçları yurttaşların milli bilincini arttırmak ve bir milli irade yaratmaktır; ve bu hedeflere söz konusu etkinliklerin kitlesel, kamusal düzeyde sergilenmesi ve canlı bir imgelem aracılığıyla ulaşılır. Yurttaşların büyük çoğunluğu milli kimliğin edinilmiş anlatılarını ve mitlerini[79] kabul etmeye fazlasıyla heveslidir.

[76] Smith, Küresel, s. 73.
[77] Smith, Küresel, ss. 74.-75.
[78] Smith, Küresel, ss. 74.-75.
[79]"Uydurma ya da saf bir hayal ürünü demek değildir; genel olarak bahsetmek gerekirse mitler özellikle de siyasal mitler- abartı, idealleştirme, çarpıtma ve alegori yığının üzerinde büyüdüğü tarihsel olgu unsurlarını barındırmaktadır. Siyasal mitler, şimdi ve gelecekte karşılaşılan bir tür kolektif ihtiyacı sağlayan kahramanlıklarla dolu geçmiş hakkında anlatılan ve yaygın bir biçimde inanılan hikâyelerdir. " Smith, Küresel, s. 67.

Buradan hareketle, şu tespiti yapabiliriz: “Milletler, anı, mit ve sembol zincirleriyle geniş ve dayanıklı bir cemaat türüne, yani etniye[80] bağlanmış durumdalar ve milletlere eşsiz karakterlerini ve bu kadar çok insanın hisleri ve imgelemleri üzerinde söz sahibi olma olanağını veren işte bu bağdır[81].” Değer, sembol ve geleneklerden bir repertuvar oluşur ve bireylerle sınıflar arasında toplumsal bir bağ kurmak için de yine millete müracaat edilir. Örneğin, bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları hatırlatılır, ortak kimlik ve aidiyet duyguları pekiştirilir[82]. Birçok bakımdan, milli kimliğin hatırlatılması yönünden milli semboller, gelenekler ve seremoniler milliyetçiliğin en etkili ve süreklilik arz eden öğeleridir. Milliyetçiliğin temel kavramlarını cisimleştirir, bütün topluluk üyeleri için görünür kılar. Soyut bir ideolojinin öğretilerini, topluluğun bütün tabakalarında duygusal tepkiler uyandırarak, elle tutulur bir şekilde somut terimlerle ifade ederler. Topluluğun her üyesi gelenekler, seremoniler ve semboller (milli kimlik hatırlatıcıları) aracılığıyla topluluğun yaşamına, duygularına ve erdemlerine katılır ve kendini bunlar yoluyla topluluğun kaderine sindirir. “Seremoni ve sembolizm, milliyetçiliğin ideolojisi ile millete dair kavramları eklemleyerek ve onları elle tutulur kılarak tarihi ve kaderi olan soyut bir topluluğun devam edebilmesine yardımcı olur.[83]”

Bu bağlamda Smith’e göre milliyetçilik, siyaset üslubu olmaktan ziyade bir kültür- bir ideoloji, bir dil, mitoloji, sembolizm ve bilinç biçimi ve millet de anlam ve önceliği bu kültür biçimi tarafından önvarsayılan bir kimlik tipidir[84]. Smith, milliyetçiliğin modern dönemde ortaya çıkmayıp hep var olduğu ve temelde etnik kültürel bir paradigmadan[85] ilham aldığını vurgular.

---

[80]Smith, etniyi ortak bir nesep, mitoloji ve tarihi hafıza, ortak bir kültür, tarihi önemi olan bir toprağa yönelik bağ ve belirli bir miktar dayanışmaya sahip modern öncesi etnik- dini bir cemaat olarak tanımlar. bkz. Soner Çağaptay, T**ürkiye’de İslam, Lâiklik ve Milliyetçilik- Türk Kimdir?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Aralık, 2009, s. 5.

[81] Smith, Küresel, ss. 177-178.

[82] Smith, Küresel, s. 35.

[83] Smith, Küresel, s. 127.

[84] Smith, Küresel, s. 147.

[85] Bilimsel Devrimlerin Yapısı’nda Thomas Kuhn’un “ paradigma” kavramını birbirinden farklı tam yirmi değişik anlamda kullandığı tespit edilmiştir. “Kuhn’a göre paradigmanın başlıca dört kurucu öğesi vardır. Bunlar: sembolik genellemeler, metafizik öğe, kuramötesi ölçütler ve örneklerdir. Burada kullanıldığı anlam olarak ,”model” kelimesini seçmek doğru olabileceği gibi, model, siyasal kurumlar kümesi, bakış açısı , yeni görme biçimi…vb gibi anlamlar da yukarıdaki cümlede geçen paradigma

Özetle söylemek gerekirse, bu bölümde milliyetçilik teorilerinden modern teorinin sosyal bilimcileri olan E. Gellner, E. Hobsbawm, B. Anderson ve A. Smith alınmıştır. Milliyetçilik, modern çağın belirleyici özelliklerinden biridir. Modern çağ, milliyetçilik söyleminin evrenselleşip, devletlerin somut güçleri ve idari kapasitleriyle iç içe geçtiği bir çağdır (aynı zamanda kapitalizmin, küresel karşılıklı-bağlantıların ve teknolojik gelişmelerin çağı). Milliyetçiliğin siyasi gücü kısmen onun hayatlarımıza sinmiş olmasıyla da etkilidir. Craig Calhoun, milliyetçilikle ilgili olarak özetle şunu söyler: "Gururumuzla milliyetçiyizdir; kendi ülkemiz başka ülkelere ihracat yaparken, yabancı ülke ürünlerini içeri sokma isteğimizle ki bu istek yalnızca iktisadi sebeplere dayanmaz- milliyetçiyizdir. İnsanlar milliyetçi mesajlara-bayraklar ve seremonilerden, ülkemiz adına silaha sarılıp insan öldürmeye kadar giden açık çağrılara kadar salt bir doktrinden çok daha derin sebeplerle yanıt verir."

Ancak milliyetçiliğin tutmasında, ulusal kimliklerin, insanlara genellikle zaten hep varmış, çok eski hatta doğalmış gibi gelmesinin payı olduğunu fark etmek de önemlidir.[86]

1.2.5 "Banal (Sıradan) Milliyetçilik"

"*Gündelik hayatta farkına varmadan halka empoze edilen milliyetçilik. Billig'i daha iyi anlamak için Türkiye'deki örnekleri şöyle sıralayabiliriz: Türk parasının üzerinde Atatürk resmi olması, okullarda her sabah okutulan ant, hürriyet gazetesinin manşetindeki Türk bayrağının altındaki -Türkiye Türklerindir- yazısı diye devam eder bu. Yıllar önce Galatasaray- Juve maçının güvenlik nedeniyle ertelenmesi; Galatasaraylı, Beşiktaşlı, Fenerli, Çerkez, Türk, Laz, Kürt, tüm halkı bir araya getirerek aynı feedbackı vermeleri sağlanmıştı. Bunu yapan ise tabii ki gazetelerdeki manşetlerdi. Başka bir deyişle banal milliyetçilik teorisiyle anlatılmak istenilen şey bu milliyetçiliğin bizler farkına varmadan bize bazı sembollerle empoze edilerek halkı bir arada tutmaya, kriz anında istikrarı korumaya yaraması[87]."*

(gecekusu, 29.09.2004 16:32)

---

kavramı yerine kullanılabilir." Bu konunun ayrıntısı için bkz. Ömer Demir, **Bilim Felsefesi**, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 83.

[86] Calhoun, ss. 16-17.

[87] BanalMilliyetçilik,EkşiSözlük,29.09.2004,http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=banal%20milliyet%C3%A7ilik, 25.04.2011.

"Billig, banal milliyetçiliği anlatırken bayrak direklerinde kendi hallerinde sallanan bayrakları tik-takına alıştığımız saatlere benzeterek ilginç bir noktaya dikkat çekmiştir. İnsanın aklına Boğaz'ın çevresini donatan dev bayraklar gelmektedir[88]."

(pegasusdi, 09.11.2007 21.00)

Banal tam olarak, "not original or interesting (orijinal ve ilginç olmayan)[89]" ve "sıradan[90]" anlamlarına karşılık gelmektedir. Aynı zamanda "herkes tarafından kullanılan ve anlaşılan" anlamını da içermektedir. Türkçe sözlüğe göre ise, Sözlükte yaptığım gezinti sonucu, banal milliyetçiliğin Türkiye'deki algısı, gündelik hayatta farkına varmadığımız milliyetçilikle eşdeğerdir. Ancak burada tarihler önemlidir. 2004 yılından 2007 yılına geçtiğimizde, bayrağın boyutu değişmiş, "dev" sıfatıyla dikkatler bayrağın üzerine çekilmiştir. Tabii, bu yazılanlardan görsel ve yazılı basının, kitle iletişim araçlarının, milliyetçilik olgusunu yurttaşın damarlarına iletme yolunda önemli silahlar olduğunu anlıyoruz. Milliyetçileştirme kampanyasının en önemli özelliği, bilinçaltı mekanizmalarına doğru yönelmiş olması. Yani devlet, milliyetçiliği o kadar "sıradan" bir hale sokar ki, bunu anlamak dahi imkânsız hale gelebilir. Hangi dönemlerde olduğu sorusu da aklımıza gelir. Buna cevap olarak, kriz dönemlerini verebiliriz. Kriz dönemleri çeşitlidir. Ekonomik, toplumsal ve siyasal bir sorun çerçevesinde baş gösterebilir. Ama burada önemli olan, kriz dönemlerinde ortaya çıkan "millet olma" söylemidir.

Billig'e göre, "Millet olma" politik söylemler için, kültürel ürünler için ve hatta gazetelerin biçimlendirilmesi için sürekli bir zemin oluşturur. Birçok küçük ayrıntıyla insanlara her gün milletler dünyasındaki milli konumları hatırlatılır. Kamu binasının önündeki sallanmayan bayrak, banal milliyetçiliğin mecazi simgesidir. Bu yüzden, bir kimlik, ancak hayatın imgeleşmiş alışkanlıklarında bulunur. Böylesi alışkanlıklar düşünmeye ve dil kullanımına ilişkin alışkanlıkları da içerir. "Bir milli kimlik sahibi olmak "millet olma" üzerine çeşitli konuşma biçimlerine de hakim olmaktır." Billig, millet olmanın hâlâ yeniden üretildiğini düşünüyor. Bu üretilme sıradan bir biçimdedir, çünkü milletler dünyası ve çağdaş zamanların alanı, gündelik

---

[88]BanalMilliyetçilik,EkşiSözlük,09.11.2007.http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=banal%20milliyet%C3%A7ilik, 25.04.2011.

[89] Miranda Steel, **Oxford Wordpower Dictionary**, Oxford University Pres, 2000, p. 45.

[90] http://sozluk.bilgiportal.com/nedir/banal., 28.04.2011.

dünyadır. Akademik hayatını Loughborough Üniversitesi'nde sürdüren İngiliz sosyal psikoloğu Michael Billig'in ortaya attığı banal milliyetçilik terimi, batının kurulu milletlerinin yeniden üretilmesine izin veren ideolojik alışkanlıkları örtmesi için ileri sürülmektedir. Bu alışkanlıkların gündelik yaşamdan ayıklanmadıkları iddia edilmektedir. Her gün millet olma olgusu, dalgalandırılır. Milli semboller gündelik hayatın alışkanlıklarına siner, düşüncelere, tepkilere yerleşir. Milli kimlik, her gün sayısız alışkanlıkla "milli ortama" dönüşür. Bu süreç öylesine doğal ve sıradan bir şekilde yaşanır ki, yaşanılan ortam tarafından rutinleşir[91]. Umut Özkırımlı'nın ifadesiyle; Michael Billig, yerleşik milletlerin her gün yeniden üretilmelerini sağlayan bu ideolojik koşullandırmaya "banal (sıradan) milliyetçilik" adını vermektedir[92]. Bu kavram daha ziyade, "milliyetçilikle birebir ilişkilendirilmeyen ama onun bir parçası ve varoluşunun vazgeçilmez unsurları olan ideolojik alışkanlıklar ve siyasi ritüelleri elle tutulur, gözle görülür hale getirebilmek için kullanılan bir araçtır aslında[93]." Banal milliyetçilik çerçevesinden bakıldığında, milliyetçilik her yerde ve her zaman hazırdır. Ancak buradaki önemli nokta, ideolojik alışkanlıklardır. Yani, genellikle "bir dünya görüşü" biçiminde mevcut düzenin açıklamasını sunan, geleceğe ilişkin bir model öneren bir sistemin görülür hale gelmesidir. Burada araç olan da "sıradan" milliyetçiliktir.

"İdeoloji, sosyal dünyanın, onun içinde yaşayanlara doğal dünyaymış gibi görünmesini sağlayan davranış ve inanç alışkanlıklarını içinde barındırır." Bu görüşe göre Micheal Billig, ideolojinin insanlara dünyalarının tarihsel olarak inşa edilmiş olduğunu unutturduğunu belirtmektedir. O zaman milliyetçilik, milletler dünyasının, -sanki milletlerin mevcut olmadığı bir dünya mümkün değilmiş gibi- dünyanın doğal haliymiş gibi görünmesine neden olan ideolojidir. Billig'e göre, milliyetçilik ideolojisi karmaşık bir hatırlama ve unutma diyalektiği içinde işler. Bu milliyetçiliğin banal biçimde yeniden üretimi için önemlidir. Her milletin kendine ait bir tarihi, kendine ait bir kolektif hafızası olması gerekir. Bu hatırlama aynı zamanda kolektif bir unutmadır. Sürekli hatırlanıyormuş gibi görünürken unutulan sadece geçmiş değildir, buna paralel olarak bir de "şimdiyi" unutma vardır. Bu milliyetçilik artık

---

[91] Billig, ss. 17-18.
[92] Özkırımlı, Milliyetçilik, s. 248.
[93] Nergis Canefe, "Türkiyelilik, Türklüğün Aşağılanması ve Dink Cinayeti: Banal Milliyetçilik Çerçevesinde Bir Özeleştiri", **Birikim Dergisi,** Sayı: 214, Şubat , 2007, s. 88.

milliyetçilik olarak görünmez; toplumların "tabii (doğal)" ortamına karışıp, silikleşir[94]. Düşünceler, tepkiler ve simgeler alışılmış hale gelir ve böylelikle geçmişi cisimleştirirler. Bu rutin oluşturma süreci "adetleşme" olarak ifade edilebilir. "Sonuç geçmişin, bir unutulur hatırlama diyalektiği sayesinde, adetleşerek şimdiki zamanda ikamet eder hale gelmesidir" Özellikle de bayraklar genellikle görülmeden geçilirler. İşaret ettikleri ve hatırlattıkları şeyler genellikle "kolektif hafıza" tarafından gözden kaçar.

Billig, milliyetçiliğin esasen psikolojik bir olgu olarak da tarif edilebileceğini söylemektedir. Ona göre, milliyetçi duygular "varoluşsal güvenlik hissinin rutinlerin aksamasıyla tehlikeye girdiği" durumlarda tırmanışa geçerler. Ve bireylerin milletliğin simgelerine ve güçlü liderlik vaatlerine büyük miktarda duygusal enerji yüklemelerine neden olur. O zaman şunu söyleyebiliriz; milliyetçilik psikolojisi olağanüstü şartlarda ortaya çıkan, heyecanlı bir ruh hali gibidir[95].

Peki bu durumda, bu bahsettiğimiz hatırlatıcılar (bayrak, kültür abideleri, tipik doğa parçaları, folklor, yöresel giysiler, yemekler, dil alışkanlıkları, amblemler) ve adetleşme süreci ile "milli kimlik" pekişir mi? Milli kimlik bu bağlamda ne anlama gelmektedir? Billig, "Kimlik bir şey değildir; insanların kendileri ve içinde yaşadıkları topluluklar hakkındaki konuşma şekillerinin kısaltılmış bir ifadesidir" demektedir. Konuşma şekilleri ya da ideolojik söylemler sadece toplumsal bir boşluk içerisinde var olmazlar; hayat biçimleriyle de sıkı bir ilişki içerisindedirler. Bu anlamda kimlik, eğer bir konuşma biçimi olarak görülecekse, aynı zamanda bir hayat biçimi olarak da görülebilir. "Selamlanan ve selamlanmayan bayraklar kimlik tepkileri uyandıran uyarıcılar değillerdir; onlar da milli kimlik adı verilen olgular bütününü oluşturan hayat biçimlerinin yansımasıdırlar[96]." Tabii bu kimliğin içerisinde bireylerin kendilerini nasıl kategorize ettikleri değil de kategorinin nasıl kategorize edildiği de önemli olabilir. Eğer ulusal kimlik söz konusuysa, bir ulusun üyelerinin kendilerini o ulusun mensupları olarak ve uluslarını da bir birliktelik olarak sembolleştirmeleri, canlandırmaları yeterli olmayacaktır. Aynı zamanda, bir

---

[94] Billig, ss. 49-55.
[95] Billig, s. 56.
[96] Billig, s. 76.

ulusun ne olduğunu bildiklerini de canlandırmaları gerekmektedir ve kendi uluslarının kimliğini tanımlamalıdırlar.[97]

Tabii bunlara ek olarak, bir de geriye "banal dünyadaşlık/ mondializm[98]" tehlikesi kalıyor. John Urry, Michael Billig'in "banal milliyetçilik" kavramına dayanarak "banal dünyadaşlığı" şöyle izah ediyor: "Hatırı sayılır miktardaki medyatik üretimin geri planında giderek daha sık kullanılan banal dünyadaşlıkla karşı karşıyayız. Televizyondan, telefondan, bilgisayara kadar bütün iletişim araçlarının günümüzde iç içe geçmesi yüzünden bu sıradan dünyadaşlık- reklam, spor, eğitim, sanat, seyahat gibi- başka bir dizi alana da giderek daha çok bulaşmakta. Bütün bu alanlar imge ve malumat yüklü, hem bizim içimizde hem de dışımızda olan banal bir dünyadaşlıkla ağzına kadar dolmuş durumda[99]".

Arus Yumul ve Umut Özkırımlı, toplumsal bilincin oluşturulması ve beslenmesinde önemli rollerden birini ise dünyanın her yerinde -yazılı ya da görsel- medyanın oynadığını belirtmektedirler. Milli bilinç günlük malzemeyle sürekli besleniyor, yeniden üretiliyor. Değişik kültürlerden ve milletlerden oluşan bir dünya düşüncesi tekdüzelikle sunuluyor ve bu dünyadaki yerimiz bizlere, o ülkenin vatandaşlarına sürekli hatırlatılıyor. Yumul ve Özkırımlı, bu hatırlatmada (kolektif hafıza) vatan/yuva olarak algılamamıza neden olan tüm alışkanlıklara, milli bilinç ve kimliği her gün yeniden üreten ideolojik koşullandırmaya "sıradan milliyetçilik" demektedir.[100]

Milliyetçiliğin günlük ayrıntılarla beslenmesi (gazete logoları, görsel ve yazılı medyada kullanılan dil, siyasi söylemin kullandığı dil ve medyada yaratılan kutuplaşma) sıradan milliyetçiliğin pekiştirilmesinde kendini göstermektedir. Toplumun en önemli kırılma noktalarından biri olan lâik/anti-lâik çatışmasının basındaki yansıması milliyetçi söylemden ayrılamıyor. İslâmcılar milli ve manevi değerlerden söz edip, lâikleri kendi toplumlarına, kültürlerine, tarihlerine yabancı kalmakla, Batı hayranı olmakla suçlarken, lâikler de Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal lâik düzenini ön plana çıkarmaktadırlar. Türk toplumunun karanlığa

---

[97] Billig, s. 84.

[98] Mondializm, "homojen insanlık" yaratmanın bir diğer ifadesidir. Bu; hiçbir ırk, din, ulus ya da cinsel farklılığın olmaması demektir. Kavram, küreselleşmeyle eş değer biçimde kullanılabilmektedir. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Global dialectician and mondializm, http://eng.russ-yug.ru/article/651/

[99] Dieckhoff & Jaffrelot, ss. 332- 333.

[100] Arus Yumul ve Umut Özkırımlı, "Günlük Gazetelerde Milliyetçiliğin Fark Edilmeyen Yönü", 13.04.2010, http://www.medyakronik.net/akademi/makaleler/makaleler06.htm, 03.05.2011.

gömülemeyeceğini, Atatürk'ün devrimlerinden vazgeçilemeyeceğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla; lâik/anti-lâik çekişmesinde kullanılan retorik genellikle milliyetçi söylemin unsurlarını içermektedir.[101]Son zamanlarda Türkiye'de siyasal alanda İslami hareketten beslenen muhafazakâr demokratlarla ulusalcıların kutuplaşması gerek basında gerekse medyada fark edilmektedir[102]. Bunun gazetelerdeki ve medyadaki yansımalarını görmek mümkün. Bu konuyu daha ayrıntılı biçimde bir sonraki bölümde işleyeceğim. Yumul ve Özkırımlı'nın yaptığı araştırma, 1990 sonrası Türkiye'nin tasviridir aynı zamanda.[103]

Sıradan (banal) milliyetçilik, milliyetçi söylemin biçimlendirdiği kalıpların, bir başka ifadeyle farklı milletlerden, kültürlerden oluşan bir dünya anlayışının, bizim genellikle iyi, onlarınsa bizi sevdikleri ölçüde iyi, aksi takdirde kötü oldukları düşüncesinin bizlere, yurttaşlara benimsetilmesini, bilinçaltımıza yerleştirilmesini anlamlandırabilmek üzere türetilmiş bir kavramdır. Bu sorgusuz sualsiz oluşturulan milli bilincin pekiştirilmesi süreci, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde işlenmektedir[104].

Milliyetçilik modern çağın belki de en güçlü tabusu konumunda. Milli semboller kutsal, dolayısıyla dokunulmaz. "Bireylerin söz konusu sembollerle- örneğin bayrakla- ilişkisi, tıpkı ilkel topluluklarda olduğu gibi sıkı kurallarla düzenleniyor. Milli kültür ve değerlere bu dünyanın ötesinde bir anlam yükleniyor ve sorgulanmadan kabul edilmeleri bekleniyor. Milli olanı reddetmek içinse ağır bir bedel ödemeyi göze almak gerekiyor[105]." Bunun nedenini milliyetçiliğin çok boyutluluğunda ve yeniden üretilmesinde arayabiliriz. Sıradan milliyetçilik, milliyetçiliğin yeniden üretilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Milliyetçilik toplumu oluşturan bireylerin gündelik hayatlarına, özel ilişkilerine sızan bir söylemdir aynı zamanda. Dolayısıyla; çoğu zaman "vatanı korumak", bir yaşam biçimini, aile

---

[101] Arus Yumul and Umut Özkırımlı, "Reproducing The Nation: `Banal Nationalism' in the Turkish Pres", **Media Culture Society,** 2000; 22; 787, pp. 793-794.
[102] Arman**,** p. 147.
[103] Murat Arman, "The Sources Of Banality In Transforming Turkish Nationalism", CEU Political Science Journal, issue: 02 / 2007, p. 146.
[104]Yumul ve Özkırımlı**,** 13.04.2010, http://www.medyakronik.net/akademi/makaleler/makaleler06.htm, 03.05.2011.
[105] Umut Özkırımlı," Türkiye'de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik,** İletişim Yayınları , İstanbul, 2002, ss. 706-707.

fertlerini, dostları, özetle sahip olunan her şeyi korumak anlamına geliyor. Milli bağlılıkların gücü de buradan kaynaklanıyor[106].

Bu süreçte, milli sembol ve ritüeller önemli bir rol oynamaktadır. Bağımsızlığına kavuşan bir devlet ilk iş olarak milli birliği temsil eden bayrak, milli marş, milli para birimi gibi bir dizi sembol yaratır. Bunu milli tarihte önemli bir yeri bulunan olay ve kişilerin anıldığı özel günler izler. "Kendine özgü kuralları olan ve her yıl tekrarlanan bu ritüeller, milletin kendi varlığını kutlamasını, hatta yüceltmesini sağlar. Devlet bu süreçte içinde yaşanılan coğrafyayı da ihmal etmez. Bir dizi anıtla, heykelle mekanlar da "millileştirilir." Ve bu mekânlar ritüellere ev sahipliği yapar, hatta bir süre sonra vatandaşların milleti hatırlayabilecekleri (kolektif hafıza) tapınaklara dönüşür. Milliyetçiliğin yeniden üretimi süreci, popüler kültür ve gündelik hayatta da işlev bulur. Müzikten spora, güzellik yarışmalarından sinemaya, edebiyattan reklamlara, her alanda "milliyetçi fetiş nesnelerini" (bayrak, üniformalar, logolar, harita) görmek mümkün hale gelir. Gündelik hayatın ayrıntıları, örneğin yiyecek isimleri, giyiniş tarzları, milli bir anlam yüklenir. Bu ayrıntılarla, kolektif hafıza pekişir ve sıradanlaşır. Milliyetçilik, yavaş yavaş yaşanılan ortamın ayrılmaz bir parçası olur.[107]

Yeniden üretim sürecinin doğasında açık hatta propaganda niteliği taşıyan bir yanı vardır. Açık milliyetçi mesaj taşıyan gazete manşetleri, slogan niteliğinde kültürel ürünler (şarkılar, şiirler), milli anlam yüklenen spor karşılaşmaları bu tür yeniden üretimin akla gelen ilk örnekleridir. Özel simgeler, pek de politik olmayan gençlere taşınabiliyor. "Böylece ikili bir süreç yaşanıyor: Milliyetçi teşhirciliğin bir yandan gündelik ve kamusal alanda egemenlik kurması, diğer yandan "poplaşarak" evcilleşmesi…"[108]

Milliyetçiliğin devlet eliyle ya da popüler kültür ve gündelik hayatta yeniden üretilmesinin sonuçları nelerdir? Umut Özkırımlı, yeniden üretimin başlıca üç işlevi olduğunu belirtmektedir:

✓ Ayırdetme: " Yeniden üretim süreci milli kültürün sınırlarını belirler, bizi onlardan ayırır. Bazen küçük ayrıntılar benzer kültürleri birbirinden ayırır.

---

106 Özkırımlı, Gayriresmi, ss. 706-707.
107 Özkırımlı,, Gayriresmi, s. 710.
108 Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 129.

✓ Süreklilik: Yeniden üretim milli tarih ve kültürün sonsuz birer gerçeklikmiş gibi algılanmasını sağlar. Geçmişi, bugüne ve geleceğe bağlar. Böylelikle bireylerde üyesi oldukları milletin sürekli, devamlı (dolayısıyla ölümsüz) olduğu yönünde bir inanış uyandırır.

✓ Meşruiyet: Yeniden üretim süreci millete olan inancı pekiştirerek milliyetçi projelere meşruluk da kazandırır. Bu meşruluk kriz dönemlerinde ayrı bir önem taşır. Gündelik hayatta temelleri atılan ideolojik altyapı bir milli kriz patlak verdiğinde milleti oluşturan bireylerin beklendiği gibi tepki vermesini sağlar, harekete geçirilmesini kolaylaştırır.“ [109]

Bu tartışmalardan anlaşılacağı gibi, yeniden üretim sürecini dikkate almadan milliyetçiliğin önemini kavramak (bugünkü anlamda) mümkün gözükmemektedir.[110]

“Dalgalandırma/ imlemenin görüldüğü üzere başka mahalleri vardır; kitlesel medya, bayrakları/ imleri günlük şekilde yurtdaşların evlerine sokar.”[111] “Millet olmak” ve “biz” geleneksel şekilde dalgalandırılıyor/imleniyor ve “toplum” ulusla bir tutulmaktadır diyor Billig.[112] Dolayısıyla, B. Anderson’un milliyetin yeniden üretiminde gazetelerin oynadıkları rolün önemini vurgulaması banal milliyetçilik kavramı açısından da üzerinde durulması gereken bir konudur. Benedict Anderson, tüm ulus niteliğindeki insanların aynı gazeteyi okuma günlük ritüelini gerçekleştirdiklerini bilmelerinin bir ulusal topluluk olma duygusu ürettiğini söylemiştir. Yeniden üretim sürecinde bunun önemi kaçınılmazdır.

Özetle söylemek gerekirse; banal milliyetçiliğin bir tonu vardır. Tepkilerde, alışagelmiş pratiklerde ve günlük söylemlerde, özellikle de kitlesel medyanınkilerde “millet olma” fikri düzenli şekilde dalgalandırılır/anlamlandırılır. Bu dalgalandırmalar/anlamlandırılmalar aracılığıyla vatandaşlara ulusal kimlikleri “düşüncesiz“ bir şekilde hatırlatılarak uluslar, ulus olarak yeniden üretilirler. “Bu sıradan dalgalandırma yurt- yapıcı zemini oluşturur; toprağı yurda dönüştürür. Sürekli bir deixis[113] “bizi” ulusal oyun alanında tutar.“ [114]

---

[109] Özkırımlı, Gayriresmi, ss. 710-711.
[110]Özkırımlı, Gayriresmi, ss. 710-711.
[111] Billig, s. 112.
[112] Billig, s. 123.
[113] “Deixis, bir çeşit retorik işaret etmedir; dilbilimcilere göre deixis, cümlelerin içinde söylendikleri bağlamın çeşitli yönlerine nasıl bağlı bulunduklarıyla ilgilidir. Ben, siz, biz, burası ya da şimdi gibi sözcükler genellikle deixis olarak kullanılırlar. Deixis şekilde söylenen sözü anlamak için dinleyiciler,

Milliyetin yeniden üretimi, artık günümüz evinin içindedir. “Bizi” yurda bağlar. Bir mekândan, coğrafi bir yerden çok daha fazlası olan bu uğruna feda olunmaya layık olarak görülen özel mekana.

1.3. MİLLİYETÇİLİK TÜRLERİ

Milliyetçilik kavramının kendisinin ve onun anlamının nasıl olacağı problemi, çoğu araştırmacının üzerinde fikir birliğine varamadığı konulardan biri olmuştur. Bu durum, “Milliyetçilik nedir?”, “farklı milliyetçilik türleri var mıdır?” türünde daha temel nitelikte olan başka soruların sorulmasına neden olmuştur.

Milliyetçiliğin siyasi karakterini oluşturan şey “zıtlıklardır”. Yani, bir taraftan milliyetçilik özgürleştirici ve ilerlemeci bir rol oynarken, diğer taraftan yayılmacı ve saldırgan bir nitelikte olabilir. Bu nedenlerden dolayı, sabit bir milliyetçilik olgusu yerine, farklı milliyetçilik türlerinden bahsetmek daha doğru olabilir[115]. Kendi başına evrensel nitelikte milliyetçi ilkelerden bahsetmek mümkün değildir, yani milliyetçiliğin ardındaki muğlaklık, milliyetçiliği farklı ideolojilere eklemlemiştir. Milliyetçiliğin arkasındaki bu melez görünüm, farklı milliyetçilik türlerini karşımıza çıkarmıştır diyebiliriz. Milliyetçiliğin melez görünümünün yansıması olarak, milliyetçilik bir sosyalizm, liberalizm, mufazakarlık ya da faşizm ittifakıyla oluşabilir. Bu bağlamda, tek bir milliyetçilik yoktur.

Milliyetçilik, her toplumsal bünyede farklı siyasal görevler sahibi olabileceğinden, farklı biçimler alabilir. Simgesel ve gündelik boyutta da farklı milliyetçilik türleri kendini gösterebilir. Milliyetçilik, hiçbir zaman sabit olmayan, toplumsal güçler arasındaki dengeye göre değişiklik gösterebilen bir akımdır. Bu açıdan, içinde bulundukları koşullara göre, milliyetçilik melez görünümüyle farklı ideolojilerden beslenir. Milliyetçilik türlerini bu bağlamda şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- ✓ Resmi Milliyetçilik
- ✓ Liberal Milliyetçilik

---

sözü konuşmacının konumuna göre yorumlamak durumundadırlar. Yurt deixis’i ulusal bizden bahseder, bizi yurdumuzun içine yerleştirir.” Bu konunun ayrıntısı için bkz. Billig, ss. 124-125.

[114] Billig, s. 177.

[115] Mümtaz’er Türköne, **Siyaset**, Opus Yayınları, Ekim, 2010, ss. 637-638.

- ✓ Muhafazakar Milliyetçilik
- ✓ Yayılmacı Milliyetçilik
- ✓ Anti- Emperyalist Milliyetçilik

1.3.1. Resmi Milliyetçilik

"Atatürk Milliyetçiliği" olarak da adlandırılan, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan, Türk toplumunun kendi tarihi ve sosyal gerçeklerinden kaynaklanan bir milliyetçilik anlayışıdır. Ulusal bütünlüğün temeli olarak Atatürk Milliyetçiliği, ortak kültüre, laiklik ilkesiyle akla, mantıksal düşünceye, sağduyuya ve adalete dayanır. Anayasa'da da resmi milliyetçilik, Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmiyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünleştirici bir anlayış ile dikkat çeker[116].

Atatürk Milliyetçiliği, subjektif millet anlayışını esas alan bir milliyetçilik anlayışıdır. Yani, ırk ve din birliği gibi objektif unsurlar üzerine kurulmamıştır. Amaç ve ülkü birliği, sevinç ve kederde ortaklık gibi subjektif unsurlar üzerine kuruludur diyebiliriz. Atatürk milliyetçiliğinin temel taşı, Türk halkının ve vatanın bütünlüğüdür. Bu halk Misak-ı Milli ile Kurtuluş savaşını kazanan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halktır. Atatürk milliyetçiliği, millet-i hakime" anlayışının seküler versiyonuna dayalı, "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta aşmak" olarak tanımlanmış bir milli devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır. Bu bağlamda, resmi milliyetçilik, "seküler Türk milliyetçiliği" olarak da adlandırılabilir. Seküler milliyetçilik Avrupa Aydınlanması'nın ürünüdür. 18. yüzyıldan bu yana Avrupa, ürettiği değerlerle dine karşı ya da en azından ruhban sınıfının etkisine karşı bir politika izlemiştir. Milliyetçilik her ne kadar doğası gereği seküler olsa da, ona karşı gelişen muhafazakâr (dindar) milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla, seküler milliyetçilik olarak adlandırılmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, otorite ilişkilerinin son olarak laikleşmesi, yani din kavramından arındırılmış saf millet anlayışına dayalı milliyetçilik olarak, sırasıyla saltanatın ve halifeliğin kaldırılışı, resmi milliyetçiliğin toplumun modernleşme doğrultusunda dönüştürülmesinde merkezi bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Dinin, hem siyasi hem de sosyal varlığı yok edilmesi, sadece

[116] Kemal Gözler, "Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı", **Türkiye Günlüğü**, Sayı:64, Ankara, 2001, ss. 108-123.

“vicdanlarda ve tapınaklarda” yaşanmasını öngörmesiyle, resmi milliyetçiliğin cumhuriyetçi-laik niteliği ön plana çıkmaktadır.

Kutsallaştırılmış Atatürk öğesi de, resmi milliyetçiliğin simgesel boyutu açısından önemlidir. Ahmet Yıldız’ın belirttiği gibi, bir milletin varlığının kurucu önderi olarak Mustafa Kemal Atatürk, Kemalist milliyetçiliğin kurucu ilkesidir. Bu varlığın da ötesinde, soyut/kutsal bir niteliğe de sahiptir[117]. Ortaya çıkan bu ilahi kahraman, resmi milliyetçiliğin sembolize edilmiş (simgeleştirilmiş) ikonudur. Atatürk heykelleri, büstleri, portre üretimi, ilkokul ders kitapları ya da herhangi bir Atatürk Şiirleri Antolojisi, Atatürk ve Türk Bayrağı ikilisiyle oluşturulmuş semboller bize milliyetçiliğin fetişizmin alanında örgütlendiğini göstermektedir[118]. Milliyetçilik, bir anlamda ulusu kutsallaştırma ve tanrılaştırma eğilimi taşıdığına göre, liderlerin de kutsallaştırılabileceği gerçeği ortaya çıkar. Hem milliyetçiliğin doğası gereği hem de kutsallık boşluğu, ulusun ve Mustafa Kemal’in kutsallaştırılmasına neden olmuştur diyebiliriz. Bu kutsallaştırmanın devamı aynı zamanda milli bir ibadete dönüşür. Mustafa Kemal’in kutsallaştırılması, düşüncelerine ve eserlerine bağlılık duyulması, Atatürk-Cumhuriyet özdeşliği bağlamında rejimi sevmek demektir[119]. Bu formülize edilmiş ritüel, resmi milliyetçiliğin kök saldığı simgesel ve gündelik boyuta işaret etmektedir. 14 Nisan 2007 tarihli Tandoğan Cumhuriyet Mitingi sonrası Anıtkabir’i ziyaret, laik rejimin tehlikeye düştüğü durumlarda Anıtkabir anı defterine yazılan şikâyetler Atatürk’e duyulan sadakatin bir parçası olarak ortaya konan “kutsallaştırılmış sembolik tepkiye” örnek gösterilebilir.

Resmi milliyetçiliğin söylemsel inşasında “ulusal bağımsızlık” ve “devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü” vurgusu önemlidir. Bunun yanında, Cumhuriyet’in temel ilkelerine sadakat, “tek yurt, tek bayrak, tek resmi dil” üçlemesiyle siyasal ve kültürel özgürlüklerin sınırı sayılır. Bugün ortaya konan sembolizmin bir göstergesi olarak, resmi milliyetçiliğin muhafaza ettiği program içinde “modern, seküler, ulusal” Türkiye fikri ön plandadır. Ve aynı zamanda bu programın medyası olarak

---

[117] Ahmet Yıldız, “Kemalist Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, 2009, İstanbul, ss. 210-211.
[118] Zafer Yörük, “Politik Psişe Olarak Türk Kimliği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4-Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 316.
[119] Hasan Ünder, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü, “**Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, 2009, İstanbul, ss. 148-149.

Cumhuriyet gazetesini ve buradaki köşe yazarlarının benimsedikleri görüşü örnek gösterebiliriz. Resmi milliyetçilik bu bağlamda, bugün güncel siyasette belli kutuplaşmalar/ayrımlar yaratmıştır. Avrupa Birliği'ne, küreselleşmeye ve Kürt hareketine karşı "ulusçuluk"; siyasal İslam'a karşı "laiklik" biçimini aldığını söyleyebiliriz.

1.3.2. Liberal Milliyetçilik

Liberal milliyetçilik, liberal öz değerleri içermektedir. Kökleri Aydınlanma Çağı'na uzanmaktadır. Hatta savunduğu değerlerin çoğu J.J.Rousseau'nun görüşlerinden esinlendiği şekliyle 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı prensiplerde mevcuttur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Başkanı Woodrow Wilson tarafından ortaya konan ilkeler sembolik de olsa liberal milliyetçiliğin çerçevesini çizmiştir. Liberal milliyetçiliğin temel konusu ulusal kendi kaderini tayin hakkına bağlılıktır. Bu açıdan siyasi yönü ağır basan bir milliyetçiliktir. Siyasi bağımsızlık, siyasi birlik, siyasi toprak (vatan), siyasi varlık (devlet) kavramları üzerinde durur. Bu çerçevede maddi kalkınmaya önem verir. Ayrıca laik bir anlayışa sahiptir. Bu ilkeler, ulus-devletlerin mutlak egemenlikleri prensibine vurgu yapmakla birlikte, her bir ulusal yapı içerisinde siyasal, iktisadi ve dinsel açılardan bireysel özgürlüklerin de altını çizmek suretiyle her milletin egemenlik fikrine saygı duyulması gerektiği fikrini vurgulamıştır Liberal milliyetçiliğin önemle durulması gereken yönü bir ulusun çıkarlarını diğer ulusların çıkarları pahasına savunmamasıdır. Bunun yerine her ulusun özgürlük ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğunu ilan etmektedir. Bu anlamda Liberal milliyetçiliğe göre tüm uluslar eşittir. [120].

İtalyan Milliyetçiliğinin en önemli kuramcısı kabul edilen Guiseppe Mazzini (1805-72), bu genel fikirleri yani liberal miliyetçilik düşüncesini en çok etkileyen düşünürlerden biridir[121]. Mazzini'ye göre, milliyetçiliğin önündeki en büyük engeli çok uluslu emperyal devletler oluşturuyordu. Hapsburg İmparatorluğu da bunlardan biriydi. Liberal milliyetçilik, büyük her milliyetin bağımsız olması gerektiğini, ancak

---

[120] Haldun Çancı, "Kuramsal Yaklaşımlar Çerçevesinde Milliyetçiliğin Niteliksel Sabitelerine Genel Bir Bakış", **Review of Social, Economic & Business Studies**, Vol.9/10, s. 235.
[121] H. Birsen Örs, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2010, İstanbul, s. 334.

anayasal-demokratik bir hükümet tarafından yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlayışa göre, Avrupa'da 1830'larda, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesinde Yunanlıları ve Çarlık Rusya'sına karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesinde Polonyalıları motive eden şey liberal milliyetçilik olarak tanımlanmaktadır. Viyana Kongresi'nden, Versay Antlaşması ve Wilson İlkeleri'ne kadar ki zaman diliminin liberal milliyetçiliğin altın çağı olarak görülmesi bu bağlamda yanlış olmaz[122]. Liberal milliyetçiliğin nihai amacı bir egemen ulus-devletler dünyası inşa etmektir. Bu anlayışa göre milliyetçilik sadece siyasi özgürlüğü artırmanın bir aracı değil, aynı zamanda barışçı ve istikrarlı bir dünya düzeninin de temin edilmesinin bir aracıdır[123].

Liberalizm akımı, milliyetçilik hakkındaki görüşlerini de genel tezlerine uyumlu hale getirerek milliyetçilikle sınırlı olmayan bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. İki temel prensiple bunu şu şekilde açıklayabiliriz: İlk olarak liberaller, her insanın ahlaki olarak eşit değerde olduğunu kabul eder, yani burada ırk, inanç gibi değerleri milliyetin bir üstünlük nedeni olamayacağını vurgular. İkinci olarak, sınırsız özgürlüğün bireylere, diğerlerini köle etme ve zarar verme olanağı sağlayacağını düşünürler, sınırsız milli egemenliğin de yayılmacılık ve toprak işgaline neden olabileceği endişesi vardır. Bu yüzden, özgürlük her zaman hukukun konusu olmalıdır ve eşit olarak milletlere uygulanmalıdır. Liberallerin bu bağlamda, Milletler Cemiyeti ve daha sonra Birleşmiş Milletler'in denetiminde uluslararası bir hukuk sistemi kurulmasını desteklemeleri anlamlıdır. Bu açıdan, milliyetçilik bağnaz ve dışlayıcı değil, kozmopolitanizmle[124] rekabet edebilen bir denge unsuru olmalıdır.[125]

Türkiye örneğinden gidersek, Turgut Özal'ın doksanların liberal milliyetçi söyleminin temelini oluşturduğu söylenebilir. Özal'ın liberal milliyetçi söylemi, teknik bir konuya indirgenerek, sosyo-politik içeriğinden soyutlanarak Türkiye'nin güçlü olması düzleminde hareket etmiştir. Seksenlerle birlikte yayılan liberal-

---

[122] Çancı, s. 236.

[123] Murat Kılıç, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Aralık 2007, Sayı:16, s.131.

[124] Kozmopolit anlamı Yunanca'da "evren" ya da "dünya" anlamına gelen kosmos ile "yurttaş" anlamındaki polites'ten türetilmiştir. "Dünya yurttaşlığı" anlamına gelmektedir. Kozmoplitlik, insanın ya da bireyin "ulus" olarak tüm bir insanlığı, "vatan" olarak da tüm bir evreni görmesi gerektiğini savuınan görüştür. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Özcan Yeniçeri, **Bağımlılık Paradigmaları ve Türk Milliyetçiliği,** Kripto Kitaplar, Ankara, 2011, s. 57.

[125] Türk'öne, s. 640.

milliyetçi söylemin temel unsuru, iktisadi gelişmeyi kısıtlayan "kamucu" uygulamaların yerilmesi ve milli güç, gurur kaynağının iktisadi ve teknolojik ilerleme ve tüketim temelinde tanımlanmasıdır[126].

Özgürlüğü temel olarak piyasa ve tüketim düzleminde bir değer gibi düşünen bu bakış açısında, siyasal alan ise devletin ve milliyetçi ideolojinin öncelikleriyle ile çerçevelemiştir diyebiliriz.

1.3.3. Muhafazakâr Milliyetçilik

Muhafazakârlık, eski ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmanın iradesine ve yeteneğine sahiptir diyor Tanıl Bora[127]. Bir akım olarak muhafazakârlık, modern zamanlarda ortaya çıkan, bireyin kendini gerçekleştirmesinin araçları olduğuna inandığı aile ve din gibi sosyal kurumların korunması duyarlılığından hareket eden, devlete ve siyasete bu doğrultuda sınırlı bir rol biçen bir düşünce geleneğidir. Sosyolojik olarak sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeni sosyal değerlerin eski değerleri yerinden etmesine, bireyi yalnızlaştırmasına ve geleneksel sosyal yapıların çözülmesine yönelik eleştirilerden beslenmiştir. Felsefi olarak aydınlanma düşüncesine yönelik eleştirilerle, siyasi açıdan ise Fransız Devriminde ifadesini bulan devrimci kopuşlara yönelik tepkilerle bir siyasi ideoloji halini almıştır.[128]

Gelenekselci muhafazakâr milliyetçilik, Fransız Devrimi'ne duyulan tepkiden beslenmektedir. "Gelenek", akla ve devrime karşı bir formül olarak sunulmuştur.

Aydınlanma düşüncesi fazla mekanik ve materyalist bulunmuştur. Millet, tarih tarafından şekillendirilmiş, bireylere karşı önceliği olan, zaman zaman şahıslaştırılmış manevi bir organizma olarak görülmüştür. Edmund Burke (Fransa'daki Devrim Üstüne Düşünceler) ve Joseph de Maistre gibi yazarların eserleri temel alınmış ve millet, eşit vatandaşların oluşturduğu bir bütünden ziyade

---

126 Simten Coşar, "Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 729.
127 Tanıl Bora, **Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık,** Birikim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 54.
128 Atilla Yayla, **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yayınları, Ekim, 2004, ss. 163-164.

organik bir topluluğun hiyerarşik düzeni olarak ele alınmıştır. Yani, bu yazarlarda milliyetçilik, gelenekselci muhafazakârlığın söylemi üzerine inşa edilmiştir[129].

Muhafazakâr milliyetçilik, ulus-devlet olma sürecini tamamlamış ülkelerde gelişme eğilimi göstermektedir. Milletin içerden ve dışardan tehdit altında olması duygusundan ilham alır. Bu bakış açısından, milliyetçilik sosyalizmin panzehiri olarak sunulmakta, dışardan gelen ve milli kimliği tehdit eden düşman ise millet üstü kimlikler (Avrupalılık gibi) ve göçmenler olmaktadır. Anti göç kampanyaları tarihten bir örnek olarak, İngiltere'de British National Party, Fransa'da Le Pen'in National Front in France ve aşırı sağcı Alman Cumhuriyetçi gruplar tarafından desteklenmiştir. Yine aynı şekilde güvenlikli yaşam, muhafazakâr milliyetçilere göre, ulus üstü organizmalar ve kültürün globalleşmesiyle "tehdit" altına girmektedir.[130]

Milliyetçi muhafazakârlar, var olan kurumların, yapıların ve değerlerin korunmasını ilke edinmişlerdir. Bu grup milliyetçiler için diyebiliriz ki, ulus, "aynı yaşam tarzında yaşayan, benzer özellikler gösteren" bir topluluktur. "Devrim ya da ulus inşası" gibi bir karakterde kendini göstermez muhafazakâr milliyetçilik. Tehdit algısı (göç ve ulus-üstücülük), muhafazakâr milliyetçiliğin "içe dönük ve ayrılıkçı" yanını simgeler. Irkçılığı ateşleyen bir karakter taşıyabileceğini söyleyebiliriz. Her ne kadar yayılmacı milliyetçilik kadar olmasa da zaman zaman yayılmacılık ve saldırganlık şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, muhafazakâr milliyetçiliğe yöneltilen eleştiriler, genelde bu milliyetçilik türünün "hoşgörüsüzlük, sabit fikirlilik, bağnazlık" düzleminde hareket etmesinden kaynaklanan karakteri üzerinedir.

---

[129] Çancı, s. 237.
[130] Türk'öne, ss. 641-642.

1.3.4. Yayılmacı Milliyetçilik

Yayılmacı milliyetçilik, saldırgan ve yayılmacı bir karaktere sahiptir. İlk defa Avrupa'nın, Afrika'yı kolonileştirdiği 19. yüzyılın sonlarında kendini göstermiştir. Liberal milliyetçiliğin tam tersi bir karakter taşımaktadır diyebiliriz. Özellikle eşitlik ve self-determinasyon prensiplerinin anti-tezidir. 20. yüzyılın iki dünya savaşı daha geniş bir çerçevede milliyetçiliğin yayılmacı formundan çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında silahlanma yarışı, uluslararası krizler ve zafer arzusu; Avrupa başkentlerinde halkın gönüllü olarak savaşa katılma isteğiyle desteklenmiştir. II. Dünya Savaşı Almanya, Japonya ve İtalya'nın emperyalist yayılma programlarına, halkın göstermiş olduğu milliyetçi desteğin de bir ürünüydü aynı zamanda[131].

Milliyetçiliğin yayılmacı türü, ulusu bireyden üstün tutar. Bireyin varlığı da ancak kendini ulus için feda ederse anlamlı olur. Bu açıdan milliyetçiliğin bu yorumu, "şovenizmle[132]" ilişkilendirilir. Yayılmacı milliyetçilik türünde "ben" ve "öteki" ayrımı vardır. Yaratılan "dış grup (düşman)" ile mücadele edilir. Şovenist milliyetçilik bu anlamda "biz" ve "onlar" arasındaki ayrımı belirginleştirir. 1933-1945 arasında Almanya'da Nasyonal-Sosyalist yönetimi, 1920-1943 arasında İtalya'da Mussolini ile birlikte bu türün örnekleri görülmüştür. "Yeniden doğuş" veya "yenilenme" fikri yayılmacı milliyetçiliğin temalarından biridir. Alman Nazileri rejimlerini "Üçüncü Reich", Bismark dönemini "İkinci Reich" olarak nitelemişlerdir. Mussolini ve İtalyan faşizmi ise, bu amaçla İmparatorluk Romasına müracaat etmiştir. Yani geriye dönük bir karakterle, geleceğin yaşanmış tarihin elindeki bir kader olarak görülmesi bu milliyetçilik türünün bir özelliğidir diyebiliriz[133].

Yayılmacı milliyetçilik, genel olarak faşizm ile birlikte anılmaktadır. Örnek olarak, Alman Nasyonal Sosyalizmi'nde görülen ırk teması önemli bir şekilde ön plana çıkmıştır. İtalyan faşizminde ise devlete vurgu yapılmıştır. Hem İtalyan Faşizm'i hem de Alman Nasyonal Sosyalizmi bu bağlamda saldırgan, yabancı düşmanı irrasyonelist bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Her ikisi de

---

[131] Türk'öne, s. 643.

[132] "Bir gruba veya bir davaya sorgusuz sualsiz veya akli muhakeme gücü kullanmaksızın tabi olma, kendini adama. Şovenizm, genellikle, "milliyetçi şovenizm" veya "erkek şovenizmi"nde olduğu , başkaları (öteki) karşısında bir üstünlük duygusuna/inancına dayanır". Şovenizm kelimesi, Fransa'nın büyüklüğüne ve Napolyon'a kendisini fanatik biçimde adamış olan Fransız asker Nicolas Chauvin'in isminden gelir. Bu konunun ayrıntısı için bkz Yayla**,** s. 232., Türk'öne, s. 643.

[133] Türk'öne,, s. 645.

Enternasyonalizm'e ve liberal milliyetçi düşüncelere düşmanca bir tavır içerisindedirler diyebiliriz. Yayılmacı milliyetçilik, belli bazı hakların ve milletlerin üstünlüğü üzerine kuruludur. Yani, milletleri hiyerarşik bir biçimde sınıflandırmıştır.[134]

1.3.5. Anti-Emperyalist Milliyetçilik

Anti-emperyalist milliyetçilik, gelişmekte olan ülkelerde görülen bir milliyetçilik türüdür. Bu milliyetçilik türü, işgalci ve emperyalist ülkelere karşı direnmek amacıyla gelişmekte olan ülkelerde anlam kazanır. Örneğin 19. yüzyıl boyunca dünyanın büyük kısmının siyasi coğrafyası anti-sömürgeci milliyetçilik aracıyla dönüşüme uğramıştır. İki savaş arası dönemde yaygınlaşan bağımsızlık hareketleri, II. Dünya savaşından sonra hareket kazanmıştır. Hollanda, Fransa, Britanya ve Portekiz'in geniş imparatorlukları, yükselen milliyetçilik ile yüzleşince dağılmışlardır.[135]

Afrika'daki ulusların bağımsızlık mücadelesi, bu milliyetçilik türünün en belirgin örneğinden biridir. Ancak; ilk anti-emperyalist milliyetçi hareketlere baktığımızda, ağırlıklı olarak klasik Avrupa milliyetçiliğinden etkilenmişlerdir. Bu bağlamda "milli self-determinasyon[136]" fikrini benimsemiş olmalarını birlikte düşündüğümüzde, liberal milliyetçilerin, bu milliyetçilik türüne olumlu yaklaştıklarını söyleyebiliriz. Afrikalı ve Asyalı milletler için siyasi bağımsızlık arayışı ve sosyal gelişme isteği ve Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri ve ABD karşısında geri durumlarını sonlandırma arzusuyla birleşmişti. Buradaki "milli bağımsızlık" amacı, aynı zamanda ekonomik bir hedefti. Tüm bunları birlikte düşündüğümüzde, anti-emperyalist milliyetçi hareketlerin, milli beklentilerinin bir

---

[134] Çancı, s. 239.
[135] Türk'öne, s. 644.
[136] "Self determinasyon 3 anlam taşır: 1. Ülke içinde siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemini seçebilmek (yani, pratikte demokrasi) demektir. İlk ünlü örneği 14 Temmuz 1789 ile simgelenen Fransız Devrimi'dir. Buna "iç" anlam diyebiliriz. 2. Birinci ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında terim bir de "dış" anlam kazanmıştır. Bu çığırı açan Wilson'un 14 maddesinin 6. ve 7. noktaları olmakla birlikte, terimin uluslar arası belgelere bu ad altında açıkça ilk girişi BM Antlaşmasının 1. ve 55. maddeleridir. Bu anlam, 1950'den sonra "sömürgelerin bağımsızlaşması" anlamına gelmeye başlamıştır. 3. Mevcut bir bağımsız devletten "ayrılma hakkı" anlamında." Baskın Oran, **Türk Dış Politikası- Cilt: 1919-1980,** İletişim Yayınları, İstanbul, s. 594.

aracı olarak sosyalizme[137], özellikle de Markiszm-Leninizme [138]yöneldiğini ifade edebiliriz. Çünkü "ulusal kurtuluş" düşüncesi ideolojik olarak liberalizme dayandığı kadar ekonomik olarak, "emperyalizmden kurtulma" düşüncesini de içerir. Özellikle de Afrika toplumlarında (Vietnam, Kamboçya, Cezayir, Libya, Zambia vs) milliyetçi sosyalizm fikri görülmüştür.[139]

[137] Markisist teoride sosyalizm tarihi materyalizm sayfasında feodalizmden sonraki, komünizmden önceki evredir. Sosyalizm bu haliyle, bir üretim ilişkileri biçimine denk düşmektedir. Sosyalizmde üretim araçlarında mülkiyet kaldırılmış ve bütün üretim araçları sosyal sahipliğe geçirilmiştir. Ancak, komünizmden farklı olarak, devlet ayaktadır ve devlet toplum adına üretim araçlarını sahiplenerek, onları idare etmektedir. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Yayla, s. 224.

[138] Alman asıllı filozof Karl Marx'ın adıyla anılan ideolojidir. Marksizm, tarihin sınıf çatışmalarından oluştuğuna; sınıf çatışmalarını "ilerici" sınıfın kazandığına; bu çerçevede kapitalist sistemde bir burjuva-proletarya çatışması olduğunu ve bu çatışmayı proletaryanın kazanacağını vurgulayan ideolojidir. Buradaki ilerleyiş diyalektik yöntemle anlam kazanır. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Yayla, s.154.

[139] Türk'öne, s. 645.

İKİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET MİTİNGLERİ VE ULUSAL SOL

2.1. CUMHURİYET MİTİNGLERİ'NE BAKIŞ

14 Nisan 2007'de Ankara'da başlayıp 21 ilde devam eden "Cumhuriyet Mitingleri", cumhuriyetin, laikliğin, ulus fikrinin ve milliyetçiliğin yeniden inşa edildiği ve görünür hale geldiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Görünür hale gelmesinin en belirgin özelliği mitinglerde dikkat çeken "bayrak" dalgası olarak gösterilebilir. Kemalist sivil toplum kuruluşları tarafından destek verilen Cumhuriyet Mitingleri, Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığı süresinin dolması nedeniyle seçimlerin yenilenmesi öncesinde, 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Recep Tayyip Erdoğan veya başka bir Millî Görüş kökenli siyasetçinin olası cumhurbaşkanı adaylığına karşı başlatılan mitingler olarak bilinmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin de ayrı olarak destek verdiği Cumhuriyet Mitingleri, 14 Nisan 2007'de Tandoğan'da, "emperyalizme karşı, tam bağımsız Türkiye" sloganıyla[140], "Cumhuriyet kazanımlarını korumak" için yüz binlerce vatandaşın katıldığı mitingler olmuştur. Cumhuriyet Mitingleri'ne katılanların istediği şekilde erken seçim yapıldı ancak, AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) oylarını beklenenin aksine daha da arttırarak, % 47 oy oranıyla tek başına iktidar oldu. Ankara Tandoğan Cumhuriyet Mitingleri'nden sonra ise, İstanbul Çağlayan Mitingi'ne giden süreçte başbakan Recep Tayip Erdoğan, 24 Nisan 2007 tarihinde Cumhurbaşkanı adayını açıklamıştır. Merakla beklenen kişi, AKP adayı Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'dür. İlk oylama 27 Nisan'da gerçekleştirilmiş ve yeterlilik sağlanamamıştır. Aynı akşam Genel Kurmay Başkanlığı'nın laiklik konusundaki hassasiyetini ifade eden açıklaması, internet sitesinde yayınlanmıştır. Bu arada Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) cumhurbaşkanlığı seçimi birinci turunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne dava açmıştır. İkinci Cumhuriyet Mitingi ise bu gündem üzerine 29 Nisan'da İstanbul Çağlayan Meydanı'nda gerçekleştirilmiştir. Çağlayan Mitingi'nin ardından, Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs'ta, Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasını Anayasa'ya

---

[140] Cumhuriyet, 14 Nisan 2007.

aykırı bularak yürürlüğü durdurmuştur. Bunun üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili seçiminin 22 Temmuz Pazar günü yapılmasına ilişkin AKP'nin önergesi kabul edilmiştir. Aynı günlerde Demokrat Parti ve Anavatan Partisi arasında, Cumhuriyet Halk Partisi ile de Demokratik Sol Parti arasında seçim ittifakları ise gündemde olmuştur.[141]

Bütün Cumhuriyet Mitinglerinde gözlemlenen ritüeller, "milliyetçilik" ekseninde bazı ipuçları vermektedir. Eylemcilerin yüzlerine Türk bayrağı resmetmeleri, kırmızı-beyaz tişörtleriyle alanda toplanmaları, evlerin önlerinin bayraklarla kaplanması (sallanmayan bayraklar), Anıtkabir'i Türk bayraklarıyla dolduran yurttaşlar ve "10.yıl", "Dumlupınar" ve "Gençlik Marşı'nı" hep birlikte seslendirmeleri[142] mitinglerin laik ve milliyetçi reflekslerle meydana geldiğini göstermiştir diyebiliriz. Nitekim, üçüncü bölümde yaptığımız mülakatlarla, kendini laik-cumhuriyetçi olarak nitelendiren kesimi, yani katılımcı profilini, milliyetçiliğin görünür hale gelmesini ve milli kimliğin yeniden üretilip üretilmediğini sorguladık. Ancak, bundan önce "Cumhuriyet Mitingleri'ni" anlamak için, bu mitinglerin Türkiye'de izlediği seyri, belli başlı bazı kavramlarla kategorize ederek açıklamaya çalışacağız.

2.1.1. Cumhuriyet Mitinglerindeki "Görünür" Milliyetçi Refleks

14 Nisan 2007'de Ankara'da başlayıp İstanbul, Çanakkale, Manisa, İzmir ve Samsun'da devam eden "Cumhuriyet mitingleri", Türkiye'de yeni bir miting kültürünün oluşmasına neden olmuştur. Miting manzarasında iki unsur hemen göze çarpmaktadır: Kadınların çokluğu ve her yeri kaplayan bayrakların oluşturduğu görüntüler. Miting alanına yürüyenlerin çoğunun elinde zaten Türk bayrağı vardı. Bazıları ise, adım başı satış yapan seyyarlardan bayrak alıyorlardı. Eylemcilerin yüzlerine Türk bayrağı resmetmeleri, kırmızı-beyaz tişörtleriyle alanda toplanmaları, evlerin önlerinin bayraklarla kaplanması (sallanmayan bayraklar) mitinglerdeki bayrak fetişizminin ne boyuta vardığını gözler önüne sermektedir. Cumhuriyet

---

[141] Erkan Yüksel, "Cumhuriyet Mitinglerinin Yaygın Gazetelerde Yer Alış Biçimlerine Üzerine İçerik Analizine Dayalı Bir Değerlendirme", http://www.siyasaliletisim.org/pdf/mitingmakalesi21.pdf , 25.05.2011. s. 2.
[142] Cumhuriyet, 15 Nisan 2007.

mitingleri; cumhuriyetin, laikliğin, ulus fikrinin ve milliyetçiliğin yeniden inşa edildiği ve adeta bunların bir kutsama töreninin (özellikle de Tandoğan mitingini tamamlayan Anıtkabir ziyaretindeki manzaralar- taş öpme, dualar[143]) yapıldığı gösterimler olmaktadır. Bu mitingler, özellikle de kendini laik-Cumhuriyetçi olarak tanımlayan kesimlerde bir moral üstünlük sağlamış gözüküyor.

Fotoğraf 1: Haziran 2011 Cumhuriyet Gazetesi İzmir Şubesi’nden

Öte yandan; mitinglerin bayrağa boyanmasından rahatsızlık hissedenler de olmuştur. “Orada bayrak hepimizin bayrağıdır, ortak yaşam irademizin sembolüdür” duygusundan ziyade, “ötekileri” (anti-laikler, Kürtler, ulusalcı olmayanlar vb, mitinglerin içeriği çeşitlilik göstermekte) işaret edebilmektedir. Birileri var, tek tük ayrıksı pankartlar, sloganlar, kalabalıkta kaynamış ve üstleri yüzlerce metrelik bayraklarla örtülüdür[144]. Tanıl Bora, tahsilli orta sınıf seçkinlerin milliyetçi&ulusalcı fanatizme kapılmalarının sadece milliyetçi endoktrinasyonla bağdaştırmıyor. Bu durumu aynı zamanda şehirli, tahsilli, laik orta sınıfların, iktisadi ve toplumsal

[143] Bora, Sayı: 218, s. 39.
[144] Bora, Sayı: 218, ss. 39-40.

statülerini kaybetme korkusu içinde bulunmalarının da bir göstergesi olarak görmektedir. Nitekim Tanıl Bora, onların bölücülük, terör, Kıbrıs, AB (Avrupa Birliği), emperyalizm vb. gibi meselelerle ilgili reaksiyonları ve genel olarak milliyetçilikleri & ulusalcılıkları, mutlaka Atatürkçü referanslara dayanıyor ve aynı zamanda AKP iktidarına yönelik bir kızgınlık içerdiğini belirtmektedir. Uluslaşmasını geç yaşayan bir ulusun egemenlerinin tepkisi olarak biçimlenmiştir milliyetçilik. Kemalist milliyetçiliğin ulusal kurtuluşçu modelinin bir yansımasıdır bunlar[145]. Milliyetçilik bir biçimde Türkiye'nin ruhunu oluşturmaktadır. Bu ilke onun var olmasını sağlamaktadır diyebiliriz[146].

AB'de emperyalistlerin egemen olmasından hareketle, anti-AB'ciliğin anti-emperyalizmle anlamdaş olarak görülmesi, bu milliyetçi&ulusalcı tepkiyi arttırmaktadır. Dolayısıyla, Cumhuriyet mitingleri, sadece laiklerin protesto gösterisi olmaktan çıkabilmekte, çeşitli konulara da parmak basan mitingler olmaktadır. Bunu yapılan sloganlardan anlamak mümkün hale gelmektedir: Ne ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ne AB Tam Bağımsız Türkiye, Tam Bağımsız Türkiye, Mustafa Kemal'in Askerleriyiz, "Biz" kaç kişiyiz (dış basında, şimdi iki tane Türkiye var yorumunu biçimlendiren bir slogandır), Her şey Vatan için, Orduya uzanan eller kırılsın, En büyük asker bizim asker" …vb[147].

Özellikle de kritik dönemlerde, halkı havaya sokmak veya havayı değiştirmek istendiğinde, bayrak asma yöntemi belli başlı propaganda araçlarından olmaktadır. Halk bu fanatizmden kolaylıkla çıkamaz[148]. Toplumsal bir sıçramaya gereksinim duyulduğu dönemlerde, Atatürk'ün çeşitli portreleriyle, vecizeleriyle, sloganlarla, milliyetçi siyasi afişlerle, bayraklarla ifadesini bulabilmektedir. "Devlet ve millet arasındaki bu dalga boyu uyuşmasının en mükemmel ifadesi, bir Fransız için çok çarpıcı olan bayrağın ya da resminin bolluğunda bulunur. Kutsal bir nesne olan bayrak dokunulmazdır." Mantık, simgeler ve sözcükler dünyası olarak milliyetçilik, değişik fakat birbirleriyle bağlantılı bir biçimde hakimdir. Milliyetçilik bilinçlere sızar ve burada kendini dayatır. Şoven bir tavır, iliklere dayanan bir akıl yürütme,

---

[145]Aydın, Erdoğan, **Milliyetçilik Türkiye'nin Çıkmazı**, Gendaş Predikat Yayınları, Şubat 2002, s.59.
[146] Etienne Copeaux, "Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik,** İletişim Yayınları İstanbul, 2002, s. 45.
[147] Zaman Gazetesi, 14.05.2007.
[148] Tanıl Bora, "Gobbels'in Günlükleri'nden Bayrak Denizi ve Linç", **Birikim Dergisi,** Sayı: 214, Şubat 2007, s. 96.

karmaşık bir siyasal düşünceyi vasıflandırabiliyor. Türk siyasi hayatının en büyük problemlerinden biri ulusun simgelerinin kutsallaştırılmasıdır. Milletin kutsal karakter simgelerinin, ikonlarının ve kahramanı Atatürk'ün üzerine sinmiştir. Bu dokunulmaz simgeler ise böylece koruyabilme yetkisine sahip olmuşlardır. Bayrak ya da Atatürk'ün portrelerini taşıyan göstericiler çok sık görülmektedir. Cumhuriyet mitinglerinde bu görüntüler simgeleşmiştir. Bunlar bu yolla milletin ve Kemalizmin gerçek özlemlerini temsil ettiklerini göstermek ve ikonlarının korunmasına sığınmak istemektedirler. Devlet milliyetçiliği ve yurtseverlik, millet ve din, simgelerin kutsallaştırılması gibi işaret edilenler farklı karmaşa düzeyleri hepsi bizzat milliyetçiliğin olağanlaşmasına ve sıradanlaşmasına katkıda bulunmaktadır[149].

"Kitlelere mal edilmek istenen büyük fikirler için en önemli dekor büyük insan topluluklarıdır." Cumhuriyet mitinglerindeki sloganlardan biri olan "biz kaç kişiyiz" sloganı, Türkiye'de kutuplaşma yaşanmasına neden olmuştur Kişiler belli görüşlere yönelişlerde yalnızlık hissinden korkarlar ve belli bir fikri başkalarıyla paylaşmaktan mutluluk duyarlar. Belli görüşü birlikte paylaştıkları insanlarla birlikte kalabalık toplantılara katılmaları cesaretlerini arttırır. Buralarda insanlar "kitle telkini" adı verilen büyülü bir atmosfere girerler. Farklı çevrelerden birçok insan katılmıştır bu mitinglere. Birbirinden ya da medyadan etkilenip çok sayıda insan bu mitinglere katıldı. İnsanlar, orada sarf edilen ateşli sözler ve belirtilen siyasi nutukların aşılanmasıyla heyecanlı bir yürüyüşe katılarak, hep bir ağızdan yapılan protesto bağrışmalarına kapılabilmektedirler[150].

Prof. Dr. Füsun Üstel ve Doç. Dr. Birol Caymaz'ın gerçekleştirdiği, İstanbul Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi ve Açık Toplum Vakfı tarafından desteklenen "Seçkinler ve Sosyal Mesafe" başlıklı çalışma Cumhuriyet Mitingleri'ne yoğun katılım gösteren katılımcıların bu kararlarında rejim kaygısı ön planda olduğunu göstermektedir. Görüşmelerin bir bölümünde mitinglere ilişkin "ne işe yaradı" cümlesiyle özetlenen faydacı yaklaşım (Müthiş bir kalabalık, ama onun sonucunda ne gördük? Kuru kalabalıktan başka bir şey değilmiş gerçekten) öne çıkıyor.

---

[149] Copeaux, s. 52.
[150] Osman Özsoy, **Taktik-Örnek ve Uygulamalarla Seçim Kazandıran Siyasal İletişim**, Pozitif Yayınları, Şubat, 2009, s. 103.

Araştırma, Temmuz-Aralık 2008 tarihleri arasında İstanbul, Ankara ve İzmir'den 18-25, 25-45 ve 45 yaş üstü yaş dilimlerinde 21'i kadın toplam kırk kişi ile görüşülerek yapılmış. Cumhuriyet mitingleri de bu döneme denk geliyor ve aynı zamanda, araştırmanın yapıldığı dönem, cumhurbaşkanlığı krizi, 367 kararı, 27 Nisan muhtırası, AKP'nin 22 Temmuz seçim zaferi, DTP'nin (Demokratik Toplum Partisi) Meclis'e girmesi, sınır ötesi operasyon kararının alınması, Hrant Dink cinayeti gibi siyasi yönden çalkantılı, toplumun kutuplaştığı bir sürecin olduğu bir döneme işaret ediyor. Orta ve orta-üst gelir grubundan eğitimli kesimlerin önemli bir bölümünün, temelde laiklik ve milliyetçilik rüzgârının aktörleri olarak ortaya çıktığı da tespitleri arasında yer almaktadır. Seçkinler ve Sosyal Mesafe" araştırmasının analiz bölümünde sonuçların blok bir davranış ve algılama biçimi çıkarmaktan ziyade, Atatürkçülük- Kemalizm-Ulusalcılık anlayışları temelinde her pozisyonun kendi içinde gösterdiği çeşitliliğe dikkat çekiliyor**.** AKP hükümeti, Kürt sorunu, AB üyeliği üzerinden kurgulanan tehdit algısı oluşturulan kolektif kimliğin ana yapı taşları olarak görülmektedir. Kimlik olgusunun dinamik değil statik bir olgu olarak ortaya çıktığı, kimliksel çeşitliliği algılamada ise ciddi bir körlük olduğu belirtiliyor**.** Değişime ve toplumun dinamizmine kapalı hayat algısı, seçkinlerde var olan "Biz ve Onlar" ayrımının ana kaynağı olduğu vurgulanmaktadır.

Yaşam tarzına müdahale ve muhafazakârlaşma konusunda yaşanan büyük korku ise AKP ile ilişkilendiriliyor. Bu çalışmada, yüksek düzeyde bireyselleşmiş Atatürkçülük- Kemalizm-Ulusalcılık anlayışlarını kolektif hale getiren ise, siyasal konjonktür ve AKP hükümeti, Kürt sorunu, AB perspektifi vb. üzerinden kurgulanan tehdit algısına dayalı bakış açısı oluşturmaktadır[151].

Kemalizm, akla ve insancıl değerlere dayalı, "çağdaş" bir toplum özlemine cevap veren bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Kemalizm'in önünde iki aşamalı bir amaç vardır: Bağımsızlık ve çağdaşlaşma. Kemalizm'in içinde "milliyetçilik", bir yandan ulusal bağımsızlığın sağlanması, öte yandan da çağdaşlaşma gereksinimlerini karşılamaya yönelik ideolojik bir öğe oluşturur. Kemalist ideoloji içinde cumhuriyetçilik ise, giderek demokrasi ile bütünleşmektedir. Aynı zamanda cumhuriyetçilik, siyasal iktidarın dinsel kökenli olmaktan çıkması, laikleşmesi,

---

[151] Füsun Üstel & Doç. Dr. Birol Caymaz, **Seçkinler ve Sosyal Mesafe**, Açık Toplum Vakfı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi, Nisan 2009,

siyasal rejimin çağdaşlaşması demektir[152]. Muhafazakar cumhuriyetçiliğin, çağdaş=laik=Cumhuriyetçiliğin dogmatizmi, cumhuriyetçilik anlayışını çözümlemek için verimli bir kaynaktır[153]. Cumhuriyet mitinglerinde kullanılan sloganlara baktığımızda, "Kemalist- Ulusalcı" bir söylemin etkilerini görmek mümkün hale gelmektedir. Ve Atatürkçülük- Kemalizm-Ulusalcılık anlayışları temelinde her pozisyon kendi içinde çeşitlilik göstermektedir diyebiliriz. Bu da dikkat çekici bir noktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet mitinglerinde belli başlı iki milliyetçi dil ayır edilebilir: Birincisi Kemalist resmi milliyetçiliğin, milli devleti inşa ve beka misyonuna odaklanmış dili; bir bakıma Türk milliyetçiliğinin kök dili. İkincisi, bu kök dilin bir lehçesi sayılabilecek olan "sol milliyetçilik" olma iddiasındaki Kemalist ulusçuluk. Resmi milliyetçiliğin kalıp sözleri politik retoriği inşa eder, İstiklal Marşı, Atatürk resmi, bayrak, ay-yıldız gibi milli devlet simgelerinin kamusal hayatta aşırı tüketimi söz konusudur. Burada resmi milliyetçiliğin devlet odaklılığı söz konusudur. Bu mitinglerde, milli devlet simgelerinin ve resmi milliyetçiliğin söz kalıplarının ve imgelerinin yayılımı çok büyük boyutlara ulaştı. Türk bayrağı yurdun, ulusun, devletin istiklal belgesidir.

Tarihte, yürütücü, ileri götürücü kudretleriyle, milletlere istikamet veren, büyük başarılar için ilham kaynağı olan bayrak, kurtarıcı birer yurt sembolü olarak belirmektedir. Türk bayrağı, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini temsil eder.[154] olağanüstü yoğunlukta teşhir edildi. Ay-yıldızlı suratlar ve tişörtleri kolyeler, rozetler yaygın hale geldi. Onuncu yıl marşının ve İstiklal Marşı'nın hep bir ağızdan söylenmesi, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin okunması, başlarında kalpakları üzerlerinde Atatürk fotoğrafları bulunan tişörtler giyen, "Atam İzindeyiz" yazan bant ve bileklik takan göstericiler…vb Resmi milliyetçiliğin söz ve ekonomisinin karakteristik özelliği olan sivil dinamiğin aşırı yinelenmesi ve aşırı gösterim kazandığı boyut dikkat çekicidir. Sorumuz; bu durumun milli kimliği yeniden üretip üretmediğidir.

Resmi milliyetçilik kendini meşrulaştırmayı sürdürüyor- özellikle de daha popüler ve hararetli milliyetçi söylemleri yeniden üreten akımlarla ilişkisinde. Ancak

---

[152] Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler- Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, Ekim, 2003, ss. 145-148.
[153] Tanıl Bora, **Medeniyet Kaybı- Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar**, Birikim Yayınları, 2006, İstanbul, s. 27.
[154] İhsan Kocaman, **Bayrak, Sancak, Milli Marş,** İstanbul Kenan Basımevi, 1939, ss. 4-5.

bu durum çok tüketici bir forma da dönüşebiliyor[155]. 80'lerde sol kamuoyunda da önemli ölçüde sorgulanan Kemalizm, 90'ların yeni Kemalizm'i, Yeni Sağ hegemonyaya ve özellikle İslamcı harekete karşı bir tepki olmanın yanında, bunların da paylaştığı- kimi noktalarda ezberleşen, takıntılaşan- anti Kemalizm tarafından da tahrik edilmişti. Tanıl Bora, milliyetçiliğin, yaklaşık son iki yılda, ana dava olan laisizmin popülerleşmesine yarayacak bir eklem olabileceğinin kestirilmesiyle öne çıktığını vurgulamaktadır. "Milliyetçiliğin işlevselliği, yeni Kemalist akımın "şeriat tehlikesi" karşısında duyduğu büyük tedirginlik nedeniyle devlette ve orduda tutamak arama ihtiyacına (kimi unsurlarının orduya dayalı otoriter devletçi çözümlere yeniden ilgi duymasına) da bağlıydı." Resmi milliyetçiliğin girdiği aşırı tezahürat eğilimi içinde Atatürk motifinin olağanüstü yaygınlaşması, Kemalizmi milliyetçilik üzerinden tebliğ etme umudunu yeşertmiştir. Böylece, milliyetçilik, yeni Kemalizm'i (Kemalist ulusçuluk) resmi Kemalizm'le (yani Atatürkçülük'le) barıştıran, eklemleyen bir halka olmuştur. Yeni -Kemalist dalganın 60'ların ve 70'lerin sol Kemalist söyleminden devraldığı "ulusalcılık" söylemi, resmi Atatürkçü-milliyetçilik anlayışı diğer altı ilkeyle bağlantılıdır. Akılcı, çağdaş, medeni, ileriye dönük, demokratik, toplayıcı, birleştirici, insani ve barışçı olarak tanımlanmaktadır.[156]

Türk milliyetçiliği bir kültür birliğidir. Hâkimiyetin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğunu, TBMM'nin (Türkiye Büyük Millet Meclisi üstünde güç ve kudret tanımadığını ilan etmiştir. Devlet yönetim şekli cumhuriyettir. Klasik demokrasiyi benimsemiştir. Laiklik Türk milliyetçiliğinin olmazsa olmazı olarak görülmektedir. Muasır medeniyetçidir. Türk milletini mevcut medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmayı amaç edinmiştir[157]. Bu, milliyetçiliğin "sol" iddialı bir versiyonudur.[158] Sol iddia, bu söylemin; Türk milliyetçiliğinin toprak/ vatan ve vatandaşlık bağına dayalı, hümanist-evrenselci kolunu sahiplenmesinden kaynaklanır. Kemalist ulusçuluk söylemi, Atatürk milliyetçiliğinin bu kolunu etnisist-özcü kolundan arındırarak ele alır. Kemalist ulusçuluğun başka milliyetçi

[155] Bora, Milliyetçilik, ss. 103-105.
[156] Turhan Feyzioğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi- Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:1, Üçüncü Baskı, s.44.
[157] Mustafa Keskin, **Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 104.
[158] Bora, Milliyetçilik, s. 106.

akımlara benzemezliğinde ısrar ettiği ölçüde, milliyetçiliğin özcülük, biriciklik, kendine özgülük ideolojisini yeniden üreterek. 60'larda ve 70'lerde Kemalist ulusçuluğun ana ilkesi ve "sol" olma iddiasının da temel dayanağı, anti-emperyalizm ve bağımsızlıkçılıktı. Şimdi ana ilke ve "sol" olma iddiasının temel dayanağı laikliktir. Bağımsızlıkçılık ikincil kalıyor ve anti-İran, anti-Arap motiflerle bezendiği oranda laikliğe tabi oluyor[159]. Cumhuriyet mitinglerinde de böyle bir içerik vardır, sloganlar bunun en bariz örneğini oluşturmaktadır: "Ne ABD ne AB Tam Bağımsız Türkiye, Ne şeriat ne darbe tam bağımsız Türkiye.''

Kemalist ulusçuluk söylemi, milliyetçiliği, laikleşme/ modernleşme sürecinin taşıyıcısı olarak anlamlandırıyor. "Ulusçuluk" sözcüğünün tercih edilmesi de bu kavramı modernleşme/ laikleşmeyle özdeşleştiren kurgunun bir parçasıdır: Modern "ulus" sözcüğüyle, Osmanlı'da dinsel cemaati belirten "millet" sözcüğünün millet kavramına olan açılımı kapatılıyor. Tanıl Bora, "Kemalist ulusçuluk, bir yanıyla resmi milliyetçiliğe, diğer yanıyla liberal milliyetçiliğe[160] açıldığını vurgulamaktadır. İslamcılığa ve Kürt muhalefetine karşı devletin ve ordunun politikasını bazen fazlasıyla desteklemesiyle, resmi milliyetçiliği kuvvetlendiriyor. Milliyetçiliği modernleşme vetiresi olarak benimseyişi ise liberal milliyetçiliğe açılıyor. Bu açılım, Kemalizm'in modernleşmeyi "yüksek kültürün" topluma nüfuz et(tiril)mesi olarak algılayan klasik yaklaşımın popüler kültüre uyarlanması ölçüsünde ilerleyebilir[161]. "

Milliyetçilik, cumhuriyetin tarihselliğini, kuruluş mitosunu, milletin dirilişine ve milli devletin kuruluşuna eşleyerek yeniden tanımlar ve çoğaltır. Ve bizi herhangi bir işlevinden önce "biz" oluşuyla değerli kılan yalın bir "biz" ontolojisinin biçim kazanma halidir; yaygınlık ve sıklıkla onaylanır, geniş bir alanda yeniden üretilir. Cumhuriyet mitingleri dalgasında olduğu gibi "milli refleksler" türetilir. Bu terimin işaret ettiği gibi, güdülere indirger insan ve toplum eylemini. "Düşünmenin, tartışmanın, müzakerenin karşısına, refleksi çıkartır[162]."

---

[159] Bora, Milliyetçilik, s. 107.
[160] "Resmi milliyetçiliğin çıkış itibariyle güçlü bir modernist-Batılılaşmacı damarı vardır. Liberal milliyetçilik söylemi, milli kimliği, dünyanın ileri zengin ülkelerinin, yani Batı'nın düzeyine erişme şevki ve yeteneği temelinde tanımlar. Milli gururu, evrensel standartlarla uyumundan türetir. Kemalizmin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefine bağlanır." Bu konunun ayrıntısı için bkz. Bora, Milliyetçilik, ss. 109-110.
[161] Bora, Milliyetçilik, ss. 108-109.
[162] Bora, Medeniyet, s. 9.

Cumhuriyet Mitingleri'ne okullarda, mahallelerde birbirinden ya da medyadan etkilenip çok sayıda insan katıldı. Ancak, tartışılabilir bir durum da söz konusu. Örneğin, İstanbul, Ankara ve İzmir'deki Cumhuriyet Mitingleriyle, Kocaeli ve Samsun'daki mitinglere katılanlar acaba aynı katılımcı profiline sahip midir?

Sencer Ayata, mitinglerde çok kullanılan sloganlardan "Baksana, kaç kişiyiz saysana' olduğuna dikkat çekiyor. En çok kutuplaşma yaratan sloganlardan biriydi bu. Ayata'ya göre, "yeni orta sınıf aynada kendisini ilk defa görüyor, kendisinden etkileniyor ve 'Bak kaç kişiyiz' diyor. Ebatlarını, etkinliğini, gücünü görüyor. Biraz kendisine hayran olup mitingleri sık sık tekrarlıyor. O kalabalığın ve çapın verdiği bir güven kazanma söz konusu oluyor bu süreçte." Sencer Ayata, Cumhuriyet Mitingleri'nde mitingcilere, "Bayrak neyi temsil ediyor?" diye soracak olsak, en çok alınan yanıtın "Cumhuriyet" olacağını belirtmiştir. Yalnız bu bayrak refleksini etnik milliyetçilikten ve özellikle din merkezli milliyetçilikten ayrı düşünmemiz gerektiğinin de altını çizmiştir[163]. Ancak, cumhuriyet mitingleri farklı şehirlerde farklı vurgulara sahip olduğundan, mitinge katılanlar için bayrağın neyi temsil ettiği sorusu da tartışmaya açık bir konudur.

Tanıl Bora ise Cumhuriyet mitinglerine katılanların hayat tarzına dikkatli bakılması gerektiğini düşünüyor. Hayat tarzı imgeleri, açık seçik orta sınıf elitizmini ele verdiğini vurguluyor. Özellikle de İzmir- Gündoğdu mitingi, İzmirliliğin, "hayattan zevk almayı bilen", kadınları rahat bırakan, medeni, şehirli orta sınıf yaşam kültürünün idili olarak yüceltilmesine vesile olduğunu belirtiyor[164].

2007 Cumhuriyet Mitingleri'nde kadınların ağırlığı dikkat çekicidir. 29 Nisan 2007 İstanbul Çağlayan mitingini düzenleyenler kadınlardı. Miting düzenleme kurulunda; Prof. Dr. Türkan Saylan (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Genel Başkanı), Prof. Dr. Necla Arat (Kadın Araştırmaları Derneği), Prof. Dr. Aysel Ekşi (Bizim Ülke Derneği), Prof. Dr. F.Nur Serter (ADD Genel Başkan Yard.), Nevşin Mengü (Kanal Türk İletişim), Pervin Öztabağ (Cumhuriyet Kadınları Derneği), Avukat Aydeniz Alisbah Tuskan (İstanbul Barosu Kadın Hakları) ve Gülseven Güven Yaşer (Çağdaş Eğitim Vakfı) yer almıştır. Miting düzenleme kuruluna başkanlık eden Prof. Dr. Necla Arat, 14 Nisan Cumhuriyet Mitingi'nden çok kısa bir

[163] Sencer Ayata, "Meydandakiler Yeni Orta Sınıftır", Milliyet Gazetesi,, 21.05.2007, http://www.milliyet.com.tr/2007/05/21/siyaset/asiy.html, 29.05.2011.
[164] Bora, sayı: 218, s. 43.

süre sonra İstanbul'da da miting düzenlemelerinin Ankara'ya gidemeyen çok sayıda insandan gelen talepten kaynaklandığını söylemiştir. Kadın Kuruluşları Birliği'nin öncülüğünde gerçekleştirilecek mitinge 400'e yakın sivil toplum kuruluşu destek verdi. Bunlar arasında kadınlarla ilgili kaygıları dile getiren sloganlar olduğu gibi, genel olarak Cumhuriyet'in kazanımlarını savunan sloganlar da var: "Laik Türkiye Cumhuriyeti", "Bağımsız Türkiye" gibi emperyalizme karşı olduklarını belirten sloganlar var. Ayrıca kadınlara yönelik şiddeti yeren sloganlar da mevcut[165]. Gökçe Gündüç'ün belirttiği gibi, mitinglere katılan kadınlarla yapılan konuşmaların çoğu "Cumhuriyet Mitingleri"ne katılmış olsalar da olmasalar da AKP'nin yeniden iktidar olmasından rahatsızlık duyuyor ve artık daha rahat hareket edeceğine inanıyor olmaları. AKP politikalarının kadınları kısıtlayacağını düşünenlerin yanı sıra partinin "o kadar ileri" gitmeyeceğini ve korkularının kadınlar aleyhine politikalardan ziyade ülke geneli için olduğunu söyleyenler de mevcut. Durum, "AKP'nin İslamcı geçmişi en fazla kadınları tehdit ediyor" diye yorumlanmıştı. Ancak, mitinglere katılan kadınların tepkileri, sadece bu İslamcı geçmişe yönelik değildi[166].Şehitlerin olması, AB'ye uyum yasalarının milli bütünlüğü, milli kimlik ve kültürü tahrip etmesi, ABD ve AB'ye ekonomik ve politik bağımlılığın ulusal egemenliğe zarar verdiği yönündeki düşünceler, Türkiye'nin AB kapısında beklemesinin milli haysiyeti rencide eden boyutlara vardığına; bu politikalar neticesinde Kıbrıs'ın elden gideceğine dair kaygılar, kadınların cephesinde de "milliyetçi duyarlılığın" hareketlenmesine neden olmuştur[167].

Öte yandan, tüm bu yukarıda saydıklarımıza paralel olarak, kadınların cephesinde "vatan ve cumhuriyet tehlikede ise gerisi teferruattır" anlayışının yaygınlaştırıldığı bir ortama vurgu yapılmıştır. Gönül Dinçer, milliyetçiliğin ortasında, kadınların derin ve yaygın sorunlarının çözümü için mücadeleyi "teferruat" kategorisine sokan ve zamansız bulan bu ortamın, kadınların bir bölümünü de etkisi altına aldığına ve kadın sorunları için mücadelede, pasifleştirdiğini belirtmiştir. Laik yaşam tarzına yönelik tehdit algısıyla Cumhuriyet mitinglerini dolduran kadınlar, düzenleyicisi olan "kadın örgütleri" bu gösterilerde,

---

[165] NTV, http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/406367.asp, 26.04.2007.
[166]Gündüç, "Cumhuriyetçi Kadınlar:MitinglerBoşaGitti", 31.07.2007, http://bianet.org/bianet/insan-haklari/100369-cumhuriyetci-kadinlar-mitingler-bosa-gitti,. 1.06.2011.
[167]Bora, Sayı:220/221, Ağustos-Eylül 2007, s. 61.

başörtüsü dışında kadın sorunu yokmuş gibi davrandı. Dinçer'e göre, yaklaşan seçim ortamında yapılan bu "kadın" mitinglerinde, Meclis'te kadınların eşit temsili için kota gibi yakıcı talepler bile, katılan kadınlarca da "teferruat" görüldüğünden dile getirilmedi[168].

Mitinglerin sosyolojisini iyi anlamak gerek. Mitinge katıların çoğu kadın ve genç ağırlıklı yurttaştı. Önemli bir kısmı da yaşamları boyu hiçbir mitinge gitmemiş, hiçbir siyasal gösteriye katılmamış kişilerden oluşuyordu[169]. Emre Kongar'ın yorumuyla, mitinglerde en ön saflarda yer alan kadınlar genelde orta-sınıf ve kendilerini laik Türkler olarak tanımlayan kadınlardır. Temel söylemleri Türkiye Cumhuriyeti'nin onlara kazandırdığı hakları koruyacaklarıdır. Onlar başlarını başörtüsü ile değil, bayrakla örtmüş kadınlardır ve yalnızca laik cumhuriyetin onlara tanıdığı kadınlığı doğru kadınlık olarak kabul etmektedirler. Bu mitinglerdeki kadınlık temsili, Türkiye'de kurtuluş savaşı ve cumhuriyetin kurulması süreci ile beraber kurulan kadınlık ile güçlü bir ilişki göstermektedir diyebiliriz.

Nükhet Sırman, " Milletin anaları" ya da "milli ruhun temsilcisi" gibi tanımlarla kültürel kimlik taşıyıcıları haline dönüştürülen kadınlığın, milli özün simgesi rolüyle de, milli kimliği diğer kimliklerden ya da milletlerden ayrıştırma işlevini de görebildiğini ifade etmiştir. Kadınlar bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan başka milletlerden farkı belirleyen simgeler oluyordu. Kadınlar, çeşitli biçimlerde milli mücadelelerde yer almakta, bu roller çerçevesinde, yeni kurulan ulus devlet içindeki konumlarının da etkilenebilmektedir[170]. Ulus devletin inşası sürecinde vatanseverlik, kadın ve erkek açısından farklı tezahür etmekte, farklı nitelikler gerektirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine baktığımızda; buradaki durum da kadınların cephede savaşan erkekleri iyi birer eş ve anne olarak desteklemesi şeklinde gerçekleşmiştir. " Milliyetçi ideoloji, vatanı, "korunulacak kadın "olarak temsil eder. Güzellik imgesine indirgenmiş kadının, vatanın/ bayrağın güzelliğini temsil ettiğine de rastlarız. Her şekilde cinsiyet kimliği dikte altındadır[171]." Cumhuriyet Mitinglerinde de güzellik imgesine indirgenmiş kadın ve bayraklar dikkat çekici boyuttadır. Mitinglere çağdaş giyimli Türk kadınları

---

[168] Gönül Dinçer, "Bu Yıl Kadın Hareketi Tek Başına Ama Başarlıydı", 28.12.2007. http://bianet.org/bianet/bianet/103847-bu-yil-kadin-hareketi-tek-basina-ama-basariliydi, 1.06.2011.
[169]Kongar, Demokrasi, s. 302.
[170] Sırman, ss. 229-230.
[171] Sırman, s. 233.

damgasını vurdu. Cumhuriyet mitingleri toplumsal düzeyde 'çağdaşlık' dayatmasının sonuçlarının en somut yansıdığı platformlar olmuştur. Üstelik dev boyutlu bayraklar, başlarında kalpakları üzerlerinde Atatürk fotoğrafları bulunan tişörtler giyen, "Atam İzindeyiz" yazan bant ve bileklik takan kadın göstericiler…vb

Bu mitinglerde ailesiyle, çocuğuyla birlikte gelen göstericilere çok sık rastlanıldı. İngiliz yeni sağının ilk kuramcılarından olan Enoch Powell'ın "millet"i, "kadın ve çocuklarla birlikte bir toprak parçasını savunan iki adam" şeklinde tanımladığına dair bir söylenti mevcuttur (kesin kaynağa ulaşılamamıştır). Buna göre, milletler ebedi ve evrensel olarak kalmayıp, aile ve akrabalık ilişkilerinin doğal bir uzantısını da oluşturmaktadır. Bu kurgulardaki aile ve akrabalık birimleri, erkeklerin "kadın ve çocukları" koruduğu, doğal cinsel işbölümüne dayanmaktadır[172]. Miting alanına gelenlerin, Türk bayrakları ve Atatürk posterlerinin yanı sıra "Vatan toprağı kutsaldır" yazılı pankartları bu bağlamda anlamlıdır.

Cumhuriyet Mitingleri bir toplumsal direnci mi temsil ediyor? Hedefleri belli iki tarafın henüz bir sonuca bağlanmamış mücadelesinden mi bahsediyoruz? Cumhuriyet Mitingleri'ne rengini veren, bugün esas ifadesini orta sınıfların mevcut rejime yabancılaşmasında bulan bir tepkiselliktir. Cumhuriyet mitinglerinin en belirgin niteliği AKP karşıtlığı olsa bile, halen "sağı da solu da birleştiriyoruz" (20 Mayıs 2007 Samsun ve 5 Mayıs 2007 Çanakkale mitinglerinde dile getirilen istekler bu yöndeydi) diyenlerin temsiliyetinden de kurtulamamaktadır. Mitingler şu anda, laiklik başlığındaki toplumsal gerilimin daha uzun süre devam edeceğine işaret etmektedir. İki yıl önce "rejim değişikliği"ne direnmek noktasında bulunan kitlesellik, bugün rejime yabancılaşmış kitlelerin tepkisi noktasında yoğunlaşmaktadır[173].

Türkiye'de dindar-muhafazakâr kesimlerin partileri, 1990'lara kadar iktidar alternatifi olabilecek bir varlık gösteremediler. Bunun temel nedeni olarak, bu kesimlerin iktisadi olarak görece zayıf bir konumda olmaları olarak gösterebiliriz. 1990'lar, dindar-muhafazakâr bir sermaye birikiminin hızlandığı, bu kesimlerin

---

[172] Nira Yuval-Davis, **Cinsiyet ve Millet**, çev. Ayşin Bektaş, İletişim Yayınları, , İstanbul, 2007, ss. 42-43.

[173] Alper Birdal, "Cumhuriyet Mitingleri: İki yıl Sonra Değişenler ve Değişmeyenler", 18.05.2009, http://haber.sol.org.tr/yazarlar/alper-birdal/cumhuriyet-mitingleri-iki-yil-sonra-degisenler-ve-degismeyenler-1987, 2.06.2011.

zenginleştiği ve kamusal alanda giderek da fazla göründükleri bir dönem oldu. Türkiye'nin dindar-muhafazakârlarının ilk büyük politik zaferi 1994'te oldu. 1994 Mart ayında yapılan yerel seçimlerde Refah Partisi, İstanbul ve Ankara Büyükşehir belediye başkanlıklarını kazandı. Bu zafer, laik sivil-bürokratik elitte bir panik havasına yol açtı. "Cumhuriyet'in kazanımları ve laik yaşam tarzı elden gidiyor" propagandasına yüklenmeye ve bu yolla kalplerine derin bir korku saldıkları "çağdaş" yığınları radikalleştirmeye başladılar[174]. Refah Partisi'nin kapatılması ve yerine kurulan Fazilet Partisi'nin "Yenilikçiler" ve "Gelenekçiler" diye ikiye bölünmesi irtica korkusuyla yaşayan kesimlerde kısa süreli bir rahatlamaya neden oldu. Fakat "Yenilikçiler"in eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde kurdukları Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olmasıyla birlikte irtica temelli korkular artmıştır[175].

Ancak tüm bunlar, gerek laik elit, gerekse geniş "modern" kesimlerde (hayat tarzlarının tehlike altında olduğunu düşünen bu kesimlerde) karamsarlığa cevapları iki yönlü olmuştur: Birinci olarak AKP'yi düşman olarak kodladılar, ikinci olarak da onu yenebileceğini düşündükleri tek güç olan orduya daha sıkı bir şekilde sarılmaya başladılar. Bunu Cumhuriyet Mitinglerinde tekrarlanan sloganlardan da anlamak mümkün olabilmektedir[176]: "Orduya uzanan eller kırılsın, En büyük asker bizim asker"…vb Alper Görmüş, Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığını engellemek amacıyla düzenlenen "Cumhuriyet mitingleri" ve Cumhuriyet gazetesinin "Tehlikenin farkında mısınız" sloganına sahip reklamının "düşman kodlamada" tutuşturucu bir yanının olduğunu belirtmiştir ve "laik-kentli-çağdaş" yığınları tarafından da bu tavrın benimsendiğinin altını çizmiştir[177].

Özetle söylemek gerekirse; Cumhuriyet Mitingleri, sahip olduğu sloganlar, yarattığı bayrak fetişizmi, bu mitinglere ailesiyle, çocuğuyla birlikte gelen orta sınıf göstericileri, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin okunması, başlarında kalpakları üzerlerinde Atatürk fotoğrafları bulunan tişörtler giyen, "Atam İzindeyiz" yazan bant ve bileklik takan göstericiler ile milliyetçiliğin tonunun çeşitliliğini göstermiştir.

---

[174] Alper Görmüş, "Cumhuriyet Mitinglerinden İzmir Dellenmesine: Laik-Kentli-Çağdaş Kitle Ruhunun İzinde**…", Birikim Dergisi,** Sayı: 249, Ocak , 2010, ss. 85-86.

[175] Görmüş, s. 86.

[176] Görmüş, s. 86.

[177] Görmüş, s. 88.

Özellikle de banal milliyetçilik, tepkilerde, rutin pratiklerde ve günlük söylemlerde sürekli olarak yeniden üretilir. Milli birliği koruma endişesini popüler kültürü oluşturan ve yayan kişi ve kurumlar taşır, dolayısıyla genelde (özellikle kriz dönemlerinde) resmi milliyetçiliğin içinde kalınır ve egemen görüşler yeniden üretilir. Popüler kültür daha geniş kitlelere- devletin uzanamadığı alanlara- ulaştığından resmi milliyetçiliğin yeniden üretiminde klasik mekanizmalardan daha etkili olur[178]. Ayrıca, Cumhuriyet Mitingleri'ne yoğun katılımı, yine dalgalandırma ve imlemeyle bağdaştırabiliriz. Dalgalandırma/ imlemenin görüldüğü üzere başka mahalleri vardır; kitlesel medya (Cumhuriyet gazetesinin "Tehlikenin farkında mısınız" sloganına sahip reklamı ek olarak) , bayrakları/ imleri günlük şekilde yurttaşların evlerine sokmaktadır.

2.1.2. Türkiye'de Ulusal Solun "Kemalist Ulusçu" Söylemi

Cumhuriyet Mitingleri'ni anlamlandırabilmemiz için, Kemalizm olarak adlandırılabilecek Türk modernleşmesinin ana hatlarını, İttihat ve Terakki çizgisi ile birlikte açıklamaya çalışacağız. Resmi milliyetçiliğin vatandaşlık ve toprak/vatan esasına dayalı "hümanist ve evrenselci kolu, 60'ların ve 70'lerin sol-Kemalist ulusçuluk söylemi[179] "sol" kavramının anlam yükünün hatırlatılmasını gerektirmektedir.

"Sol teriminin 1789 Fransız Burjuva devriminden sonra 1792'de I. Cumhuriyet'in anayasasını hazırlamak üzere toplanan Konvansiyon Meclisi'nde en solda ve en yukarda oturan Jakobenler Kulübü üyesi Dağlılar denen radikal devrimci kanada atfen kullanıldığı bilinmektedir. Klasik Marksist literatürde rastlanmayan; Lenin'de nitelemenin kaynağına gönderme yapılarak "radikal" veya "aşırı" anlamı yüklenen terim (Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı), günümüzde sosyal demokrasiden sosyalizme, komünizmden anarşizme, sendikalizme kadar, düzene emek odaklı eleştiri getiren çeşitli akımları içerse de, ideolojik içerikten çok siyasal örgütlerin, partilerin politik yelpazedeki yerlerini belirlemek için kullanıldığını

[178] Özkırımlı, Gayriresmi, s. 710.
[179] Bora, "Milliyetçilik", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-15**, İletişim Yayınları, 1996, İstanbul, s. 1235.

belirtmektedir Oya Baydar[180].” Bu anlamda “sol” değişim, dönüşüm amacıyla sağdan farklıdır. Sol, mevcut toplumsal modeli tümüyle kapsayan bir alternatif arayışı içerisindedir. Burada devam eden iki farklılık söz konusudur. Bir tarafta gelişmeyi yönetmek, diğer tarafta ise toplumu değiştirmek düşüncesi[181]. Toplumsal baza dayalı ideolojik bir ayrım olarak işlev görmesi gereken sağ/sol yelpazesi, Türkiye'de sosyo-kültürel bir tercihin ana konusu olmuştur. Siyasetin egemen ideolojisi Devletçilik/Laiklik/Milliyetçilik üçlemesi ile şekillenmiş, partiler arası kutuplaşma ise Laiklik/Milliyetçilik ekseni üzerine oturmuştur diyebiliriz[182].Tüm bu ikilemlerin arasında, solun ulusalcı kanadı, Kemalist elitlerle (bunu “yeni orta sınıf” olarak da niteleyebiliriz) birlikte ortak bir refleks göstermektedir. Laiklik, devletçilik, ulusal kurtuluşçuluk, Batıcılık, kalkınmacılık, devrimcilik, ilericilik genel olarak “sol” ile özdeşleşmektedir[183].

Sol Kemalizm, bir siyasal akımdır. Ve bu siyasal akımın tarihi 1930'lardan 2000'lere kadar uzanmaktadır. Her ne kadar 1980'lerden sonra yaygın olarak kullanılmaya başlasa da, bu akımın ilk örneği Kadro dergisidir. Tarihsel materyalizmi bir yöntem olarak benimseyen Kadro yazarlarına göre, Türkiye'nin temel çelişkisi emperyalizm ile ulus arasındaki çelişkidir. Türkiye'de sol düşüncenin oluşum aşamaları, Kemalizm'in kendisini bir ideoloji olarak inşa süreciyle iç içe geçer. Şunu söyleyebiliriz ki 12 Mart'tan sonra bu hareket Cumhuriyet gazetesinde yazan köşe yazarlarının ve orada yazan aydınların savunduğu bir ideolji haline gelmiştir. Bu düşünce akımı 12 Eylül darbesinden sonraki Atatürkçülük ve “Türk-İslam Sentezi'nin sola karşı olan dayatmalarına karşılık, sol Kemalist aydınlar kendilerini yeniden tanımlama gereği duymuştur[184].

Dolayısıyla, Kemalist ulusçu söylem, çeşitli düşünce biçimleri ile genişler. Tanıl Bora, Kemalist ulusçuluğun, İslamcılığa ve Kürt muhalefetine karşı devletin ve ordunun politikasını desteklemesiyle resmi milliyetçiliğe dayandığını, uluslaşmanın modernleşme boyutunu vurgulamasıyla ise liberal milliyetçiliğe

---

[180] Oya Baydar, “Türkiye Solu Üzerine (Öz)eleştirel Notlar”, **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59, s.13.
[181] Norberto Bobbio, **Bir Politik Ayrımın Anlamı: Sağ ve Sol,** çev. Zühal Yılmaz**,** Dost Kitabevi, Ankara, 1999, s. 20.
[182] Etyen Mahçupyan, “Türkiye'nin Siyaset Yelpazesi:Sağ ve Sol”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-15**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1246.
[183] Baydar, s. 22.
[184] Faruk Alpkaya, “Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm”, ”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.477.

uzandığını belirtmektedir. "Ulusçuluk" kelimesinin tercih edilmesi de buradaki yorum farklılığının vurgusunu ifade etmek için kullanıldığının kanıtı olarak gösterilebilir. Modern "ulus" kelimesiyle, Osmanlı'da dinsel cemaati belirten "millet" kelimesinin ümmet kavramına dayanmasının yolu kapatılır. Laiklik ise milliyetçi söylemin anahtarı gibidir ve Kemalist ulusçulukla resmi milliyetçiliğin arasında bir köprü kurar. Ancak burada, Kemalist ulusçuluğun, "küreselleşme" karşısında duyduğu kuşku ile liberal milliyetçilikten ziyade resmi milliyetçiliğe yaklaşan bir yönü vardır. Bu bağlamda "anti-emperyalist" bir refleks gösterir ki, bu da sol-Kemalizm ilişkisinin "ulusal sol" imasının yansımasıdır[185].

2.1.2.1. Jön Türk Mirası ve Tarihsel Kodu ile Kemalizm

Kemalizm kaynakları ve kökenleri bakımından 19. yüzyılın materyalist-pozitivist ideolojisi olarak şekillenmiştir. Bu düşüncenin temelinde ise Alman materyalizminin oynadığı rol önemlidir. Ancak, bu düşünce sistematiğinin Türkiye'de 20. yüzyıl başında girdiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda, Kemalizm, Fransız pozitivizmden, "kurucu ve yönetici çekirdek elit" düşüncesini almıştır. Fransız Devrimi'nden başlayarak devam eden bir dönüşümün son halkası olarak Pozitivizm[186] benimsenmiş ve Kemalist düşüncede kök salmıştır. Bu epistemolojik özellikleri 1920'lerde uygulamış bir Kemalizm'i, Osmanlı mirası ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir[187]. Bu bağlamda, "Osmanlı'nın varolan geleneksel yapıları ve kurumları, Tanzimat, Jön Türkler, Meşrutiyet ve İttihat Terakki, Osmanlı modernleşme sürecinin bir parçası olmaktadır. Fakat bunların arasından İttihat

---

185 Bora, Milliyetçilik, ss. 1235-1236.

186 Pozitivizm.in temelinde, .olgulara bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşma. yatmaktadır. Fakat, pozitivist düşüncede, bu bilimsellik, sadece doğa olayları bakımından değil, aynı zamanda sosyal olay ve olgular bakımından da geçerli olmaktadır. Bu çerçeve içinde geniş anlamıyla pozitivizm, .sadece doğaya değil, ama aynı zamanda tarih ve toplumu, bunların gelişimlerini belirleyen kanunları ortaya çıkarmak amacıyla, bilimsel modelleri uygulayarak açıklamayı gözeten bir entelektüel akımdır. Bu konunun ayrıntısı için bkz.. Erik Jan Zürcher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", Çev: Özgür Gökmen, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-2 Kemalizm,** İletişim Yayınları, İstanbul , 2008, , s. 54.

187 Hasan Bülent Kahraman, "Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi", **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59, s. 40.

Terakki ideolojik/siyasal mirası nedeni ile önem kazanmakta olup, kendisinden sonraki dönemin Türk milliyetçiliklerinin dayanağının temellerini tanımlamıştır[188]."

İttihat ve Terakki Cemiyeti[189], önce İttihad-ı Osmani adıyla 1889'da Askeri Tıbbiye'de kurulmuştur. 1894'te İttihat ve Terakki adını almıştır. Bu yıllarda cemiyet üyelerinin bir kısmı Avrupa'ya geçmeyi hızlandırmışlardır. 1908 İkinci Meşrutiyeti'nden bir süre sonra, İttihat ve Terakki siyasi parti olarak hayatını sürdürmüştür. İttihat ve Terakki, zaman zaman değişik ideolojilerle çıksa da, bu ideolojilerin arkasında Osmanlı Devleti'ni kurtarma fikri yatmaktadır. 1905'e kadar (Rus Devrimi) cemiyet, kendini Namık Kemal'in "hürriyet" fikirlerinin vârisi olarak göstermiştir. Ancak, Avrupa'ya kaçan idarecilerinin bir kısmının 1897 yılında padişah ile işbirliğini kabul etmesi örgütü zayıflatmıştır.1905 yılından sonra aydın-bürokrasi-ordu ittifakı kesinleşir. Geç dönem Osmanlı modernleşmesinin en temel özelliği budur ve kökleri II. Mahmud döneminde olan bir dönüşüm olarak değerlendirilebilir. II. Abdülhamid döneminde ise başka bir nitelik kazanmıştır. Çünkü, sarayı elinde tutmaya çalışan bürokrasinin egemenliği kırılmıştır. Saray, bürokrasiyi kendi sınırları içinde kontrol etmeye başlamıştır. Abdülhamid dönemi bu kontrolü başka bir unsurla, toplumsal modernleşme ile desteklemek istemiştir. Okul, iletişim, ulaşım ve diğer sosyal devlet atılımları bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu açılım, yani "orta sınıf hareketi" ve onu hazırlayan alt yapı modernleşmesi ordu, bürokrasi ve özellikle de aydınlar tarafından gerçekleştirilen modernleşmeci düşüncenin Osmanlı toplumunun derinliklerine nüfuz etmesinin yolu açılmıştır. Yumuşak bir geçiş olarak da görülse, İttihat ve Terakki önce siyasete sonra da devlete müdahale ettiği dönemden başlayarak var olan dönüşümü Kemalizm'e taşımıştır[190]. 1906'dan sonra ise İttihat ve Terakki içinde şekillenen Şakir Nâzım grubu Türkçülüğe, parti örgütlenmesine ve askeri örgütlere daha çok önem vermeye başladı. Örgütlenme zorunluluğu 19. yüzyıl sonu Avrupası'nda yavaş yavaş liberal demokrasinin yerine geçmeye başlayan bir ideoloji olarak görülmekteydi. Jön

[188] Eren Deniz (Tol) Göktürk, 1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-4 Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 104.

[189] İttihat ve Terakki Komitesi, Abdülhamid'e karşı savaşan gizli siyasal örgütler içinde en güçlü olanıydı. İmparatorluğu batmaktan kurtarmak için kurulmuş olan cemiyet, anayasacılığı bir çözüm olarak görüyordu. Ancak, daha sonra, bu "meşruti sistemi" siyasal iktidarı ele geçirmek için kullanmaya başlamıştır. Kurucuları tutarlı bir ideolojiye sahip olmadığı için de, "dönem" siyasal kavgalarla belirlenmiştir. Bu konunun ayrıntısı için bkz. Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, ss. 132-133.

[190] Kahraman, ss. 41-42.

Türkler, II. Abdülhamit aleyhindeki çalışmalarına "hürriyeti" i kurtarmakta olduklarını söyleyerek başlamışlardır. İttihat ve Terakki'nin ise 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koymanın ötesinde bir "hürriyet" kuramı yoktu ama, şunu söyleyebiliriz: Jön Türkler'in fikirleri milletin uyandırılmasıyla ilgilidir[191].

II. Meşrutiyet'ten sonra "Halka Doğru Hareketi"nin[192] etkisiyle yeni bir kimlik arayışına girilmiştir. Bu dönemde Yusuf Akçura'nın ve Ziya Gökalp'in analizleri ise ayrı bir önem taşımaktadır. 19. yüzyıl Osmanlıcılığı ve geç 19. yüzyıl "Türkçülüğü", Osmanlı geleneksel sınıflandırma sistemini dayanışma sistemiyle değiştirmeye çalışan iki girişim olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçiliğin "dayanışma" özelliği taşıdığını anlamak için Jön Türk Yusuf Akçura'yı anlamalıyız. Yusuf Akçura imparatorluk için sistematik modern bir siyasi program yazmış ilk yazarlardan biridir. "Üç Tarz-ı Siyaseti'nde" (1904) Osmanlı'nın siyasi sorunlarına üç çözüm getirmiştir. İlki, Osmanlı dayanışmasıdır. İkincisi, İslami bir dayanışma iken, üçüncü "Türkçü" bir dayanışmadır. Akçura, aslında Türkiye'de modern bir toplumsal denge ve sivil toplum kurmak istemiştir[193]. Yusuf Akçura, imparatorluk döneminin çöküşe girdiğini belirtmiş, yok olan bir imparatorluğu diriltmek yerine ulus-devlet temelinde "milli burjuvazi" yaratılarak yeni bir devletin temellerinin atılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Ziya Gökalp ise, soruna kültürel bir perspektiften bakmıştır. "Evrensel uygarlığı taşıyan aydının halka giderek onun milli kültürüyle özdeşleşmesi, halkın da uygarlığı özümsemesi" gerekliliği üzerinde durmuştur. Dönemin toplumsal başka bir hareketi ise Türk Ocağı'nın kurulmasıdır. Tıbbiyeli öğrencilerin "milli ve toplumsal bir devrim" gerçekleştirme düşüncesi, milliyetçiliğin halkçılık düşüncesine evrildiği aşamadır denilebilir[194].

---

[191] Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi-Makaleler:4**,İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, , ss. 97-100.
[192]Türk milliyetçiliği hareketinde örnek ve rehberlik edici bir işlev görür. II. Meşrutiyet'in ilânından (23 Temmuz 1908) sonra özellikle devrin edebiyat ve fikir adamları tarafından öne sürülen, sonra ise siyasî bir nitelik kazanan "Türkçülük fikri", daha sonra dernekler kurularak, dergiler çıkarılarak güçlendirilmeye, siyasî teşkilat haline getirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Halka Doğru Dergisi, Türk Yurdu tarafından 11 Nisan 1913'de İstanbul'da Celal Sahir yönetiminde haftalık olarak yayınlanmaya başlamıştır ve bir yıl yayın hayatını sürdürmüştür.
[193] Şerif Mardin, **Türkiye, İslam ve Sekülarizm- Makaleler:5**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 153-154.
[194] Hande Sonsöz, "Sosyalizmin Türkiye Düşünce Tarihindeki İzleri Ya Da Sosyalistçe Yaşamın Diğer Adı Zor Zanaat", **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59, s. 103.

Asker-sivil-bürokrat olarak isimlendirdiğimiz bu modernleşmeci düşüncenin kaynakları önceleri "Tanzimatçılar" olarak adlandırılıyordu. Meşrutiyet öncesinde "Yeni Osmanlı" ya da "Jöntürk" adı verildi. İki meşrutiyet arasında ve II. Meşrutiyet sonrasındaki isimleri "İttihatçı" idi. Ulusal Savaş sırasında "Müdafai Hukukçu" ya da "Kuvayı Milliyeci" olmuştur. Cumhuriyet döneminde de, önce "Halk Fırkası" ve sonunda "Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)" üyeleri olarak karşımıza çıkmışlardır. Dolayısıyla, siyaset bilimi kuramında "Jöntürk" kavramını Toktamış Ateş, tarihteki anlamıyla birlikte, Üçüncü Dünya ülkelerinde baskıcı yönetimlere karşı mücadele eden aydınlar olarak tasvir etmektedir. Bu tanımlamanın tartışılan yönlerinin olması da muhtemeldir[195].

Bu bağlamda, şunu söyleyebiliriz: Mustafa Kemal, .Jön Türk adıyla anılan ve .devleti kurtarmanın yolunu anayasalı, meşruti ve özgürlükçü bir siyasal düzende gören bu aydın-bürokrat kesim ile aynı düşünsel çerçevede yetişmiş, benzer sorunlarla karşılaşmış ve aynı zamanda aynı siyasal örgütlenme çatısı altında mücadele yürütmüştür. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in ve onun eseri olan Kemalist Hareket'in Jön Türk geleneğinden etkilenmemiş, bu geleneğin düşünce ve eylem mirasından tam anlamıyla soyutlanmış olması düşünülemez. Kemalist Hareket, İttihatçılık ya da yeni tür bir Jön Türk akımı değildir; fakat Jön Türk geleneğinin birikimleri üzerinde filizlenmiştir. Kemalistler 'in düşünce yapısı ile Jön Türkler'in fikri benzerlikleri de sözü edilen etkilenmenin açık göstergeleri arasındadır[196]. Jön Türk geleneğinin Kemalist Hareket üzerindeki etkileri bağlamında dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da her iki hareketin kadroları arasındaki devamlılık olgusudur. Mustafa Kemal, ulusal kurtuluş mücadelesinin örgütlenmesinde, o dönem için örgütlü tek ulusalcı güç olan İttihat ve Terakki tabanına dayanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın liderleri, büyük ölçüde İttihat ve Terakki saflarından gelmişlerdir. Savaş sonrası süreçte Kemalist Devrimin uygulayıcısı olan Cumhuriyet bürokrasisinin temelleri de Jön Türkler tarafından atılmıştır[197].

Peki, Kemalist Milliyetçilik bu mirasın neresindedir? Jön Türkler'in düşünceleriyle mukayese edildiğinde Kemalist milliyetçiliğin Akçura'nın etnik

---

[195] Toktamış Ateş, "Kemalizm ve Özgünlüğü", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 318.
[196] Ateş, s. 318.
[197] Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 279.

milliyetçiliğinden ziyade, Gökalp'in kültürel olarak tanımlanmış milliyetçiliğine daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu etkilenmenin tek taraflı olmadığı ortadadır. Yaşamını Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürdüren (1924) ve en önemli eserlerini bu dönemde veren Gökalp'in de, Kemalizmi milliyetçilik anlayışı üzerinden etkilediği gibi, Kemalizm'den de Turancılık düşüncesini yeniden gözden geçirerek düzeltecek ölçüde etkilendiği hususu önemlidir. Yani her iki tarafta da bir etkileşim olduğunu söyleyebiliriz. Kemalist milliyetçilikte eksik olan nokta, Gökalp, Akçura, Ağaoğlu ve belirli ölçülerde Ahmet Rıza ve Abdullah Cevdet tarafından paylaşılan, İslâm'ın, milli kimliğin bir unsuru ve toplumsal bir birleştirici olarak önemli bir rolü olması gerektiği fikridir. Kemalistler, 1923'ten başlayarak laik ve Türk milliyetçisi bir tavır almışlardır. Osmanlı reformcularının kendilerine sormuş oldukları "Devlet nasıl kurtarılabilir?" sorusu başka bir anlam kazanmıştır. Askeri ve siyasal olarak kurtarılmıştı. Bundan sonraki öncelik, Avrupa'yı yakalamak için toplumun modernleştirilmesiydi. Kemalistlerin gözünde bu ancak laik bir milli devlet bağlamında olabilirdi[198].

2.1.3. Solun "Kitleselleşememe" Sorunu, Marksizm ve Ulusçuluk

Türkiye'de sol hareketin ideolojik arka planından kaynaklanan iki eksik konuyu anlamlandırabilmemiz açısından önemlidir. Fikret Başkaya'ya göre bunlardan birincisi, "çoktan yozlaşmış bir sosyalist teorinin mirasçısı olması ve ikincisi de kayda değer bir pratik mücadele mirasını devralmamış olmasıydı. İşçi hareketi cılızdı ve devlet tarafından manipüle edilen sendika bürokrasilerinin etkisi altındaydı[199]. Öte yandan, batıcı, laik, uygar bir toplum özlemi solun söyleminin bir parçasıydı. Ancak, bu söylem, Oya Baydar'ın ifade ettiği üzere kitlelere yabancıydı. "Kitlelerin diliyle konuşulmaya çalışıldığında popülizm aşılamıyor, sosyalizm diliyle konuşulduğunda ise devletçi, pozitivist laikçi... vb gibi tanımlamalarla yabancı bir dil üretiliyordu[200]."

---

[198] Zürcher, ss. 50-51.
[199] Fikret Başkaya, "Türkiye'de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler**", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt:8,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.73.
[200] Baydar, s. 21.

Marksizm sınıf hareketine, orta sınıf aydınlar aracılığıyla nüfuz eden bir öğretidir. Marksist işçi önderleri ve işçiler, bunun sonucunda ortaya çıkmışlardır. 19. yüzyılın Sanayi Devrimi sonrasında üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında zıtlığın sermaye kesiminde toplanmasıyla yüzyıllardır varolan sınıflar savaşımının adı Marx ve Engels tarafından bilimsel olarak kavramsallaştırılmıştır. Marksizm, doğa, insan ve topluma bütünsel biçimde bakar. Her çelişki yeniliğe yol açar ve diğer çelişkilerle bir arada bulunur. Yani her şey kendi zıddını içinde barındırır (Diyalektik Materyalizm). Bunun için evrimin zorunlu sonucu devrimdir. Marx'a göre toplumların tarihsel ilerlemesi üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki ekonomik ve sosyal duruma bağlıdır[201].

Türkiye'de Marksizm, 19. yüzyıl Batı ülkelerinin tersine, ülkenin geleneksel aydınlarının temsil ettikleri belirli bir düşünsel birikimin üzerine gelmemiştir. Burada kastedilen, Yunan'dan Ortaçağ skolastiğine oradan da 18. yüzyıl Aydınlanması'na uzanan sentezin sonucundaki aranışlardır. Türkiye'de Marksizm ciddi bir ön birikime sahip olmadan, doğrudan doğruya bolşevizme Komintern'e (III. Enternasyonal) doğmuştur. Türkiye'de sınıf hareketinin henüz gelişmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, 1920'lerin başlarında Marksist düşünce ile görece bir kopuş gerçekleşmiştir. Bir yanda, Kemalist iktidar ülkede kapitalizmi geliştirecek. Bu arada "demokratik burjuva cumhuriyeti" inşa edilecektir. Öte yandan, aynı iktidarda ülkeyi ne kapitalizme ne de Rusya'daki türde bir komünizme götürmeksizin "kapitalist olmayan" , "üçüncü dünyacı" bir çizgiye yerleştirme potansiyeli görenler de olmuştur. Ve böylelikle Marksizme bir şekilde atıfta bulunulmuştur. Ancak, bunun Türkiye'deki Marksist düşünce birikimine önemli katkılar sağladığını söylemek pek mümkün görünmemektedir[202].

Her türlü birbiriyle bağdaşmaz düşünceler karşılaştırıldığında, bu "yabancı dil" nasıl üretilmektedir sorusu bu bağlamda önemlidir. Sina Akşin'in yorumu bu bağlamda yol göstericidir. "Ulusçuluk ve marksizmin birbirlerinin zıddı olduğu düşüncesi yaygındır. Örneğin; Çin'de Çiang Kai Şek cephesi, "Milliyetçiler" olarak adlandırılıyordu. Karşı tarafında yer alanlar ise, komünistlerdi. Ve her iki taraf da

---

[201] Sonsöz, ss. 97-98.
[202] Metin Çuhaoğlu, "Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Cilt:8,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 69.

Marksizm ile ulusçuluğun bağdaşmaz olduğunu söylüyorlardı. Türkiye'de ise Milliyetçi Cephe, kendisini solculardan ayırmak için bu nitelemeyi benimsemişti. Öte yandan Cumhuriyet Halk Partisi, asıl ulusçuların kendileri olduğunu söylüyordu[203]. " Dolayısıyla, her şekilde "yabancı bir dil" üretilmektedir diyebiliriz.

Kemalizm ve sosyalizm ilişkisinin "bağımsızlık, demokrasi, modernleşme, devletçilik" gibi konularda birbirlerini etkilemeleri 1960'lı yıllarda belirgindir. Bu yıllar, "milliyetçilik, sol, emperyalizm" gibi konularda çeşitli fikirlerin öne atıldığı yıllar olmuştur. 1960'lı yıllarda "millet" ve ""milliyetçilik" gibi kavramlara atıfta bulunuluyordu. "Milli" kelimesi, bu yıllarda farklı sosyalist çevreler Türkiye İşçi Partisi (TİP), Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi ve Yön çevresi) ve onların önde gelen isimlerinin (Mehmet Ali Aybar, Mihri Belli, Doğan Avcıoğlu), sosyalizme ilişkin olarak temellendirmek için kullandıkları bir sıfattı. Şöyle ki, savundukları şeyler, milli bir ekonomi, milli bir kalkınma stratejisi, milli bir dış politika ve milli bir demokrasi anlayışıydı[204].

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: 1960'lı yıllarda sol içinde güçlü bir yeri olan "sol-Kemalizm", 12 Mart 1971 askeri müdahale ile sona yaklaşmıştı. 12 Eylül askeri darbesiyle ve Berlin Duvarı'nın çökmesi ile sol ideolojik olarak yenilgiye uğradığında, sol Kemalizm bu sefer "ulusalcılık" adı altında yeniden güç kazanmaya çalışmıştır. Ancak, 1980 sonrası siyasi arena, Kürt hareketi'nin ve Siyasal İslam'ın yükselişe geçmesi ile birlikte "söylem" ve "pratiğini" değiştirmiştir. Nitekim 2000'li yıllar ulusalcılığın tekrar sahnede olduğu bir dönem olmuştur[205]. 2007 seçimlerinden önce düzenlenen Cumhuriyet Mitingleri bunun en belirgin örmeği olarak gösterilebilir. Solun milliyetçilikle iç içe geçirilmesi , Kemalizmin anti emperyalist olduğunun vurgulanması gözlemlenebilir. Nitekim dönemin önde gelen kişisi Doğu Perinçek ve İP (İşçi Partisi) ulusalcılığı sahiplenmiştir. CHP 2002 ve 2007 seçimlerinde başarısız olmuştur. Solun kitleselleşememesiyle birlikte düşünüldüğünde, popülist kentli-Kemalist imgesi yaygınlaşmıştır. Atatürk-Atatürkçülük simgeleri, "milli birlik ve beraberlik" söylemi çerçevesinde sadece CHP tarafından değil MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) tarafından da kullanılmıştır.

[203] Sina Akşin, " Türk Ulusçuluğu", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-7**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1944.
[204] Erkan Doğan, "Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlemek", **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59, s. 135.
[205] Doğan, s. 154.

Dolayısıyla, medya ile kitle kültürü sanayisinin ortak çalışmasının bir ürünü olarak solun "sözde kitle pratiği" zihinlerde yerini almıştr.

2.2. YENİ ORTA SINIF

Türkiye, son yıllarda Kemalist sivil toplum kuruluşları ve siyasal partiler tarafından düzenlenmiş büyük çaptaki mitinglere sahne olmuştur. Kemalizm ve İslamcılık ikilemi ile kategorize edilen bu toplumsal süreçte dikkat çeken nokta, "yeniden oluşturulmuş" toplumsal hareket anlayışının yerleşmiş olmasıdır. Türkiye'nin yakın siyasi tarihinde yaşanan önemli mitinglerinden olan Cumhuriyet Mitingleri, katılımcı boyutuyla, ideolojik arka planıyla ve "görünür" hale gelen milliyetçilik vurgusuyla çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu mitinglerde bir milyonun üzerinde katılımcıdan söz edildiğine göre tek bir sosyal gruptan söz etmek mümkün değildir. Prof. Dr. Sencer Ayata, Cumhuriyet Mitinglerine katılıp sağı da solu da hizaya çeken insanları 'yeni orta sınıf' sözleriyle tanımlıyor. Ve onları birçok nedenden dolayı "geleneksel orta sınıf'tan" ayırıyor[206]. Tanıl Bora ise, Cumhuriyet mitinglerine katılanların hayat tarzına dikkatli bakılması gerektiğini düşünüyor. Hayat tarzı imgeleri, açık seçik "orta sınıf elitizmini" ele verdiğini vurguluyor.

2.2.1. Bir "Kimlik" Adlandırması: Yeni Orta Sınıf

Daha çok genç kesimden oluşan ve geleneksel değerleri aşmış olarak kendini ifade eden kentli bir sınıftır "yeni orta sınıf". Yabancı dil bilen, eğitim seviyesi yüksek bir kesimden oluşmaktadır. Ali Şimşek "Yeni Orta Sınıf" adlı kitabında, yeni orta sınıfı şöyle tanımlamaktadır: "Daha çok alt-orta sınıf çocuklarından eğitim yoluyla oluşan yeni orta sınıf ağırlıklı olarak beyaz yakalı çalışanlardır. Buradaki beyaz yakalı kavramı eğitimi, kafa emeğini ve mavi yakalının atölyesine karşı ofisi vurgular[207]. "

---

[206]Sencer Ayata, "Meydandakiler Yeni Orta Sınıftır", Milliyet Gazetesi, 10.06.2011, http://www.milliyet.com.tr/2007/05/21/siyaset/asiy.html, 21.05.2007.
[207] Ali Şimşek, **Yeni Orta Sınıf,** 1. Baskı, L&M Yayınları, 2005, s. 13.

Yükselmekte olan yeni orta sınıf, küresel değerleri paylaşan, çokuluslu şirketlerin hizmet sektöründe çalışan bir yapılanma içerisindedirler aynı zamanda. Bu kesimi bilgi toplumunun gelişmesiyle çalışan kesim olarak tanımlayabiliriz. Araştırmacılar, reklamcılar, finans örgütlerinde, iletişim dünyasında çalışanlar, tasarımcılar, mimarlar, sekreterler, satış elemanları, mühendisler, öğretmenler, hemşireler özet olarak tüm beyaz yakalılar. Ancak, burada dikkat çeken bir konu var. Yeni orta sınıfa dahil olan grup, emek ve sermaye arasında belirsiz bir konumdadır. Dolayısıyla, Cumhuriyet Mitingleri'ne katılan kalabalıkla birlikte değerlendirdiğimizde, homojen olmayan toplumsal tabakalar topluluğudur. Prof. Dr. Sencer Ayata'nın 21 Mayıs 2007 tarihinde Milliyet gazetesinde ortaya koyduğu analiz bu bağlamda önemlidir. Yeni orta sınıf, geleneksel orta sınıftan farklı olarak, "akrabalık- komşuluk-dini, etnik topluluklar" ekseninde hazırlanmış üyeliklere karşı. Bu tarzda oluşmuş bağı, "İslami muhafazarlık" kapsamında değerlendirmektedirler. Cumhuriyet Mitingleri'ne katılanların "modern" yaşam tarzı vurgusu ve "modern" yaşam tarzının tehlike göreceği düşüncesi ön plandadır. Tanıl Bora, özellikle de İzmir Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin İzmirliliğin, "hayattan zevk almayı bilen", kadınları rahat bırakan, medeni, şehirli orta sınıf yaşam kültürünün gerçeği olarak yüceltilmesine aracı olduğunu belirtmektedir. Ali Şimşek, "Yeni Orta Sınıf" adlı kitabında, 90'lı yılların yeni şehir ve yeni orta sınıf anlayışıyla birlikte gelişen "itirafçılık"ın (o yıllarda tabu olan konuların konuşulur hale gelmesi) geleneksel orta sınıfın "saklayıcılığından" çok farklı bir aşama kaydettiğini ve kültürel seviyesinin farklı olduğu vurgulamıştır. Dolayısıyla, yeni orta sınıf için bireysel tercih özgürlüğü ön plandadır diyebiliriz.

Homojen olmayan toplumsal tabakalar olarak "yeni orta sınıf", siyasi görüş ve değerler açısından da çeşitlilik göstermektedir. Diğer bir değişle, "Laik ve Kemalist ulusal solda değer bulan Cumhuriyetçiler" olarak, diğer yandan liberal değerleri savunan kozmopolitçiler olarak kategorize etmek mümkün. Yani, feminizmden, eşcinselliğe, 68 kuşağına, çevre-yeşil hareketine birçok konu üzerinde konuşabilir duruma gelen bir topluluktan söz edebiliriz[208] Ancak 15 Eylül 2010 tarihli Sol haberde çıkan haber başlığı dikkat çekici. Özellikle de Tanıl Bora'nın geleneksel orta sınıftan farklı olarak "orta sınıf elitizmine" yönelik tasvirine denk

---

[208] Şimşek**,** s.66.

düşen bir açıklama mevcut bu haber başlığında. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, Türkiye'nin geleceğine yön verecek olan yeni orta sınıfın CHP'ye yöneldiğini söylemektedir. Kılıçdaroğlu, "Türkiye'nin geleceğine yön verecek sınıf CHP'ye yöneliyor. Gelecek AKP'nin altından kayıyor. Türkiye'nin geleceğine yön verecek sınıf yeni orta sınıftır. Partimiz sosyo-ekonomik gelişmişliği ve eğitim seviyesi yüksek yerlerde büyüyor. Ve bu büyüyüş kıyılardan içerilere doğru yayılıyor" demektedir[209]. Yeni orta sınıfın ilk defa sadece kıyı kentlerindeki "modern-laik" kesim ile özdeşlememesi gerektiği CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu tarafından vurgulanmıştır. Ve "sanayi kentlerine" yönelik yeni bir siyaset anlayışının sinyalleri verilmiştir. Tabii burada yeni orta sınıfın içinde kadınların ve öğrencilerin önemini hesaba katmak gerek. Joan W. Scott (Scott,2007;37) Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi" adlı kitabında, kadının toplumsal örgütlenmelerdeki yerinden söz etmiştir[210]. Kadın, toplumsal etkileşim yoluyla da kendi etkinliğini ve tercihlerini ortaya koyabilmektedir. Cumhuriyet Mitingleri'nde kadınların ve gençlerin yoğun katılımı bu anlamda dikkat çekicidir. Modern yaşama yönelik tehdit algısı ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki kadınlık algısıyla eş değer olan tasvirlerle ya da öğeler ile ön plana çıkan kadınların çoğu, yeni orta sınıf tanımlamasına uymaktadır. Ev kadını olsa bile çoğu eğitimli olan kadınlar, "varlıklarını" bu mitingler aracılığı ile gösterdiler. Sadece kadınlar değil. Yeni orta sınıf, aynı zamanda Cumhuriyet Mitingleri ile kendilerini kategorize etmiştir diyebiliriz. Özellikle de "Biz kaç kişiyiz?" sloganı bu ifadeyi somutlaştırmaktadır.

---

[209] Sol Portal, http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/kilicdaroglu-turkiye-nin-gelecegine-yeni-orta-sinif-yon-verecek-haberi-33353, 15.09.2010.

[210] Joan W. Scott, **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, Agora Kitaplığı, Şubat, İstanbul, 2007,

2.2.2. Yeni Orta Sınıfın “Poplaşan” Resmi Milliyetçiliği ve “Kutsallaşan” Atatürk

Cumhuriyet Mitingleri’nde milli devlet simgelerinin ve resmi milliyetçiliğin söz kalıplarının ve imgelerinin yayılımı çok büyük boyutlara ulaştı. Ay-yıldızlı suratlar ve tişörtleri kolyeler, rozetler yaygın hale geldi. Onuncu yıl marşının ve İstiklal Marşı’nın hep bir ağızdan söylenmesi, Atatürk’ün Gençliğe Hitabesinin okunması, başlarında kalpakları üzerlerinde Atatürk fotoğrafları bulunan tişörtler giyen, “Atam İzindeyiz” yazan bant ve bileklik takan göstericiler…vb Cumhuriyet Mitinglerinde güzellik imgesine indirgenmiş kadın ve bayraklar dikkat çekici boyuttadır. Tüketim alışkanlıkları ile birlikte düşünüldüğünde, yeni orta sınıfın resmi milliyetçiliğinin “poplaştığını” söyleyebiliriz.

Fotoğraf 2: Haziran 2011 Cumhuriyet Gazetesi İzmir Şubesi’nden

Atatürk Milliyetçiliği” olarak da adlandırılan, Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini oluşturan, Türk toplumunun kendi tarihi ve sosyal gerçeklerinden kaynaklanan bir milliyetçilik anlayışıdır resmi milliyetçilik. Ulusal bütünlüğün temeli olarak Atatürk Milliyetçiliği, ortak kültüre, laiklik ilkesiyle akla, mantıksal düşünceye, sağduyuya ve adalete dayanır. Anayasa’da da resmi milliyetçilik, Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmiyette Türk adıyla tanıtan

birleştirici ve bütünleştirici bir anlayış ile dikkat çeker. Atatürk Milliyetçiliği, subjektif millet anlayışını esas alan bir milliyetçilik anlayışıdır. Yani, ırk ve din birliği gibi objektif unsurlar üzerine kurulmamıştır. Amaç ve ülkü birliği, sevinç ve kederde ortaklık gibi subjektif unsurlar üzerine kuruludur diyebiliriz. Atatürk milliyetçiliğinin temel taşı, Türk halkının ve vatanın bütünlüğüdür. Bu halk Misak-ı Milli ile Kurtuluş savaşını kazanan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halktır. Atatürk milliyetçiliği, millet-i hakime" anlayışının seküler versiyonuna dayalı, "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta aşmak" olarak tanımlanmış bir milli devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır. Bu bağlamda, resmi milliyetçilik, "seküler Türk milliyetçiliği" olarak da adlandırılabilir[211]

Seküler milliyetçilik Avrupa Aydınlanması'nın ürünüdür. 18. yüzyıldan bu yana Avrupa, ürettiği değerlerle dine karşı ya da en azından ruhban sınıfının etkisine karşı bir politika izlemiştir. Milliyetçilik her ne kadar doğası gereği seküler olsa da, ona karşı gelişen muhafazakar (dindar) milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla, seküler milliyetçilik olarak adlandırılmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, otorite ilişkilerinin son olarak laikleşmesi, yani din kavramından arındırılmış saf millet anlayışına dayalı milliyetçilik olarak, sırasıyla saltanatın ve halifeliğin kaldırılışı, resmi milliyetçiliğin toplumun modernleşme doğrultusunda dönüştürülmesinde merkezi bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Dinin, hem siyasi hem de sosyal varlığı yok edilmesi, sadece "vicdanlarda ve tapınaklarda" yaşanmasını öngörmesiyle, resmi milliyetçiliğin cumhuriyetçi-laik niteliği ön plana çıkmaktadır[212]

Kutsallaştırılmış Atatürk öğesi de, resmi milliyetçiliğin simgesel boyutu açısından önemlidir. Ahmet Yıldız'ın belirttiği gibi, bir milletin varlığının kurucu önderi olarak Mustafa Kemal Atatürk, Kemalist milliyetçiliğin kurucu ilkesidir. Bu varlığın da ötesinde, soyut/kutsal bir niteliğe de sahiptir. Ortaya çıkan bu ilahi kahraman, resmi milliyetçiliğin sembolize edilmiş (simgeleştirilmiş) ikonudur. Atatürk heykelleri, büstleri, portre üretimi, ilkokul ders kitapları ya da herhangi bir Atatürk Şiirleri Antolojisi, Atatürk ve Türk Bayrağı ikilisiyle oluşturulmuş semboller bize milliyetçiliğin fetişizmin alanında örgütlendiğini göstermektedir[213]. Milliyetçilik, bir anlamda ulusu kutsallaştırma ve tanrılaştırma eğilimi taşıdığına

[211] Gözler,, ss. 108-123.
[212] Yıdız, ss. 210-211.
[213] Yörük, s. 316.

göre, liderlerin de kutsallaştırılabileceği gerçeği ortaya çıkar. Hem milliyetçiliğin doğası gereği hem de kutsallık boşluğu, ulusun ve Mustafa Kemal'in kutsallaştırılmasına neden olmuştur diyebiliriz. Bu kutsallaştırmanın devamı aynı zamanda milli bir ibadete dönüşür. Mustafa Kemal'in kutsallaştırılması, düşüncelerine ve eserlerine bağlılık duyulması, Atatürk-Cumhuriyet özdeşliği bağlamında rejimi sevmek demektir[214] Bu formülize edilmiş ritüel, resmi milliyetçiliğin kök saldığı simgesel ve gündelik boyuta işaret etmektedir. Bu bağlamda, 14 Nisan 2007 tarihli Tandoğan Cumhuriyet Mitingi sonrası, Tanıl Bora'nın tasvirine denk düşmektedir: Anıtkabir'i ziyaret, laik rejimin tehlikeye düştüğü durumlarda Anıtkabir anı defterine yazılan şikayetler Atatürk'e duyulan sadakatin bir parçası olarak ortaya konan "kutsallaştırılmış sembolik tepkiye" örnek olarak gösterilebilir.

Resmi milliyetçiliğin söylemsel inşasında "ulusal bağımsızlık" ve "devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü" vurgusu önemlidir. Bunun yanında, Cumhuriyet'in temel ilkelerine sadakat, "tek yurt, tek bayrak, tek resmi dil" üçlemesiyle siyasal ve kültürel özgürlüklerin sınırı sayılır. Bugün ortaya konan sembolizmin bir göstergesi olarak, resmi milliyetçiliğin muhafaza ettiği program içinde "modern, seküler, ulusal" Türkiye fikri ön plandadır. Ve aynı zamanda bu programın medyası olarak Cumhuriyet gazetesini ve buradaki köşe yazarlarının benimsedikleri görüşü örnek gösterebiliriz. Resmi milliyetçilik bu bağlamda, bugün güncel siyasette belli kutuplaşmalar/ayrımlar yaratmıştır. Avrupa Birliği'ne, küreselleşmeye ve Kürt hareketine karşı "ulusçuluk"; siyasal İslam'a karşı "laiklik" biçimini aldığını söyleyebiliriz.

2.2.3. Yaşam Tarzları Bağlamında Yeni Orta Sınıf

Yeni orta sınıf, yaşam tarzları bağlamında da toplumun sosyal yapısında yeni algıları ve tepkileri geliştirmektedir. Yükselen yaşam standartları, sermayenin merkezileşmesi ve tekellerin büyümesi sonucu ortaya çıkan "yeni orta sınıfı", yaşam tarzları ve alışkanlıkları ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Özellikle de Cumhuriyet Mitingleri'ndeki kalabalık, bizi birtakım sonuçlara götürmektedir.

---

[214] Ünder, ss. 148-149.

Prof. Dr. Sencer Ayata'nın bu konudaki görüşleri şöyledir. "Yeni orta sınıf yaşamı tüketim merkezlidir. Alışveriş merkezlerinin mantar gibi çoğalmasıyla yeni orta sınıfın büyümesi arasında çok yakın bir ilişki var. Aslında miting kalabalığı ile alışveriş merkezleri kalabalığı büyük ölçüde örtüşüyor. Yeni orta sınıflar yeni yaşam biçimlerini televizyonlardan, kitap ve magazinlerden, birbirlerinden ve yurtdışı seyahatlerinden öğrenip, bunları da hızla topluma yayıyorlar. Ev, araba, giyim kuşam, yeme içme, seyahat... Bu alanlardaki tüketim alışkanlıkları ve yaşam biçimleri birey için bir serbestiyi öngörüyor[215]. İstediğini giyme, istediği gibi gezip dolaşma, istediği ile beraber olma." Bu analiz hakkında şunu söyleyebiliriz: Mitinglerin kalabalığı ile alışveriş merkezlerinin kalabalığını bağdaştırabiliriz. Ancak, buradaki kalabalığın "örgütlü" olduğunu söylemek pek mümkün değil. Mitinglerin sosyolojisini iyi anlamak gerek. Emre Kongar, mitinge katıların çoğunun kadın ve genç ağırlıklı yurttaş olduğunu söylüyor ve önemli bir kısmının da yaşamları boyu hiçbir mitinge gitmemiş, hiçbir siyasal gösteriye katılmamış kişilerden oluştuğunu vurguluyor[216]. Ve yeni orta sınıfın farklı görüşler çerçevesinde çeşitli olduğunu düşünürsek, "örgütlülük" de bir o kadar zayıflıyor. Ancak toplumsal hareketlerde, Cumhuriyet Mitingleri örneği üzerinden bunu özelleştirirsek, yeni orta sınıfın "modern yaşama yönelik tehdit algısının" ve bir önceki bölümde anlattığımız üzere "milliyetçi Kemalist tepkisinin" duyguların örgütlenmesinde etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Zaten bu mitinglerde duygular, "kolektif tepkinin" yansımasıydı.

Geleneksel orta sınıftan farklı olarak, yeni orta sınıfın "itirafçılığı"ndan bahsetmiştim. Yaşam tarzlarını ve tüketim alışkanlıklarını değerlendirdiğimizde, bu itirafçılığı "sosyal medyada" ve de çeşitli karikatür dergilerinde görmek mümkün. Yeni orta sınıf için öğrenciler ve kadınlar kilit bir rol üstlenmektedirler. "Leman" dergisi buna örnek teşkil etmektedir. Sosyal medyada ise "facebook", "ekşi-sözlük" ve "twitter" üzerinden devam etmektedir "itirafçılık". Güzel kıyafetler, güzel mekânlarda zaman geçirme…vs Bunu "dışa dönüklük, merak ve itirafçılık" ekseninde kültürel bir silah olarak kodlayabiliriz.

---

[215] Sencer Ayata, "Meydandakiler Yeni Orta Sınıftır", Milliyet Gazetesi, 10.06.2011, http://www.milliyet.com.tr/2007/05/21/siyaset/asiy.html, 21.05.2007.
[216] Kongar, Demokrasimizle, s. 302.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

13 MAYIS 2007 VE 21 HAZİRAN 2009 İZMİR GÜNDOĞDU CUMHURİYET MİTİNGİ MÜLAKATI

3.1. KONU VE KAPSAM

Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi mülakatı, yaşları 20-70 aralığında olan 14 kişi ile yapılmıştır. Görüşmecilere 20 soru sorulmuştur. Öğrenim düzeyi lise, üniversite ve yüksek lisans olan farklı meslek gruplarına dahil 5 kadın 9 erkek üzerinde yapılan bu mülakatların kapsamı üç başlık ile kategorize edilmiştir:

- Katılımcı profili
- Haber kaynağı ve miting değerlendirmesi
- Milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündem

Türk siyasetinin 2007-2009 gündeminin temel problemlerinden hareketle,

1)Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerine katılanların profilini algılamak,

2)Diğer Cumhuriyet mitinglerinden farkını belirlemek,

3)Cumhuriyet mitinglerinde kullanılan "bayrağın" katılımcılardaki algısını belirlemek ve görünür hale gelen milliyetçiliği sorgulamak,

4)Gündoğdu Cumhuriyet mitinglerinin Türkiye'de yeni bir miting kültürü yaratıp, bu kapsamda bu mitinglere katılmaya neden olan faktörleri belirlemek,

5)Gündoğdu Cumhuriyet mitinglerine katılanları cesaretlendirmede sanatçı ve aydınların rolünün nasıl değerlendirildiğine dikkat çekmek araştırmanın amaçları olarak sıralanabilir.

Burada özellikle belirtilmesi gereken husus, araştırmanın hiç kuşkusuz görüşmecilerin algı ve temsilleriyle sınırlı olmasıdır. Araştırma, yalnızca söz konusu algı ve temsillerin hangi söylem üzerinden inşa edildiğine ilişkin genel bir eğilimin ipuçlarını yansıtmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada görüşülen kişilere yöneltilen sorular, Türkiye gündeminin ilk sıralarında yer alan ve keskin kutuplaşmalara, yer yer de çatışmalara yol açan

toplumsal ve siyasal olgular üzerine de odaklanarak yapılmıştır. Bu dönem 2007-2009 tarihlerini kapsamaktadır. Görüşülen kişilere üç ana başlık altında çeşitli sorular yöneltilmiştir.

- ✓ Katılımcı profili
- ✓ Haber kaynağı ve miting değerlendirmesi
- ✓ Milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündem

İlk soru kümesinin odaklandığı "katılımcı profili" bölümünde, bireylerin kendilerini siyaseten nerede konumlandırdıklarından hareketle, siyasete ilgilerinin nerede başladıkları, herhangi bir dernek/sendika ya da başka bir örgüte üye olup olmadıkları, 13 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi ya da 21 Haziran 2009 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nden hangisine neden katıldıkları sorulmuştur. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve meslek de bu bölümdeki diğer sorulardır. Bu çerçevede bireylerin eğitim düzeyi, siyasal tercihleri ya da siyasal/ideolojik pozisyonları, toplumsal/siyasal sorunlara yönelik bakış açısını şekillendiren kültürel ve siyasal tercihlerini anlamaya yönelik sorular sorulmaya çalışılmıştır.

İkinci soru kümesinde (haber kaynağı ve miting değerlendirmesi), Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılma kararında etkili olan faktörlere odaklanılmıştır. Bu kapsamda, Gündoğdu Cumhuriyet mitinginden nasıl haberdar olunduğu, Cumhuriyet mitingleri dışında herhangi bir mitinge katılıp katılmadıkları (katılanların sadece meraklı kalabalıklardan oluşup oluşmadığına ilişkin bir sorudur), Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne gelmeye ne zaman karar verdikleri ve Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne dair izlenimler, bu mitingin diğer Cumhuriyet Mitinglerinden farkı üzerine sorular yöneltilmiştir.

Üçüncü soru kümesinde (milliyetçilik, yeniden üretim, politik gündem), Türk siyasetinin 2007-2009 gündeminin temel problemlerine yani Cumhuriyet Mitinglerinin yapıldığı dönemin önemli olayları üzerine ve Türk bayrağına odaklanarak, mitinglerin milliyetçilikle ilgisi saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, evlere bayrak asılan özel günler var mı, özel günlerin dışında bayrak asılır mı, bayrağın genel olarak değerlerdeki yeri, Cumhuriyet mitinglerindeki bayrağın neyi temsil ettiği, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine katılırken katılımcıların yanlarında herhangi bir görsel malzeme (bayrak, poster, pankart…vb) var mı, varsa hangi amaçla kullanıldığı, Ankara'daki (Tandoğan) Cumhuriyet Mitingine gidilmiş midir,

gitmek isteniyor mu ve dolayısıyla Anıtkabir'e gitmek doğru mudur, katılımcılar alanda tek başına mıdır yoksa aileleri ve arkadaşlarıyla mı gelmiştir (bu soru yeniden üretimle ilgilidir), Cumhuriyet Mitinglerinin dönemsel olaylarla bağlantısı nasıl görülüyor, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine ünlülerden (sanatçı, aydın…vs) kimler katıldı hatırlanıyor mu ve Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine katılanları cesaretlendirmede sanatçı ve aydınların (elitler) rolü nasıl değerlendiriliyor, bu kişilerin ortak özellikleri nelerdir ve son olarak Cumhuriyet Mitingleri başarıya ulaşmış mıdır gibi milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündeme yönelik temsillerini ve algılarını değerlendirmek üzere görüşmecilere sorular yöneltilmiştir.

Araştırma kapsamında Haziran-Temmuz 2010 tarihleri arasında İzmir'den 20-25, 25-45 ve 45 üstü yaş dilimlerinde toplam 14 kişiyle (5 kadın, 9 erkek) görüşülmüştür. İçlerinde tarihçi, öğrenci, emekli müfettiş, gümrük müşaviri, akademisyen, sağlık teknisyeni ve emekli subay olmak üzere farklı meslek gruplarına dâhil kişiler mevcuttur.

3.3. DÖNEMİN ÖNE ÇIKAN POLİTİK GÜNDEMİ VE BELİRLEYİCİLİK

2007-2008 yılı, Türkiye'de siyasal gündemin yoğunluğuyla karşılaştığı bir dönem olmuştur. 24 Nisan 2007'de Abdullah Gül'ün adaylığı ile başlayan "Cumhurbaşkanlığı krizi", 27 Nisan'da askeri bürokrasinin sivil siyasete müdahalesini simgeleyen "e-muhtıra" süreci, 22 Temmuz seçimlerinde AKP'nin güçlü bir toplumsal desteğe sahip olduğunu ortaya koyan % 47'e yakın bir oy oranı ile ikinci kez çoğunluk hükümeti kurması ve DTP'nin mecliste temsil olanağı bulması, 28 Ağustos'ta Gül'ün Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı seçilmesi ve PKK'nın saldırıları sonucu sınır ötesi harekat kararının alınması, terör olaylarının yoğunluk kazanması, Kıbrıs ve Kürt sorunu ile ilgili olarak izlenen politikalar, 2007'e ve 2008'e damgasını vuran siyasal olaylardır. Bu siyasal gündem, orta ve orta üst gelir ve öğrenci grubundan eğitimli kesimlerin önemli bir bölümünde laiklik ve milliyetçilik dalgasının aktörleri olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kadın ve gençlerin yoğun katılımının dikkati çektiği Cumhuriyet mitingleri (Tandoğan, Çağlayan ve Gündoğdu), çeşitli sivil toplum kuruluşlarının destek verdiği kitlesel gösterilere dönüşmüştür. Ne ABD ne AB Tam Bağımsız Türkiye, Ne

şeriat ne darbe tam bağımsız Türkiye, Mustafa Kemal'in Askerleriyiz, “Biz” kaç kişiyiz, Her şey Vatan için, Orduya uzanan eller kırılsın, En büyük asker bizim asker, Atatürk gençliği görev başında, Hepimiz Kemalistiz Hepimiz Türküz, Türkiye Laiktir Laik kalacak, Yarın Çok Geç olacak” …vb. sloganlarının atıldığı mitinglerde laiklik, antiemperyalizm, AB karşıtlığı vurguları hakim olmuştur. 2007-2008 dönemi aynı zamanda yükselen milliyetçiliğin, AKP iktidarında somutlaşan toplumun İslâmileşmesi endişelerinin, Türkiye’nin bağımsızlığı ve bütünlüğü söylemi çerçevesinde ifade bulan AB (ve/veya ABD) karşıtlığının kitlesel bir seferberlik yaratmak istendiği bir dönem olarak öne çıkmıştır.

2008 yılı iç politika gündeminde ise, AKP ve DTP için açılan kapatılma davaları, özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri’nin başlattığı sınır ötesi harekât ve Aktütün’e yapılan saldırı başta olmak üzere çeşitli şiddet olayları ve hükümetin “Şeş TV açılımı” bağlamında tartışılmaya devam edilen Kürt sorunu, başörtüsünün üniversitelerde serbest bırakılmasına ilişkin anayasa değişikliği ertesinde Anayasa Mahkemesi’nin söz konusu değişikliği iptal etmesi ve yürütmeyi durdurması sürecinde yükselen “rejim sorunu” tartışmaları ve son olarak 2007’den devralınan Ergenekon Operasyonu çerçevesinde çeşitli alanlardan kişilerin sorgulanması ve tutuklanmasıyla hız kazanan Ergenekon Davası damgasını vurmuştur.

Bütün bu süreç içinde Türkiye-AB ilişkileri, iç politikada da önemli izdüşümleri olan, milliyetçi refleksin etrafında seferber olduğu temel bir sorun olarak varlığını korumuştur. Bu süreçte, daha önceki yılların “Türkiye İran Olur mu?” ya da “Türkiye Malezya Olur mu?” tartışmalarından sonra Prof. Dr. Şerrif Mardin’in Mayıs 2007’de gazeteci Ruşen Çakır’a verdiği bir röportaj sırasında dile getirdiği “mahalle baskısı” kavramının çeşitli çevreler tarafından tartışılmaya açılması etrafında yaşanan derin kutuplaşmalar, laiklik-dindarlık eksenindeki farklı “hayat tarzları” sorununu yeniden gündeme taşımıştır[217].

Yukarıdaki belli başlı gelişmeler çerçevesinde milliyetçiliğin yükselip yükselmediği sorusu ya da “bayrağın” bir tepki aracı olarak temsil ettikleri bu mülakatın odak noktasını oluşturmaktadır. 2007-2008 yılının bu anlamdaki politik gündeminin “belirleyiciliği” yapılan mülakat açısından önem taşımaktadır.

---

[217] Prof. Dr. Füsun Üstel ve Doç. Dr. Birol Caymaz, s.3.

3.4. GÖRÜŞMECİ LİSTESİ

1) Tarihçi/arşivist Ahmet (Lisansüstü eğitimli) (34)
2) Lisansüstü eğitimli emekli müfettiş Bedri(67)
3) Lise mezunu kamu çalışanı Fatma(44)
4) Üniversite mezunu Erhan (25)
5) Yüksekokul mezunu emekli Ali (64)
6) Üniversite öğrencisi Canan (20)
7) Üniversite mezunu Serdar (22)
8) Üniversite mezunu stajyer avukat Sibel (24)
9) Üniversite öğrencisi Fırat (20)
10) Gümrük müşaviri Metin (55)
11) Sağlık teknisyeni Ayşe (55)
12) Akademisyen Gülçin (24)
13) Emekli subay Nusret (52)
14) Üniversite öğrencisi Cem (20)[218]

3.5. KATILIMCI PROFİLİ

Görüşmecilerden 34 yaşındaki Makedonya göçmenleri derneği üyesi tarihçi/arşivist (Lisansüstü eğitimli) Ahmet, kendini hümanist, sosyal eşitlikçi, sosyal adelet ve özgürlükçü bir yaşam isteyen bir dünya görüşü olduğunu ifade ediyor. Siyasete aktif olarak katılmadığını ama hayatın her alanının siyasete dahil olduğunu bildiğini söylüyor. Bu anlamda doğal olarak siyasetle bir şekilde ilgilenmiş olduğunu belirtiyor. 13 Mayıs 2007 ve 21 Haziran 2009 Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerinin her ikisine de katılmıştır. Bu mitinglere katılma nedeni olarak, ülkenin içinde bulunduğu siyasi havanın hoşuna gitmemesi olarak gösteriyor. Buna birey olarak bir tepki vermenin en güzel yollarından birinin Cumhuriyet Mitingleri olduğunu vurguluyor.

67 yaşındaki lisansüstü eğitimli emekli müfettiş Bedri, kendisini sosyal demokrat bir çizgide ve 68 kuşağının ağabeyleri olarak görüyor. 1965 yılında Gazi

[218] Herhangi bir tereddütün yaşanmaması ve açık cevaplar verilmesinin sağlanması amacıyla, takma ad kullanılmıştır.

Üniversitesi öğrencisiyken siyasete ilgisi başlamıştır. Geçmişte, sol ideolojide faaliyet gösteren hareketlerin içinde bulunduğunu belirtmiştir. Görüşmeci, 20 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine katılmıştır.

44 yaşındaki lise mezunu kamu çalışanı Fatma, siyaseten ortalarda olduğunu, ilerici, aydın, katılımcı olduğunu ifade etmiştir. "Duyarlı iseniz ve yaşadığınız olumsuzluklara eleştiri yapabiliyorsanız zaten siyasete başlamış oluyorsunuz" demektedir. Herhangi bir dernek/sendika ya da başka bir örgüte üye olmadığını belirtmiştir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerinin her ikisine de, Cumhuriyet'in ilkelerini korumak ve gericiliğe karşı koymak adına katılmıştır.

25 yaşındaki üniversite mezunu Erhan: "Sosyal adaletin egemen olduğu, ezenin ezilenin olmadığı, kimsenin din, dil, ırkından dolayı dışlanmadığı bir dünya düşlüyorum" diyor. Siyaseten kendini ulusal solda konumluyor. Herhangi bir derneğe, sendika ya da örgüte bağlılığının olmadığını vurgulamaktadır. 13 Mayıs 2007 Gündoğdu (görüşmeci bu mitinge- "büyük" miting demiştir.) Mitingine, gönüllü görevli olarak katılmıştır. Siyasi konumlanışı gereği ve de büyük kitlelerin katılacak olması nedeniyle görevli olarak yer almak istemiştir.

64 yaşındaki yüksekokul mezunu emekli Ali, dünya görüşünün çağdaş, demokrat, hukuktan yana toplumsal olaylara duyarlı olduğunu söylüyor. Siyasete ilgisinin babasıyla başladığını belirtiyor. Türkiye'nin ilk partisini kurmuşlar. Dernek üyeliği ADD ve CUMOK'tur. Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerinin her ikisine de katıldığını vurgulamaktadır. "Çünkü ülke bütünlüğünü seviyorum. Cumhuriyeti korumak görevimiz. Kazanımlarımızın hepsini cumhuriyet sayesinde elde ettik" diyor.

Görüşmecilerden 20 yaşındaki üniversiteli Canan, laik, sosyal, cumhuriyetçi, kısaca Atatürk'ün ilke ve inkılâpları ışığında ilerleyecek bir devletten yana olduğunu ifade ediyor. Siyasete ilgisi ortaokul-lise döneminde başlamıştır. "Okulumuzda belirlenen zamanlarda güncel konular konuşulmakta ve tartışılmaktaydı, o zamanlar dikkat ede ede gelişti." Herhangi bir derneğe / sendikaya üye olmadığını belirtiyor. 13 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmıştır. "Çünkü o zaman başta olan iktidar partisinin bir daha seçilmesine tamamen karşıydım. Fikirleri benimkilerle hiçbir şekilde örtüşmüyordu ve geleceğim için bir daha seçilmelerini

tehlikeli buluyordum. Artık toplumun bir şey yapması gerekiyor, sesini duyurması gerekiyordu, ben de katkıda bulunmak istedim.”

22 yaşındaki üniversite mezunu Serdar, tabiatın iktidar olduğu bir dünya, eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünya görüşü olduğunu söylüyor. “Kendimi sağ ve sol kavramlarının barındırdığı bir kalıba sokmam istemem. Şunun da altını çizmeliyim ki özgürlük anlayışım tüm canlıların eşit olduğu bir dünya. Sadece insanlarla sınırlamıyorum bu kavramı. Yeşiller partisi resmi olmasa da fiilen üye sayılırım. Beraber çok iş yaptım onlarla özellikte seçim dönemlerinde. Doğa derneğine üyeyim.” Görüşmeci, 13 Mayıs Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılmıştır. Bu mitinge katılma nedenini, miting reklamlarının çok iyi yapılması olarak gösteriyor. Ve bunu şu sözlerle ifade ediyor: “Mitinge katılacakları Türkiye’yi kurtaran adam gibi lanse eden çoğu medya, biz insanlara mitingi aşıladı.”

24 yaşındaki üniversite mezunu stajyer avukat Sibel, genel olarak ayrımcılıktan uzak, özgürlükçü bir bakış açısının olduğunu belirtiyor. Demokratik düzeni oldukça önemserim. Çoğunlukçu demokrasiden ziyade çoğulcu demokrasi taraftarıyım. Ekonomik açıdan liberalizmden oldukça uzağım diyebilirim.“Bir kısım orduya göreve çağırmaktaydı. Ben oraya orduya gerek olmadığını demokratik düzenin ancak demokratik yollarla korunabileceğini göstermek, sivil bir koruma mekanizmasının var olduğunu göstermek adına gittim. O mitinglere giderken (Ankara, Çağlayan, İzmir) ben ve benimle birlikte katılan arkadaşlarım cumhuriyetin ve değerlerinin cumhuriyetin ve değerlerinin yalnızca halka ait olduğunu ve onu savunması gerekenlerin yine halk olduğu düşüncesindeydik.

20 yaşındaki üniversite öğrencisi Fırat, herkesin üstüne düşeni yaptığı, haksızlıkların olmadığı bir dünyanın amacı olduğunu ifade ediyor. “Siyaset bana uzak, ilgi çekmeyen bir olgu ama benim için siyaset, dünya görüşümü sağlayacağına inandığım insan ve makamları desteklemek. Üye olduğum bir yer yok.” Görüşmeci, 21 Haziran 2009 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılmıştır. “Oraya katılan milyonların katılma sebebi farklı değildi, bir mesaj verilmesi gerekiyordu.”

55 yaşındaki üniversite mezunu gümrük müşaviri Metin, dünya görüşü olarak sol, emekten, özgürlükten, bağımsızlıktan ve çağdaşlıktan yana, Cumhuriyet değerlerinin savunucusu. CHP ve ADD üyesi. Siyaseti bir yaşam biçimi olarak

öngörmekte. Dürüst siyasetten yana. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin her ikisine de, Cumhuriyet değerlerine sahip çıkmak için katılmıştır.

55 yaşındaki üniversite mezunu sağlık teknisyeni Ayşe, kendini, sol görüşlü, çağdaş, özgür, emekten yana ve aynı zamanda Cumhuriyet değerlerinin bir savunucusu olarak görmekte. CHP üyesi. Bu üyeliğinin bulunduğumuz ortamın gittikçe kötüye gittiğini, artık bir şeyler yapmak gerektiğini düşündüğü için başladığını belirtiyor. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin her ikisine de, ülkede yolunda gitmeyen bir ortam olduğu için katılmıştır. Cumhuriyet Mitingleri ile sivil koruma mekanizması yaratmanın mantıklı olabileceğini düşünmüştür.

24 yaşındaki akademisyen Gülçin, dünya görüşünü sol olarak tanımlamakla beraber, siyaseten kendini sosyal devlet anlayışının yer aldığı, herkese eşit hakların verildiği bir görüş içinde görmekte. Siyasete ilgisinin lisede okuduğu kitaplar sonrası ortaya çıktığını belirtmiştir. Herhangi bir sendikaya ya da derneğe üyeliği söz konusu değil. 13 Mayıs 2007 Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmıştır. "Cumhuriyet Mitinglerinin 2007 yerel seçimleri üzerinde etkisinin olacağını düşündüğüm için ve de hükümetin yaptıklarından memnun olmamakla birlikte, bu mitinglerin bir muhalefet oluşturacağına inandığım için katıldım."

52 yaşındaki üniversite mezunu emekli subay Nusret, siyaseten kendini sol, emekten yana, özgürlükçü, çağdaş olarak konumlandırmakta. Kemalist düşüncenin savunucusu. CHP ve ADD üyesi. "Atatürk Cumhuriyeti'ni savunan yerdeyim. Siyaseti bir yaşam biçimi olarak kabul ederek, hak-hukuk, adalet kavramlarını değerlendirme irdeleme aşamasında ilgim arttı ve devam etti." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin her ikisine de katılmıştır.

Kazanılan değerlerin savunulması gerektiğine, artık sözün yeterli olmadığına inandığı için bu mitinglere katılmıştır.

20 yaşındaki üniversiteli Cem, kendini eşitlikçi ve adaletten yana biri olarak tanımlıyor. Sol görüşü benimsediğini vurguluyor. Siyasete ilgisinin ise ailesinin etkisi ile ve lise yıllarında başladığını belirtiyor. "Şu an hiçbir örgüte ya da sendikaya üye değilim ama yakın gelecekte siyasi fikirlerine uygun bir partiye üye olmayı planlıyorum. 13 Mayıs 2007 tarihindeki mitinge katıldım. Bu mitinglerin kitlesel bir hareketin başlangıcı olabileceğini düşünmüştüm."

3.6.HABER KAYNAĞI VE MİTİNG DEĞERLENDİRMESİ

Ahmet, mitingden medya ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla haberdar olmuştur. Cumhuriyet mitingleri öncesi ve sonrasında çok sayıda sendika mitingi ve toplumsal tepki içeren mitinglere katıldığını vurguluyor. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne duyar duymaz katılmaya karar verdiğini ifade ediyor. "Bir tepki vermek zaten içimde var olan bir karardı. Zor bir karar değildi bu. Ülkesini ve ulusunu seven her bilinçli insanın katılması gereken mitingler olduğu için, hiç zorlanmadım karar alırken." Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerine dair izlenimlerini ve bu mitinglerin diğer Cumhuriyet Mitingleri'nden farkını şu şekilde ifade ediyor: " Katılım, tek ses olma, insanların bilinci, örgütlü hareket siyasi düşüncesi, ne olursa olsun aynı amaçla bir araya gelme diğer mitinglerden farklı kılmıştı Gündoğdu'yu. Dolayısıyla çıkan ses de çok güçlü oldu. Cumhuriyet Mitingleri'nin zirve noktasıydı Gündoğdu.

Bedri, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne belediye bünyesinde pek çok aktivistle birlikte bu işe hazır olduğunu belirtiyor. Konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin çağrısı, televizyondan yapılan duyurularla tüm kamuoyunun bu mitingleri zaten bildiğini söylüyor. "İnanan insanlar olarak o gün Gündoğdu'daydık." İsmini hatırlamayacak kadar çok mitinge katılan bir görüşmecidir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne gelmeye ne zaman karar verdiğiniz sorusunu ise şöyle cevaplıyor: " Böyle bir mitingin yararına AKP iktidarına gelmeden önce de inanıyorduk. Geldikten sonra daha da çok miting düzenlemeyi gerektiren olaylar yaşandı. İnsanlar, yeniden düzenlenen mitinglerde eskisi kadar çoşkulu ve istekle katılamadı." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılma kararında neyin etkili olduğunu, bu kararı vermeyi kolaylaştıran faktörleri sıralıyor: " Laikliğin, özgürlüğün, devletin üniter yapısının değiştirilme tehlikesi ve siyasi iktidarın şeriat devleti özlemi içinde icraata başlaması gibi pek çok hayati önemde gördüğüm tehlikeler karşısında; her türlü haklı direnişin içinde ve yanında olmaya kararlıydım ve oldum." Gündoğdu Cumhuriyet Mitinglerine dair izlenimlerini ve bu mitinglerin diğer Cumhuriyet Mitingleri'nden farkını şöyle izah ediyor: "2009 Cumhuriyet Mitingleri, korkup sinen bireylerin katılımını azalttı. İnsanlar takip edildiklerini, dinlendiklerini, görüntülendiklerini düşünerek pasif kalmayı yeğlediler. Heyecan azaldı. Ne yazık ki, 2007'deki çoşkuyu sürdüremedi."

Fatma, medya, sivil toplum kuruluşları (STK) ve afişler ile Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nden haberinin olduğunu belirtiyor. Cumhuriyet Mitingleri dışında herhangi bir mitinge, daha önce ya da daha sonra katılmamıştır. Duyar duymaz bu mitinglere katıldığını vurguluyor. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılma kararını vermesini kolaylaştıran faktörü, şu andaki sistemin ülkeyi karanlığa sürüklemesi olarak gösteriyor. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin diğer Cumhuriyet Mitingleri'nden bir farkının olmadığını, yalnızca denizden gemilerle destek vermelerinin çok hoş olduğunu söylüyor. " Her yer, kara, deniz gelincik tarlası gibiydi."

Erhan, mitingden CUMOK ile yakın ilişkileri sonucu haberinin olduğunun belirtiyor. Cumhuriyet mitingleri öncesinde ve sonrasında değişik mitinglere katılmıştır. Cumhuriyet mitingleri, Türkiye çapında başladığı gün karar verdiğini söylüyor. İzmir Cumhuriyet Mitingi'ne katılma kararınızda ne etkili oldu, bu kararı vermenizi kolaylaştıran faktörler nelerdir sorusunu şöyle ifade ediyor: "Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuz tablo etkili olmuştur. Bu kararı vermemi, çevremde aktif olarak bu mitinge hazırlanan arkadaşlarımın yer alması kolaylaştırmıştır. Bu mitingin diğer cumhuriyet mitinglerinden farkı yoktu. Konuşmacılar, sloganlar, mitinge gelen kitlenin genel profili aynıydı. Ben miting günü alana en erken gelenlerden biriydim. Sabah 6 gibi Cumhuriyet Meydanı'ndaydım. Ücretsiz dağıtılacak Cumhuriyet gazetesinin dağıtımını organize etmek için gönüllü olarak görevliydim. Doğal olarak ilk gelenleri de gördüm. Orta yaşlı bir beyle ilk sohbetimiz gerçekleşti. "Ne işiniz var dedim bu saatte erken değil mi?" diye sordum. O da çok heyecanlandığını gece uyuyamadığını iletti bana şaşırmıştım. Telekomdan emekli, MHP kökenli biriydi. Daha sonra Karşıyaka'dan ilk vapurlar gelmeye başladı. Antalya'dan gelen kafile ile sohbet ettim. Şunu da söylemem gerek bu mitinge, CHP kökenlilerin yanında değişik siyasi görüşlere sahip olanlar da azımsanmayacak orandaydı. Öğle saatlerinde ise gerçekten çok yoğun bir kalabalık vardı. Ara sokakların dahi dolduğunu gördük, biz sadece Cumhuriyet Meydanı ile Gündoğdu Meydanı arasında görevli olduğumuz halde, yakın ve uzak illerden de katılım yüksekti."

Ali, mitingden ADD (Atatürkçü Düşünce Derneği) vasıtasıyla haberdar olmuştur. İstanbul Çağlayan Mitingi'nden hemen sonra, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmaya karar vermiştir. Aydınların bu mitinglere katılması kararında

etkili olmuştur. "Gündoğdu Mitingi çok heyecan vericiydi, insanların gözlerinin içi parlıyordu. Herkes heyecan içindeydi. İnsanlar aynen benim gibi geleceğe umutla bakıyordu. Diğer mitinglerden farkları sadece biri diğerinden biraz daha kalabalık oluşuydu. Hepsi çok heyecanlıydı."

Canan, Cumhuriyet Mitingleri'nin yapılacağını televizyondan duymuştur. Haberini duyar duymaz bu mitinglere katılmaya karar vermiştir. "Çok kişinin katılacağı inancı benim de katılmam gerektiğim konusunda daha ikna edici oldu ve söylediğim gibi o an iktidarda olan partinin bir kez daha başa gelebilecek olması bende Türkiye'nin gidişatı hakkında büyük bir endişe yaratıyordu. İzmirliler yine İzmir'in dimdik ayakta durduğunu ve cumhuriyetin, laik devletin her zaman, en öndeki savunucusu olacağını gösterdiler. Diğer şehirlere de örnek oldular."

Serdar, medyadan öğrenerek Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmaya karar vermiştir. "Medya, en büyük etken medyaydı tabi… Günlerce reklamları yapıldı örtülü biçimde. Adeta gitmemiz için sanki emir beyinlerimize aşılandı." Daha çok çevre -ekoloji- nükleer karşıtı temalı mitinglere önce ve sonra sayısız katılmışlığı var görüşmecinin. Ayrıca, görüşmeci merakından dolayı, AKP'nin İzmir seçim mitingine gitmiştir. Arkadaş cevresinin katılacağını söylemesi ve ısrar etmesi üzerine katılmıştır. O ortamı merak ediyor olması da mitinge katılmasında etkili olmuştur. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne dair izlenimlerini şöyle izah ediyor: "Kalabalıktı çok kalabalıktı. Her taraftan insan çıkıyordu. Uzun zaman olmuştu bu kadar insanı bir arada görmediğim. Aslında düşünüyorum da hiç bir zaman görmemiştim bu kadar insanı bir arada. Herhalde diğer Cumhuriyet Mitingleri'nden en büyük farkı "laikliğin – cumhuriyetin- CHP'nin kalesi" olan İzmir'de düzenlenmiş olması. İzmir insanı kendini bu tür düşüncelerin tek yegane savunucusu olarak gösterip, bu konuda mükemmel bir "tekel" olmayı başarmış insanlardır. Bu yüzden diğer mitinglerden daha fazla önem taşımıştır düzenleyenler için."

Sibel, Ankara Mitingi'nin (Tandoğan) devamı niteliğinde mitinglerin yapılacağı o dönemde her yerde duyurulduğundan dolayı ve televizyondan öğrenmiştir. Cumhuriyet Mitingleri dışında 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamalarına katılmıştır. "İzmir'de de bir miting olacağını Ankara Mitingi'nde öğrendim. O sırada henüz tarihinden haberdar değildim; fakat tarihi ne olursa olsun katılmaya karar verdim. İzmir dışında yaşayan bir İzmirli olarak diğer tüm Cumhuriyet Mitingleri'ne

katılıp İzmir'dekine katılmamak olmazdı. Kaldı ki kendimi İzmir'e ait hisseden birisi olduğum için sesimi orada benim gibi düşünen insanlarla birlikte duyurmam gerektiğine inanıyordum. Bu miting benim için diğer mitinglerden çok farklıydı zira manevi değeri daha yüksekti. İzmir kim ne derse desin Türkiye'nin genelinden farklı bir profil çiziyor ve farklı bir duruşu var. Bunu oradaki coşkuda, kalabalıkta da gördüm. Adeta bir şölendi. Evet belki diğer mitingler de şölen havasında geçti; ama en çok İzmir'deki o kalabalığın ve kırmızı rengin denizle buluşmasının o dönemde daha etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü İzmir duruşuyla her zaman önder olmuş bir şehirdi ve herkes İzmir mitinginin nasıl geçeceğini, ne kadar kalabalık olacağını merak ediyordu. Bir bakıma gövde gösterisiydi diyebilirim.

Fırat, mitinglerin yapılacağını televizyondan duymuştur. Cumhuriyet mitingleri dışında herhangi bir mitinge daha önce ya da daha sonra katılmamıştır. Katılmama kararı gibi bir şey olamazdı, benim inanç ve düşünceme sahip binlerce insanla o coşkuyu yaşamak paha biçilemez. Diğer mitinglerle ilgili fazla bilgim yok ama herkes birbirine kenetlenmiş ve verilmesi gereken mesaj verilmişti. Sanki Atamız vardı başımızda. Tüylerin her an diken diken olduğu bir andı işte anlatılmaz."

Metin, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin yapılacağını, basın yayın organlarından, üyesi olduğu siyasi partiden, çeşitli dernek ve sivil toplum kuruluşlarından öğrenmiştir. Cumhuriyet mitingleri dışında başka mitinglere de katılmıştır. "Gündoğdu Mitingi'nden önce Ankara, İstanbul ve Manisa'da düzenlenen mitinglere de katıldım. Dolayısıyla Cumhuriyet Mitingleri'nin ya da bu tür toplumsal eylemlerde bir yurttaş olarak bulunmayı yaşamım boyunca hep ilke edinmişimdir." İzmir Cumhuriyet Mitingine katılma kararınızda ne etkili oldu, bu kararı vermenizi kolaylaştıran faktörler nelerdir sorusunu şöyle ifade etmiştir: "Cumhuriyet kazanımlarını korumak için katıldım." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine dair izlenimlerinizi paylaşır mısınız, bu mitingin, diğer Cumhuriyet Mitinglerinden bir farkı var mıydı sizce sorusuna ise görüşmeci şu yanıtı vermiştir: "Aslında amaç olarak çok farklı değildi. Ancak içerik olarak toplumun tüm katmanlarından, her kesiminden her yaşta insanların karadan ve denizden katılımıyla diğer mitinglere göre daha katılımcı ve görkemli olmuştur."

Ayşe, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin yapılacağını, basın yayın organlarından, partisinden (CHP) duymuştur. Cumhuriyet mitingleri dışında herhangi bir mitinge daha önce ya da daha sonra katılmıştır. "Toplumun çıkarlarının savunulduğu tüm mitinglere katılmayı bir görev bildiğim için, ben bu mitinge gitmeye önceden kararlıydım. Hemen o anda verilen bir karar değil. Önceden verilmiş bir karar. Muhtıralar, darbeler ve Cumhuriyet değerlerinin yok edilmesine yönelik karşı eylemler bu kararı almama nedendir." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne dair izlenimlerini ifade ederken: "Fark yoktu. Çünkü amaç ayni Cumhuriyet değerleri ve toplumun çıkarları, ama İzmir'de insanlar daha coşkulu ve daha canlı geldi bana. Mitingin yapıldığı yer konumu itibariyle muhteşem olmuştur."

Gülçin, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin yapılacağını, İzmir'de asılan afişler, medya özellikle görsel medya olarak Ulusal Kanal, yazılı medya olarak Cumhuriyet Gazetesi aracılığıyla öğrenmiştir. Cumhuriyet mitingleri dışında başka mitinglere de katılmıştır. Bunlar da, İzmir 1 Mayıs mitingleridir. Arkadaş sohbetiyle bu mitinge gelmeye karar vermiştir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine katılma kararını açıklarken: Özellikle Cumhuriyet Gazetesinde çıkan "Tehlikenin Farkında mısınız " şeklinde yazı dizilerinin başlamasıyla çoğu arkadaşımın bu mitinge katılması ve de büyük çaplı bir eyleme dönüşeceğine inanmam etkili olmuştur." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin diğer mitinglerden farkını şu şekilde izah etmiştir: "Aslında bu miting medyadan takip ettiğim kadarıyla daha fazla katılımın olduğu bir miting olup birazda şenlik havasında olduğunu düşünmekteyim. Bunu İzmir'in CHP geleneğine ve belediye Başkanı'nın CHP'den olmasına bağlamaktayım ve de Laik olarak tanımlanan İzmir'in çoğu kesminin katılıyor olması olarak niteleyebilirim."

Nusret, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin yapılacağını internetten ve ADD kanalından duymuştur. Cumhuriyet mitingleri dışında herhangi bir mitinge daha önce ya da daha sonra katılmıştır. Tandoğan Cumhuriyet Mitingi'nden sonra Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmaya karar vermiştir. "Kitlelerin Cumhuriyet Mitingleri'ne katılış nedenleri arasında bence fark yoktu. Dikkatimi çeken sendikaların çekinceleriydi. Temelde Cumhuriyet değerlerine ve Atatürk'e bağlılık öncelikliydi. İzmir'deki bunların doruk noktasıydı bence."

Cem, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin çok kapsamlı reklamlarla geniş kitlelere ulaştığını, dolayısıyla mitingden haberdar olmama gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtiyor. Cumhuriyet mitingleri dışında başka mitinglere de katılmıştır. "Mitinge katılmayı, ilk mitingin (Çağlayan) olacağı haberini duyduğumda düşünmüştüm. Ancak asıl kararımı bu mitingin çok kapsamlı olduğunu düşündüğümde insanların istek ve arzusunu gördükten sonra karar verdim." İzmir Cumhuriyet Mitingine katılma kararınızda ne etkili oldu, bu kararı vermenizi kolaylaştıran faktörler nelerdir sorusunu yanıtlarken: "Bu mitinge katılacak insan sayısının çok oluşu, bu mitinglerin doğruluğuna inanmış oluşum ve sonuçlarının ülke adına faydalı olacağına inanmış oluşum ve arkadaşlarımın da en az benim kadar istekli ve arzulu oluşu". Görüşmeci, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin diğer mitinglerden farkını şu şekilde izah etmiştir: "Miting son derece coşkulu ve hareketliydi. Birçok insan katılmıştı, tabii ki bu sayı insanları daha da hareketlendirmiş ve cesaretlendirmişti. Bütün Cumhuriyet Mitingleri son derece coşkuluydu; ancak bu miting diğerlerinden daha fazla coşkuluydu ve bu farkı da İzmirli halkın diğer şehirlerdeki vatandaşlara göre hükümete karşı daha tepkili olmasına bağlıyorum."

3.7. MİLLİYETÇİLİK-YENİDEN ÜRETİM-POLİTİK GÜNDEM

Ahmet, milli bayramlarda ve tepki gösterilmesi gereken dönemlerde evine bayrak asmaktadır. Bayrak, ona göre özgürlüğün, bağımsız düşüncenin simgesidir. Kendi ifadesiyle: "Bir şemsiye gibi toplumu kapsayan ortak buluşma noktasıdır." Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak ona göre, ülke sevgisinin siyasetin çok üstünde olduğunu göstermektedir. Bayrağı taşıyanların ülkenin kuruluş değerlerini simgelediklerini düşünmektedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılırken görüşmeci yanında bayrak taşımıştır. Ülke ve Atatürk değerlerini en iyi bayrak ile temsil edebileceğini düşünmüştür. Ankara'daki (Tandoğan) mitinge gitmemiştir. Ama Anıtkabir'e gitmek istemiştir. "Anıtkabir'e gitmek her zaman doğruydu ve her zaman doğru kalacaktır. Fakat Anıtkabir'e parti üstü bir hak getirmek gereklidir." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi alanında görüşmeci aile üyeleri ve iş arkadaşlarıyla birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitingleri'nin, dönemsel olaylarla bağlantısını

şöyle açıklamaktadır: “ Direkt bağlantılıydı. Ama halkın bir kesiminin siyasi iktidarla hiç uyumlu bir yaşantı kuramayacaklarına olan inancının da bir göstergesiydi sanırım bu.” Cumhuriyet Mitingleri’nin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak, 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimini göstermektedir. Mitinge “ünlülerden” kimler katıldı hatırlıyor musunuz (sanatçı, aydın, vs.), sizce bu kişilerin katılmasının ne gibi etkisi oldu, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılanları cesaretlendirmede sanatçı ve aydınların (elitler) rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz, bu kişilerin ortak özellikleri nelerdir sorusunu yanıtlarken: “ İsimlerini hatırlamıyorum; ama hatırı sayılır ölçüde ünlü katıldı mitinglere. Türkiye’de sanatçıların çok azında toplumsal reaksiyona iştirak var. Bunlar da genelde politik çizgilerinin doğrultusunda eylemlere katılıyorlar. Eski solcu ve sağcı olarak ünlenmiş, ya milletvekilliği ya da belediye başkanlığı vs yapmış ünlülerin katıldığı eylemler. Onların da bu eylemlere olan sıcak yaklaşımlarından ziyade popülerlik ve şahsi amaçlar barındırdığını düşünüyorum. Aksi halde insan için istenen her özgürlük talebine, her sanatçının katılması gerekir. Sonuç olarak; ünlü ya da ünsüz herkes orada olmalıydı.” Cumhuriyet Mitingleri hakkındaki düşüncelerini görüşmeci şu şekilde özetlemiştir: “ Organizasyon ve tepki olarak bu mitingler amacına ulaştı. Türkiye insanları bir araya gelebilmeyi başardı. Ancak, AKP daha fazla oyla başa geçti. Siyasiler bundan ders çıkaramadılar.”

Bedri, evinin salon penceresinde 365 gün Türk bayrağının asılı durduğunu vurgulamaktadır. Milli bayram ve özel günlerde büyük ebatlı bayrağın, apartmanın en yüksek noktasında asılı kaldığını söylemektedir. Bayrağı, milli birlik, beraberlik ve bağımsızlığı temsil eden bir sembol olarak görmektedir. “Genişleterek daha milliyetçi ve duygusal anlamlar da yüklenebilir. Ancak ilk paragraftaki tanımı ben yeterli görüyorum.” Cumhuriyet Mitingleri’ndeki bayrak ona göre, laik, demokratik ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin milli birlik ve dayanışma sembolü olarak Türk bayrağının kutsallığıdır. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılırken görüşmeci yanında bayrak ve Atatürk posteri taşımıştır. “ Laik Cumhuriyetimizi korumaya kendini adamış biri olarak, bu iki değeri taşıyarak gerekli yerlere mesaj vermeye çalıştım.” Ankara’daki (Tandoğan) mitinge gidememiştir. Bu konudaki üzüntüsünü şöyle ifade etmiştir: “ Ama aklım hep ordaydı. Televizyondan hiçbir karesini kaçırmadan izledim. Anıtkabir’e gitmemek yanlış olurdu. Çünkü devletin

varlığına ve bütünlüğüne, laik Cumhuriyetin nasıl korunacağına dair öğütleri biz yüce Atatürk'ten öğrendik. Tehlikeler karşısında, toplumun, bireylerin dinamik kalmasını, mücadele azmini bize Türk Gençliği'ne hitabesiyle aşıladı." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi alanına görüşmeci, ailesi, Ege'de ve Uşak'ta yaşayan akrabaları ve daha pek çok dost ve arkadaşlarıyla birlikte grup oluşturarak gitmişlerdir. Cumhuriyet Mitingleri'nin dönemsel olaylarla bağlantısını ise şöyle görmektedir: " Geç kalmış olarak görüyorum." Cumhuriyet Mitingleri'nin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak, Cumhurbaşkanlığı seçimlerini, yazılı ve görsel medyanın kışkırtıcı yazı ve yorumlarını, Kıbrıs ve Kürt sorunu ile ilgili izlenen politikaları sıralamaktadır. Mitinge katılanlardan Türkan Saylan ve arkadaşlarını, Deniz Baykal'ı, CHP'li milletvekillerini, üniversite profesorlerini, yargı mensuplarını, ADD başkanı ve üyelerini, askerleri, gazeteci Mustafa Balbay'ı, sendikacılar ve liderlerini hatırladığını belirtiyor. Cumhuriyet Mitingleri hakkındaki düşüncelerini görüşmeci şöyle bağlamaktadır: " Bence Cumhuriyet Mitingleri başarıya ulaşamadı Muhalefet partileri, sivil toplum örgütleri ve sendikalar olan biteni sadece seyretmişlerdir."

Fatma, özel günlerin dışında evine bayrak asmamaktadır. Bayrağın genel olarak ulusu ve özgürlüğü temsil ettiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın yine aynı değerlerini temsil ettiğini vurgulamıştır. Cumhuriyet Mitingleri'ne katılırken yanında herhangi bir görsel malzeme taşımamıştır. Anıtkabir'e gitmenin doğru olduğunu düşünmektedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi alanında ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitingleri'nin yapıldığı dönemin önemli olaylarını hatırlamamaktadır. Mitinge katılan ünlüleri ilerici, çağdaş kişiler olarak tanımlamaktadır. Cumhuriyet Mitingleri'nin başarıya ulaşmadığını düşünmektedir.

Erhan, evine özel günler ve dışında bayrak asmadığını söylemektedir. Bayrak, onun için sadece uluslar arası platformda önemli. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak ona göre yurtsever insanları temsil etmektedir. Ve görüşmeci ekliyor: "Ancak ben bu kadar çok bayrak kullanımı yerine daha farklı pankartlar, afişler, bayrakların kullanılmasını tercih ederdim. Tek tipliğe karşı olduğum için kırmızının yanında farklı renklerin de olması daha güzel olurdu." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingine katılırken yanında görevli yeleği bir de Karşıyaka

Belediyesi'nin dağıttığı şapkaları güneşten korunmak için kullanmıştır. Ankara'daki mitinge gidememiştir. "Anıtkabir'e gitmek biraz da acizliğin, yenilmişliğin bir göstergesi oluyor." Görüşmeci alanda arkadaşlarıyla birliktedir. Cumhuriyet Mitingleri'nin dönemsel olaylarla bağlantısını şu şekilde görmektedir: "AKP hükümetinin uyguladığı politikalar, cumhuriyet mitinglerine neden olmuştur." Cumhuriyet mitinglerinin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak anayasa değişikliklerini ve cumhurbaşkanlığı seçimini gösteriyor. Mitinge katılanlardan aklında kalanlar ise: Bedri Baykam, Zülfü Livaneli, Edip Akbayram, Tolga Çandar, Birgül Ayman Güler, Alpaslan Işıklı, Nejat Yavaşoğulları. "Sanatçıların rolü vardır elbette. Kalabalıklara söylemleri, türküleri, coşkuları ile cesaret verdiler. Ortak özellikleri neo-liberal politikalara karşı, özgürlükçü, çağdaş bir dünya görüşünü savunmaktaydılar." Cumhuriyet Mitingleri hakkındaki düşüncelerini görüşmeci şöyle açıklamaktadır: Cumhuriyet Mitingleri başarıya ulaşamadı. Bunu da sonrasında gerçekleşen seçimlerde görüyoruz Bu mitinglerde coşku fazlaydı belki ancak örgütlü bir yapı olmadığı için sürekliliği olmadı bu oluşumun. Bir de katılanların farklı siyasi gruplardan olmasına rağmen, genel profilleri aynıydı. Oysaki neo-liberal politikalara karşı söylem daha ağırlıklı olmalıydı. Bağımsızlık vurgusu benim için olumluydu Ancak bunun yanında sosyal politikalar, sosyal haklar, işsizlik ve yoksulluk politikaları daha çok vurgulanmalıydı. Laiklik vurgusu Türkiye koşullarında 2000'li yıllarda işsizliğin çok yoğun olarak yaşanması nedeniyle önemini kaybetti bence, asıl vurgulanması gereken nokta emek eksenli olmalıydı. Yani bence başarısızlığın iki nedeni vardı: 1) Vurgulanan konuların eksik yetersiz kalması, toplumda eskisi kadar rağbet görmemesi 2) Sürekliliğin olmaması, bu oluşumun örgütlü bir yapıya kavuşamamasıdır."

Ali, ulusal bayramlarda ve özel günlerde evine bayrak asmaktadır. Bayrak ona göre, bir ülkenin ulusal sembolüdür, özgürlüğüdür. Kendi ifadesiyle: "Bayraksız bir ülke olamaz. Bayrak ulusal sınırlarımızın her yerinde dalgalanmalıdır. Bayrak, ulus demektir." Cumhuriyet mitinglerindeki bayrağın, vatanın bölünmez bütünlüğünü ve bağımsızlığının sembolünü temsil ettiğini vurgulamaktadır. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nde elinde Türk bayrağının olduğunu söylüyor görüşmeci. Tandoğan Cumhuriyet Mitingi'ne ve Anıtkabir'e de gitmiştir. Alanda arkadaşlarıyla eşiyle beraber bulunmuştur. Cumhuriyet mitinglerinin, dönemsel

olaylarla mutlaka bağlantısının olduğunu söylüyor. Bunun etki tepki meselesi olduğunu ifade ediyor. Mitinge katılan aydınları/sanatçıları hatırlamadığını belirtmektedir. Ve sözlerini şöyle bağlamaktadır. “Bu çok önemli değil zaten bütün ülkenin aydınları düşünürleri hepsi oradaydı. Bu kişilerin ortak özelliği ülkelerini çok sevmeleridir.” Cumhuriyet Mitingleri’nin başarıya ulaştığını düşünüyor..

Canan, milli bayramlarda kesinlikle bayrak astığını, ayrıca şehitlerin çok olduğu dönemlerde tepki olarak bayrak astıklarını vurgulamaktadır. Ona göre bayrak, bağımsızlığın sembolüdür. Cumhuriyet mitinglerindeki bayrağın, Cumhuriyetin kolay kurulmadığının en güzel simgesi olduğunu söylüyor. Onun için mitinglerde de öncülük etmelidir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’nde elinde Türk bayrağının olduğunu ve bunun ne kadar çok insanın olduğunun çok daha iyi gösterilmesine yol açtığını ve orda sadece oturmaya gelen insanla mitinge gelen insanın fark edilmesine de yardımcı olduğunu düşünmektedir. Ankara’daki mitinge gitmemiştir. “Ankara olduğu gibi bütün şehirlerde olan mitinglere gitmek isterdim. Anıtkabir’e yürümenin yanlış bir tarafını görmüyorum ancak bunu gösteriş olsun diye kullanmamak şartıyla.” Görüşmeci alanda, arkadaşı, arkadaşının ailesi ve annesiyle birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitinglerinin, dönemsel olaylarla bağlantısını siyasi kavgalarla alakalı olduğunu söylüyor. Cumhuriyet mitinglerinin yapıldığı dönemin önemli olaylarını hatırlıyor musunuz sorusuna verdiği yanıt: “Evet hatırlıyorum. Seçim zamanı yaklaşıyordu ve AKP’nin oyları fazlasıyla artarken CHP bunun karşısında pek bir şey yapamamaktaydı.” Sanatçılar ve aydınlarla ilgili olarak da şunları söylemiştir Canan: “Ayten Alpman, şarkısıyla zaten mitingleri coşturmaktaydı. Edip Akbayram ilk aklıma gelen isim. Bu kişilerin ortak özellikleri de destek vermesiyle onlara hayran olan insanları muhakkak tetiklemiştir, gelmelerinde teşvik edici neden olmuşlardır.” Cumhuriyet Mitingleri hakkındaki düşüncelerini şu şekilde özetlemiştir: “Mitingden sonra yapılan seçimde AKP yine iktidara geldi, belki mitingin olması sonucu bu yönde değiştirmedi fakat insanların birbirlerinden etkilendiği, yalnız olmadığı, onun gibi düşünen birçok insanın olduğunu görmesine yol açtı. Gelecek zaman içinde de daha da güçlenerek ve birlik olarak iyi bir geleceğe adım atmak açısından önemli oldu.”

Serdar, küçüklük-çocukluk dönemlerinde evlerine bayrak astıklarını söylüyor. “Hiç unutmam Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. yılına özel tasarlanan bayrak

evimizde haftalarca asılı kalmıştı balkonda.” Bayrağın kendi değerlerindeki yerini tarif ederken: “Bayrak bir sembol sonuçta. İnsanları bir arada tutmanın bir kolay yolu da semboller ve marşlar. O yüzden saygı duyulması gereken bir sembol. Çünkü millete saygı duymak bütün unsurlarına bir arada saygı duymayı gerektirir. Halkın tüm değerlerine saygı duymaktır. Bayrak da böyle bir unsur olduğu için yeri önemlidir.” Görüşmecinin Cumhuriyet Mitingleri’ndeki bayrak sizce neyi temsil etmiştir sorusuna verdiği yanıt şöyledir: “Hatırladığım kadarı ile siyasi partiler kendi bayrakları ile katılmama kararı almışlardı. Siyasi partiler kendi bayrakları ile katılsaydı Cumhuriyet mitingi yerine CHP mitingi derdik herhalde. Bu yüzden, ve daha çok katılım olsun diye böyle karar alındığını düşünüyorum. Bayrak halklar için semboldü. Ama miting için de “sembolün sembolü” oldu. Tabii şunu da göz ardı edemem –cumhuriyeti temsil ettiğini düşünen bir halk kitlesi katıldı dolayısıyla tabii ki Türk bayrağı ile de katılacaklardı.” Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’ne katılırken görüşmecin yanında herhangi bir görsel malzeme yoktur. Ama sözlerine şunu ilave etmiştir: “Almadım. Ama pankart yapmayı düşünmüştük arkadaşlarla. Çünkü daha önceki Ankara Mitingi’nde herkes esprili bir şekilde düşüncelerini, tepkilerini yazıyorlardı. Ankara’daki mitinge gitmedim. Gitmeyi de düşünmezdim. Ancak Ankara’da yaşasaydım giderdim belki. O zaman da İzmir’deki ne gelmezdim. Anıtkabir’e gitmek aslında bir şeyleri hareketlerle dile getirmekti.” Görüşmeci miting alanına arkadaşlarıyla birlikte gitmiştir. Bunu ifade ederken: “Arkadaşlarımla katıldım. Tek başıma kesinlikle gitmezdim. Zaten kalabalıkta insanlar öyle bunalıyor ki konuşacak bir eş dost arıyordu. Çünkü mevcut olan coşku sahneye yakın yerlerde mevcuttu. Arkalar sıkıcıydı. Tabii güneşi de göz önünde bulundurursak zor bir ortamdı aslında.” Cumhuriyet Mitingleri’nin, dönemsel olaylarla bağlantısı nedir sorusuna ise görüşmecinin verdiği yanıt: “Cumhurbaşkanlığı seçimi vardı.” Hatırladığı sanatçılar/aydınlar hakkındaki düşüncelerini şu şekilde özetlemiştir: “Edip Akbayram ve Zülfü Livaneli vardı galiba. Her kesimden insanın destek verdiğine dair bir mesajdı bu insanlara. Siyasetçilerden tabii ki Deniz Baykal ve de Zeki Sezer vardı. Ünlü insanların katılımı açıkçası mitingdeki insan sayısını da şüphesiz arttırır. İnsanların güven duyduğu insanlar televizyonda sık sık görünen insanlar (mesela seda sayan). Edip Akbayram’ın, Zülfü Livaneli’nin katılımı da insanların onlara duyduğu güven sonucu daha rahat ve düşünmeden katılımı da

sağlayabilir. Ki bu insanlar "ünlü onlar yanlış bir şey yapacak değil ya" düşüncesinin yaygın olduğunu düşünüyorum çoğu insanın." Cumhuriyet Mitingleri sizce başarıya ulaştı mı, bu konudaki düşünceleriniz nelerdir sorusuna görüşmecinin verdiği yanıt: "Bence kısmen ulaştı. En azından güçlü bir muhalif ses olmayı başardılar."

Sibel, ulusal bayramlarda bayrak asıyor. Bayrağı astıktan sonra çıkarmayı unutup günlerce sallandırdığı zamanların da olduğunu belirtiyor. Bunun dışında zaman zaman Cumhuriyet ve laik sistem karşıtı söylemler ortalığa döküldüğünde bayrak asabildiğini vurgulamaktadır. "Bayrak benim için bir ulusu temsil ettiğinden kumaş parçası olmaktan ziyade saygı duyulması gereken bir nesne; fakat bu yalnızca Türk bayrağı için değil. Herhangi bir devlet bayrağı da benim için aynı değeri taşıyor. Bu devletin politikalarını beğenmeyebilirim; fakat o bayrağın bütün bir ulusu temsil ettiğini asla unutmam." Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak sizce neyi temsil ediyor sorusunu görüşmeci şöyle yanıtlamıştır: "Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayraklar Atatürk Türkiyesi'ni, laik sistemi ve Cumhuriyeti temsil etmekteydi. Oysaki bence bayrak Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmesi gereken bir nesnedir. Zira o mitinglerde toplumun bir kısmı ve onlar gibi düşünmeyen bir diğer kısmı ayrışıyordu ve kendisini cumhuriyetçi, Atatürkçü, laik, ulusalcı gören kesim bayrağı sahipleniyordu. Bence bu sahiplenme çok da doğru değil. Çünkü bence bayrak tüm değerleriyle bir ulusu temsil eder ve ideolojilerden bağımsız olması gerekir." Cumhuriyet Mitingleri'ne katılırken görüşmeci yanına pankart almıştır. Ve sözlerine devam etmiştir: "Mitinglere pankartımızla katılmayı tercih ettik. Pankartla söylemek istediklerimizi ifade etmemiz daha kolay olabilecekti. Çünkü o kitledeki birçok kişiden farklı düşünerek oraya gitmiştik. Orada orduyu göreve çağıranlar da vardı; fakat biz darbeye karşı olduğumuzu, başarısız, anti-demokratik seçim sisteminin değişmesi gerektiğini ortaya koymak istiyorduk ve pankartımızla da bu düşüncelerimizi ifade ettik". Görüşmeci Ankara'daki Mitinge katılmıştır. Laik sistemin Atatürk'ün eseri olduğunu ve bu yüzden Anıtkabir'e gitmenin doğru olduğunu söylemektedir. Ancak bununla birlikte toplumun belirli kesimi tarafından Anıtkabir'in sahiplenilmesinin doğru olmadığını düşünmektedir. Miting alanında ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitingleri'nin, dönemsel olaylarla bağlantısı nedir sorusuna verdiği yanıt: "Cumhuriyet mitingleri dönemin olaylarına bir tepkiydi. Seçim sistemi sebebiyle mecliste temsil edilemeyen ya da

temsil edilemediğini düşünen bir kitlenin bir biçimde görüşlerini dile getirme çabasıydı. Demokrasi eğer Türkiye'de iyi işleyebilseydi, gerektiği gibi meclise yansıtılabilseydi kanaatimce bu mitinglere ihtiyaç duyulmayacaktı. Bu mitinglerle aslında meclis çoğunluğunu eline geçirmiş olmakla birlikte toplumun çoğunluğunun görüşlerini temsil etmeyen bir partinin icraatlarına devam etmesinin önüne geçilmek istenmişti. Bir bakıma her ne kadar yetkili ve meşru gibi görünsen de aslında biz buradayız ve bizi temsil etmiyorsun yetkilerin meşru değil demek istenmişti." Cumhuriyet Mitingleri'nin yapıldığı dönemin önemli olaylarını hatırlamadığını ifade etmiştir. Sanatçılar/aydınlar hakkında ise şunları ifade etmiştir: "Mitinge ünlü isimler katıldı; fakat şu an isim isim hatırlamıyorum. Bununla birlikte mitinge bu kişilerden de destek gelmesi elbette ki daha yüreklendirici oldu. Kaldı ki normal şartlar altında ses getirmeyecek olaylar bile içinde ünlü bir unsur barındırıyorsa ses getirir. Mitingler zaten doğası gereği ses getirecekti; ünlülerin katılımı bunu biraz daha arttırdı. Öte yandan bu mitinglere katılan ünlülerin orada vatandaş sıfatıyla bulunduğu herhangi bir biçimde öne çıkma çabası olmadığı da hatırımda kalanlardan." Görüşmeci Cumhuriyet Mitingleri'nin başarıya ulaştığını düşünmektedir. "En azından ülkede sivil inisiyatif yaratılabileceğini ortaya koymuş oldu. Bir bakıma birleşsek ne olur ki inancını yıktı. Bazı şeylerin gerçekten istendiğinde yapılabileceğini gösterdi. Öte yandan bir de kötü etkisi oldu. O da şudur: Mitinglerin yeteri kadar başarıya ulaşmadığını düşünen kesim, yaptık da ne oldu ne değişti şeklinde umutsuzluğa kapıldı."

Fırat, herhangi bir olay olduğunda evlerine bayrak astıklarını belirtmektedir. Bayrağın her ülke ve vatandaşı için bağımsızlık ve özgürlük olduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın Cumhuriyet'in değerleri olduğunu söylemektedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılırken yanında görsel malzeme olarak bayrak taşımıştır. Tandoğan Cumhuriyet Mitingi'ne görüşmeci gidememiştir. Miting alanında arkadaşlarıyla birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitingleri'nin, dönemsel olaylarla bağlantısı nedir sorusuna verdiği yanıt: "Bu mitingler bir tepki ve ses çıkarıştı. 'Biz burdayız' demekti. Mesajlar yerini bulmuştu." Cumhuriyet Mitingleri'ne katılan sanatçılardan/aydınlardan ise sadece Zülfü Livaneli'yi hatırladığını belirtmekle birlikte, bu gibi insanların toplumda öncü olabileceğini vurgulamıştır.

Metin, özellikle milli bayramlarda büyük bayrak astığını, ancak özellikle 2002 yılından sonra yılın on iki ayında balkonunda bayrağın hep asılı olduğunu vurgulamaktadır. Bayrağın kendi değerlerindeki yerini tariflerken: "Bayrağımız Ulusumuzca emperyalist güçlere karşı verilen, inanılmaz zor koşullarda bile özgürlüğünden ve bağımsızlığından vazgeçilemeyeceğini bizlere ve dünya uluslarına örnek mücadelenin yani Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık savaşımızın bir sembolüdür." Cumhuriyet mitinglerindeki "bayrak" sizce neyi temsil etmektedir sorusuna verdiği yanıt: "Bayrak ulusları temsil eden bir simgedir. Dolayısıyla da bayrağımız Türk Ulusunun üniter yapısını içine alan, Misak-i Milli sınırları içerisinde yaşayan özgürlüğümüzü ve bağımsızlığımızı temsil ediyor diye düşünüyorum." Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılırken yanında bayrak ve Atatürk posteri taşımıştır. Bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: "Bunları yanımda taşımamdaki amacım; bağımsız, özgür Cumhuriyet kazanımlarına sahip çıkmak, demokratik haklarımdan vazgeçmemek. Ankara Mitingi'ne de gittim. Ankara mitingi veya yapılan diğer mitinglerin amacı Ulusal Kurtuluş savaşıyla, emperyalist güçlere karşı verilen mücadele sonucu kazanılmış haklara sahip çıkılması dolayısıyla her türlü zorluğa karşın toplumsal olarak bu mücadeleyi örgütleyen ve bizlere armağan eden ulu önderimizi ve önderimiz şahsında O'nunla omuz omuza savaşan, bu savaşa her türlü katkı koyanları anmak için Anıtkabir'e gittim. Gittiğim için de doğru davrandığımı düşünüyorum." Görüşmeci mitinge ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte katılmıştır. Cumhuriyet mitinglerinin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak Ergenekon'u göstermektedir. "Katıldığım mitinglerde ünlü tiyatro sanatçıları, ses sanatçıları, sinema sanatçıları, Devlet Opera ve Balesi sanatçıları katıldılar. Topluma mal olmuş ya da kitleleri davranışlarıyla etkileyen bu sanatçılar elbette etkili olmuşlardır. Ayrıca katılanlar yaptıkları müzikle okudukları şiirlerle etkilemiş ve cesaretlendirmişlerdir. Örneklemek gerekirse; Edip Akbayram, Faruk Demir, Rutkay Aziz, Salih Kalyoncu, Halit Ergenç, Bulutsuzluk Özlemi ve o bölgenin opera sanatçıları. Sanat dalları itibariyle geniş halk kitlelerini etkileyebileceklerini ve onları yönlendirebileceklerini düşünüyorum. Ortak özellikleri Ulusal Kurtuluş savaşıyla kazanılan bağımsızlık ve Atatürk ve Cumhuriyet Devrimlerinin sahiplenmeleri, yurtseverlik ve ulusal bilincine sahip olmalarıdır." Cumhuriyet Mitingleri sizce başarıya ulaştı mı, bu konudaki düşünceleriniz nelerdir sorusuna verdiği yanıt:

"Cumhuriyet mitingleri tüm engellemelere karşın bence tam başarı olarak adlandırılmasa bile vurdumduymazlığı biraz olsun gidermiş oldu. Bireyler yurttaşlık görevini, ulus bilincinin gelişmesini veya var olan bu değerlerin gündeme taşınmasını sağlamıştır. Ancak; halkın bu katılımı mevcut siyasi partiler tarafından yeterince algılanamadı ya da algılanmak istenmedi. Bu nedenledir ki devamı gelmedi. Örneklemek gerekirse 22 Temmuz seçim sonuçlarıdır."

Ayşe, eskiden önemli günlerde ve milli bayramlarda bayrak astığını, ancak son birkaç yıldır yılın on iki ayı balkonunda bayrağın asılı durduğunu belirtiyor. Bayrağın kendi değerlerindeki yerini tarif ederken: "Bağımsızlığımızın, özgürlüğümüzün vazgeçilmez sembolü olarak görmekteyim." Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın ulusu temsil ettiğini düşünmektedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılırken yanında poster, şapka ve bayrak taşımıştır. Tandoğan Cumhuriyet Mitingi'ne katılamamıştır. "Bence Anıtkabir'e gitmek hem iyi bir şey hem iyi değil. Eğer iyi bir şey yaptıysanız onu Ata'ya armağan etmek için gidilir, ama şikâyet için gitmektense önce iyi bir şeyler yapmalı sonra gitmeliyiz." Miting alanında arkadaşlarıyla ve ailesiyle birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitinglerinin, dönemsel olaylarla bağlantısını nasıl görüyorsunuz sorusuna verdiği yanıt: "Cumhuriyet mitingleri durduğu yerde yapılmadı. Cumhuriyet aleyhine yapılan dönemsel olaylar bu mitingleri yapmaya mecbur etti. Çünkü Cumhuriyet kazanımları gittikçe yok edilmek için uğraşıldığından bu mitingler yapıldı." Cumhuriyet mitinglerinin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak Ergenekon'u hatırladığını ifade ediyor. Sanatçılar/aydınlar hakkındaki açıklamaları şu şekildedir: "Aydınların gelmesi konuşması iyi olur kanaatindeyim, sanatçıların gelmesi de mitinge renk katar." Cumhuriyet Mitingleri hakkındaki görüşlerini şu sözlerle özetlemiştir. "Bence Cumhuriyet mitingleri amacına ulaşamadı. Mitingler yarım kaldı."

Gülçin, evine genellikle ulusal bayramlarda bayrak asmaktadır. Bayrağın ulusallığı simgelediğini söylemektedir. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın da ulusallığı temsil ettiğini düşünmektedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'ne katılırken yanında bayrak taşımıştır. Bunun nedenini de şöyle açıklamaktadır: "Özellikle taşıma gereği duydum hem katılımcıların hepsinin elinde bayrağın olması etkili olmuştur. Amacım aynı zamanda bayrak sayımıyla kaç kişinin katıldığının

netleştirebilmektir. Bunun yanında Cumhuriyeti desteklemektir." Tandoğan Cumhuriyet Mitingi'ne gitmemiştir. Ama Ankara'daki mitingin Atatürk ile özdeşleştiği kanısındadır. Miting alanında arkadaşlarıyla birlikte bulunmuştur. Cumhuriyet Mitinglerinin dönemsel olaylarla bağlantısını şöyle görmektedir: "O dönem özellikle hem görsel hem de yazılı medyanın etkili olduğunu söyleyebilirim." Cumhuriyet Mitingleri'nin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak laik-anti laik kutuplaşmasını ve terörü göstermektedir. Ve görüşmeci açıklamalarına devam etmektedir: "Edip Akbayram. Rahmetli Çağdaş Yaşamı Destekleme Genel Başkanı Türkan Saylan. Bu kişilerin katılması özellikle Türkan Saylan'ın derneğiyle daha çok kitleye taşınmış olduğu düşüncesindeyim. Aynı zamanda Edip Akbayram'ın küçük bir konser vermesinin kitleyi coşturmakta etkili olduğunu düşünüyorum. Bu kişilerin ortak özellikleri ulusal sol ideolojisinin içinde yer almaları ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda olduklarını her zaman dile getiren kişiler olmasıdır. Ve bu mitinglerde ateşleyici unsurlar olduklarını düşünmekteyim." Cumhuriyet Mitingleri sizce başarıya ulaştı mı, bu konudaki düşünceleriniz nelerdir sorusunu şöyle yanıtlamıştır: "Bu mitingler başarıya ulaşmamıştır. Sonrasında yapılan genel seçimlerde iktidar oyunu daha çok arttırarak gelmiştir. Bu da mitingin tüm kitleler üzerinde etkili olmadığı, belki de bu mitinge katılanların bile genel seçimde iktidar partisine oy verdiğini göstermiştir."

Nusret, bayrağın kendi değerlerindeki yerini ifade ederken; bağımsız Türkiye, özgürlük, bütünlük ve Mustafa Kemal Atatürk demektedir. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki kullanılan bayrağın da aynı duyguları ifade ettiğini belirtiyor. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılırken yanında sadece bayrak taşımıştır. Tandoğan Cumhuriyet Mitingi'ne de katılmıştır. Ve duygularını şöyle ifade ediyor: " Anıtkabir, Atatürk'ü ve onun değerlerini temsil etmektedir. Samimi ifadem, Anıtkabir'e gidiş sürekli görevin sonu olarak algılanıyorsa yanlış. Bazen ben de mahcubiyet içindeyim Anıtkabir'de. görevini yapamamışlığın mahcubiyeti".Görüşmeci miting alanında ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte bulunmuştur. Sanatçılar/aydınlar hakkındaki düşüncelerini ise kısa bir şekilde ifade etmiştir: "Tamamını hatırlamıyorum, ama katılıma etkisi olduğunu düşünüyorum. Bu değerleri savunan sanatçıların sayısı oldukça az. Hepsi, özgürlükçü, bağımsız ve Kemalist insanlar." Cumhuriyet Mitingleri'nin başarıya ulaşmadığını düşünmektedir.

Muhalefetin (CHP ve MHP) bunu yeterince algılayamadığını vurgulamaktadır. Ayrıca Ergenekon'un da bu mitinglere damgasını vurduğunu savunmaktadır.

Cem, milli bayramlarda evine bayrak asmaktadır. Bayrağı, bağımsızlığın sembolü olarak görmektedir. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın bütünlüğü temsil ettiğini düşünmektedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne giderken yanında bayrak taşımıştır Cumhuriyet değerlerine inandığı için. Tandoğan Cumhuriyet Mitingi için şunları söylemiştir: "Ankara'daki mitinge gitmedim. Çok uzakta olduğum için düşünmedim. Anıtkabir'e gitmeyi de doğru buluyorum çünkü Anıtkabire gidilerek bir mesaj verilmek istendi. Atatürk'ün izinde olunduğu gösterilmek istendi." Miting alanına arkadaşlarıyla birlikte gitmiştir. Cumhuriyet mitinglerinin yapıldığı dönemin önemli olayları olarak, Cumhurbaşkanlığı seçimini, terör olaylarını ve türban sorununu göstermektedir. "Birçok aydın katıldı (Edip Akbayram, Bedri Baykam, Zülfü Livaneli). Mitingleri coşturmak adına katkıları fazlasıyla oldu ve halk aydın kesimin birlikte el ele olduğu mesajı verildi. Bu kişilerin genel olarak ortak özelliği ise sosyal demokrat kişiler olmasıydı." Cumhuriyet Mitingleri sizce başarıya ulaştı mı, bu konudaki düşünceleriniz nelerdir sorusunu şöyle yanıtlamıştır: "Kesinlikle başarıya ulaşmadı. Bu kadar tepki olmasına rağmen hükümet, sonraki seçimlerde oy oranını arttırdı ve tek başına iktidar oldu."

3.8. DEĞERLENDİRME

Söz konusu gerçekleştiği dönemde "sivil toplumun sesi" olarak değerlendirilen Cumhuriyet Mitingleri, Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Cumhuriyet Mitingleri, ülkenin çok değişik yerlerinde gerçekleşmesi, katılımcı sayısının fazlalığıyla ve ilk olmaları nedeniyle toplumun farklı çevrelerinden de farklı söylemlerin üretilmesine neden olmuş mitingler olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda, İzmir Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi Mülakatı kapsamında, görüşmecilere sorduğumuz üç soru kümesi (katılımcı profili, haber kaynağı ve miting değerlendirmesi, milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündem) ile katılımcıların algıları üzerinden üretilen "milliyetçi" söylemi değerlendirmeye çalıştık.

İlk soru kümesinde “miting katılımcılarının” profilleri değerlendirildi. Birçoğunun herhangi bir derneğe ya da siyasi partiye üyeliği olmamakla birlikte, genel olarak çoğu siyasetin bir yaşam biçimi olduğunu savunmaktadır. Ancak içlerinden emekli subayın ADD ve CHP üyesi olduğunu görüyoruz. Önem verdikleri değerlere ve kavramlara baktığımızda, “sol” ideolojide yer aldıklarını söyleyebiliriz. Bunlar: Eşitlik, adalet (kendi ifadeleriyle-hak/hukuk). Ayrıca, son zamanlarda “yeni sosyal hareketler” içinde gösterilen “çevrecilik” de mitinge katılanların benimsedikleri dünya görüşlerinden biri. Görüşmecilerin hepsi, dönemin siyasi havasının hoş olmadığını belirtmiştir ve bu yüzden Cumhuriyet Mitingleri’ne, Cumhuriyet değerlerini korumak için katıldıklarını vurgulamışlardır. Aynı zamanda, “sivil bir koruma mekanizmasının” varlığının bilinmesi ve gösterilmesi açısından da mitinge katılıp, seslerini duyurmak istemişlerdir.

İkinci soru kümesinde “haber kaynağı ve miting değerlendirmesi” başlığı ile görüşmecilere sorular yöneltildi. Katılımcılar, Cumhuriyet Mitingleri’ni çeşitli kanallardan duymuşlardır. Bunlar:

- Sivil Toplum Kuruluşları ve çeşitli dernekler (ADD, CUMOK…vs)
- Afişler
- Basın-yayın kuruluşları (Medya)
- İnternet
- Parti (CHP ve diğer)

Görüşmeciler, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’nin katılım, tek ses olma, örgütlü hareket siyasi düşüncesinin varlığı, ne olursa olsun aynı amaçla bir araya gelme açısından diğer mitinglerden farklı olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla çıkan sesin de çok güçlü olduğunun fark edildiğini vurgulamışlardır. Görüşmecinin, “Her yer, kara, deniz gelincik tarlası gibiydi” tanımlaması, mitinglerin dış basında “bayrak mitingleri” olarak da geçmesi açısından anlamlı bir tasvirdir. Ancak, görüşmeciler 2009 Cumhuriyet Mitingileri’nin Ergenekon Davası’ndan dolayı 2007’deki çoşkuyu sürdüremediğinin de altını çizmişlerdir. 2009 Cumhuriyet Mitingleri bu yüzden korkup sinen bireylerin katılımını azaltmıştır. Görüşmecilere göre, insanlar takip edildiklerini, dinlendiklerini, görüntülendiklerini düşünerek pasif kalmayı yeğlemişlerdir ve genel olarak gözlemledikleri heyecanın azaldığı yönündedir.

Üçüncü soru kümesinde görüşmecilere "milliyetçilik, yeniden üretim ve politik gündem" başlığı altında milliyetçi refleks, dönemin politik gündemi ile birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Görüşmeciler ifadelerinde milli bayramlarda ve tepki gösterilmesi gereken dönemlerde evlerine bayrak astıklarını söylemişlerdir. Bayrak, onlara göre özgürlüğün, bağımsız düşüncenin simgesidir. Ve genişleterek bayrağa daha da milliyetçi ve duygusal anlamlar da yüklediklerini vurgulamışlardır. Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak onlara göre, laik, demokratik ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin milli birlik ve dayanışma sembolü olarak Türk bayrağının kutsallığıdır aynı zamanda. Görüşmeciler yanlarında bir tepki aracı olarak, bayrak ve Atatürk posterleri taşımışlardır. Bu bağlamda, ulusal solun "Kemalist ulusçu" söyleminin "milliyetçi refleks" ile somutlaştığını ve bazı imgelerin ritüel olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Görüşmeciler, dönemin önemli olayları olarak; 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini, Kıbrıs ve Kürt sorunu ile ilgili politikaları, terörü göstermişlerdir. Ve medyanın o dönemde haber söylemlerinde kutuplaşma (laikciler/islamcılar) yarattığının da altını çizmişlerdir. İngiliz yeni sağının ilk kuramcılarından olan Enoch Powell'ın "millet"i, "kadın ve çocuklarla birlikte bir toprak parçasını savunan iki adam" şeklinde tanımladığına dair bir söylenti mevcuttur (kesin kaynağa ulaşılamamıştır). Buna göre, milletler ebedi ve evrensel olarak kalmayıp, aile ve akrabalık ilişkilerinin doğal bir uzantısını da oluşturmaktadır. Görüşmeciler, Cumhuriyet Mitingleri'ne aileleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte katılmışlardır. Dolayısıyla, milliyetçiliğin "homojen toplum parçasının en küçük birimi olarak aile" ve Kemalist ideolojinin sınırlarını çizdiği milliyetçi projenin temel dayanağının ev ve aile olduğu düşünülürse, kadınlara erkeklerle yasal düzeyde eşitlik sunan Kemalizmin "ulusal sol" penceresini Cumhuriyet Mitingleri'nde konumlandırabiliriz. Görüşmecilere göre, sanatçıların Cumhuriyet Mitingleri'ndeki işlevi de önemli. Sanat dalları itibariyle geniş halk kitlelerini etkileyebileceklerini ve onları yönlendirebileceklerini düşünüyorlar. Mitinge katılan sanatçıların özellikleri konusundaki genel görüş , Ulusal Kurtuluş savaşıyla kazanılan bağımsızlık ve Atatürk ve Cumhuriyet Devrimleri'ni sahiplenmeleri, yurtseverlik ve ulusal bilincine sahip olmaları noktasında yoğunlaşmaktadır.

Son olarak, Cumhuriyet Mitingleri sizce başarıya ulaştı mı, bu konudaki düşünceleriniz nelerdir sorusuna verilen yanıtlara baktığımızda genel olarak şu düşünce hakimdir: 22 Temmuz seçimleri ile birlikte düşünüldüğünde Cumhuriyet Mitingleri'nin başarıya ulaşmadığı ifade edilmiştir. Her ne kadar "geniş çaplı sivil muhalefet" yaratıldığını vurgulayanlar olsa da, Cumhuriyet Mitingleri'nin başarısızlığı konusundaki tespitler, "vurgulanan konuların eksik kalması, toplumda eskisi kadar rağbet görmemesi (özellikle de Ergenekon Davası'nın güncelliğinden dolayı), sürekliliğin olmaması ve mitinglerin örgütlü bir yapıya kavuşamaması yönündedir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri'nin özellikle de "kentli-Kemalist elitler" tarafından da temsil edildiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet Mitingleri'nin "Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi" örnekleminden hareketle, kitlelerin dilinde popülizm yarattığını öyleyebiliriz.

SONUÇ

14 Nisan 2007'de Ankara'da başlayıp İstanbul, Çanakkale, Manisa, İzmir ve Samsun'da devam eden "Cumhuriyet Mitingleri", Kemalizm/Atatürkçülük içerisine konumlandırılan milliyetçilikle, "ulusal solun" ritüellerini yansıtan mitingler olduğunu söyleyebiliriz. Milliyetçi/Kemalist söylemler Türk solunu sisteme bağlamanın bir yolu iken[219], Cumhuriyet Mitingleri'ndeki milliyetçi/kemalist vurgunun farklı çizgileri de olmuştur.

Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi mülakatı ile milliyetçi/kemalist vurgunun içindeki çeşitlilik bu bağlamda önemlidir. Atatürkçülük-Kemalizm-Ulusalcılık anlayışları temelinde ve her pozisyonun kendi içinde gösterdiği çeşitlilik dikkat çekicidir. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi mülakatı ile söz konusu ideolojik kümeleşmedeki farklılık katılımcı profiliyle de ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında Haziran-Temmuz 2010 tarihleri arasında İzmir'den 20-25, 25-45 ve 45 üstü yaş dilimlerinde toplam 14 kişiyle (5 kadın, 9 erkek) görüşülmüştür. Bunlardan 1 kişi lise mezunu, 7 kişi üniversiteli iken diğer 6 kişi yüksekokul mezunu ve yüksekokullu. İçlerinde tarihçi, emekli müfettiş, gümrük müşaviri, sağlık teknisyeni ve emekli subay olmak üzere farklı meslek gruplarına dahil kişiler mevcuttur. Görüşmeciler kendilerini hümanist, sosyal eşitlikçi, sosyal adalet ve özgürlükçü olarak tanımlarken, tüm canlıların eşit olduğu bir dünya arzusunun egemenliğini, bağımsızlığı, çağdaş bir Türkiye'yi de savunan olmuştur. Savundukları değerlerle birlikte düşünüldüğünde, katılımcıların "sol söylemin" bir parçasında yer aldıkları yorumunu yapabiliriz. İçlerinde parti üyesi (CHP ve diğer) olup, Cumhuriyet Mitingleri dışında başka mitinglere katılanlar olduğu gibi, hayatında ilk kez mitinge katılan tepkili bir çoğunluk da mevcut. Görüşmecilerden emekli subayın "Atatürk Cumhuriyeti" demesi, tam da diğer bölümlerde açıkladığımız milliyetçilik tanımlamalarına uygun bir betimlemeyi karşımıza çıkarmıştır. Çünkü milliyetçilik, her şeyden önce bilincimize şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimidir.

---

[219] Fikret Başkaya, **Milliyetçilik, Yurtseverlik ve Sol**, Özgür Üniversite Kitaplığı:65, Maki Basın Yayın, Ankara, Ekim, 2007, ss. 77-78.

Görüşmeci "Atatürk Cumhuriyeti" diyerek, mantık, simgeler ve sözcükler dünyası olarak milliyetçiliğin, değişik fakat birbirleriyle bağlantılı bir biçimde hakim olduğunu kanıtlamıştır. Milliyetçilik bilinçlere sızar ve burada kendini dayatır. Şoven bir tavır, iliklere dayanan bir akıl yürütme, karmaşık bir siyasal düşünceyi vasıflandırabiliyor. Türk siyasi hayatının en büyük problemlerinden biri ulusun simgelerinin kutsallaştırılmasıdır. Milletin kutsal karakter simgelerinin, ikonlarının ve kahramanı Atatürk'ün üzerine sinmiştir.[220]

Atatürkçülük-Kemalizm-Ulusalcılık çizgisini kendi içinde farklılaştıran, kolektif kimlikler haline getiren ise, AKP hükümeti, terör, Kıbrıs ve Kürt sorunu, AB'ye ve ABD'ye bakış açısıdır. Burada "biz" ve "onlar" ayrımı da siyasette yaratılan kutuplaşmanın örnekleridir. Bunu Cumhuriyet Mitingleri'nde söylenen sloganlardan (Biz kaç kişiyiz) anlamak da mümkündür. Milliyetçilik, cumhuriyetin tarihselliğini, kuruluş mitosunu, milletin dirilişine ve milli devletin kuruluşuna eşleyerek yeniden tanımlar ve çoğaltır. Ve bizi herhangi bir işlevinden önce "biz" oluşuyla değerli kılan yalın bir "biz" ontolojisinin biçim kazanma halidir; yaygınlık ve sıklıkla onaylanır, geniş bir alanda yeniden üretilir[221]. Cumhuriyet Mitingleri dalgasında olduğu gibi "milli refleksler" türetilir.

Öte yandan, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'nin diğer Cumhuriyet Mitingleri'nden farkını, görüşmeciler "büyük" miting olarak kavramlaştırmaktadır. Bunu da katılım açısından fazlalığı bir faktör olarak değerlendirilebiliriz. Diğer faktörler;

- Katılım,
- Tek ses olma,
- İnsanların bilinci,
- Örgütlü hareket siyasi düşüncesi,
- Ne olursa olsun aynı amaçla bir araya gelme,
- Tepkileri dile getirme alanında buluşma.

Bu faktörleri birlikte düşündüğümüzde, katılım ve ortak çıkarlar etrafında toplanmanın önemli olduğunu görüyoruz. Charles Tilly'nin "insanların ortak çıkarlar uğruna birlikte hareket etme şekillerine" duyduğu ilgi Cumhuriyet Mitingleri'nde de

[220] Copeaux, s. 52.
[221] Bora, Medeniyet, s.9.

görülmektedir. Tilly, kolektif eylemi, çok geniş bir şekilde “ortak çıkarlar uğruna birlikte hareket eden insanlar” olarak tanımlar. Tilly, kolektif eylemin gelişmesinde örgütlenmenin önemine de inanmıştır. Harekete geçme modelinde örgütlenme, çıkar, fırsat (ya da tehdit), baskı, iktidar ve kolektif eylem öğeleri tanıdık olmalı. Bu modelin ağır basan parçalarının arasında harekete geçme, kolektif eylem ve fırsat (tehlike) vardır[222]. Kolektif hareket, yapısal bir krizin sonucu ya da ortak inançların bir ifadesidir. Cumhuriyet Mitingleri de;

- Dayanışmaya dayalı,
- Aynı zamanda yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan bir kolektif hareket biçimdir[223].

Öte yandan; görüşmeciler Gündoğdu Cumhuriyet Mitingleri’ni öğrendikleri haber kanallarını sıralamışlardır. Bunlar:

- Sivil Toplum Kuruluşları ve çeşitli dernekler (ADD, CUMOK…vs)
- Afişler
- Basın-yayın kuruluşları (Medya)
- İnternet
- Parti (CHP ve diğer)

20. yüzyılda iletişim araçlarının değişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte medya toplumsal hareketlere benzersiz fırsatlar ve erişim olanakları sundu. Televizyonun, ,internetin, yazılı basının, afişlerin dünya çapına yayılması, toplumsal hareket gösterileri ve sıradan milliyetçiliğin gündelik pratiği için çeşitli değişimlere yol açmıştır. Kitle iletişim araçlarıyla harekete katılmak, eylemcilerin program, kimlik ve duruş iddialarını başkalarının nasıl yorumladığını duyabildikleri bir odak haline de gelmiştir. “Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi’nin” “büyük” ve “en kalabalık Cumhuriyet Mitingi” olarak haber edilmesi bu bağlamda manidardır. Haber niteliği büyük, yerel çapta erişilebilir, meselelere odaklı ve hâlihazırda yaygın kamu tartışması konusu olması taşıdığı ölçüde bu mitingler dalgası ilgi çekti. Bu bağlamda, yeni medyanın söylem etkisi, hareketleri şekillendirmede ve kitleyle bütünleştirmede

---

[222] Theda Skocpol, (Çev. Ahmet Fethi), **Tarihsel Sosyoloji-Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler,** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Aralık, 2002, ss. 249-267.

[223] Alain Tourine, Claus Offe, Alberto Melucci, Jean Cohen, Enrique lorano, Hank Johnston, Joseph r. Gusfield, der. Kenan Çayır, “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”,**Yeni Sosyal Hareketler,** Kaknüs Yayınları, İstanbul, Aralık, 1999, s.87.

önemlidir[224]. Medyanın manşetleri katılımda, katılımcı sayısı kadar etkili olmuştur. Görüşmecilerden 22 yaşındaki üniversite mezunu erkek, medyadan öğrenerek Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılmaya karar vermiştir. Dedikleri, medyanın etkisi hakkındakileri özetlemektedir: "Medya, en büyük etken medyaydı tabi… Günlerce reklamları yapıldı örtülü biçimde. Adeta gitmemiz için sanki emir beyinlerimize aşılandı." Dolayısıyla, dalgalandırma/ imleme kitlesel medya ile yeniden üretilebilmektedir. "Millet olmak" ve "biz" geleneksel şekilde dalgalandırılıyor/ imleniyor ve "toplum" ulusla bir tutulmaktadır. Benedict Anderson, tüm ulus niteliğindeki insanların aynı gazeteyi okuma günlük ritüelini gerçekleştirdiklerini bilmelerinin bir ulusal topluluk olma duygusu ürettiğini söylemiştir. Yeniden üretim sürecinde bunun önemi kaçınılmazdır. Diyebiliriz ki; banal milliyetçiliğin bir tonu vardır. Tepkilerde, rutin pratiklerde ve günlük söylemlerde, özellikle de kitlesel medyanınkilerde "millet olma" fikri düzenli şekilde dalgalandırılır/ imlenir.

Mülakatın üçüncü bölümü milliyetçilik-yeniden üretim-politik gündemdir. Bu bölümde sorulan sorularla sıradan milliyetçiliğin konumu tespit edilmiştir. Odak noktası ise bayraktır. Sorulan sorularla Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağın ne anlama geldiği konusunda şu görüşler mevcuttur:

- Bayrağımız ulusumuzca emperyalist güçlere karşı verilen, inanılmaz zor koşullarda bile özgürlüğünden ve bağımsızlığından vazgeçilemeyeceğini bizlere ve dünya uluslarına örnek mücadelenin yani Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık savaşımızın bir sembolüdür.
- Bağımsızlığımızın, özgürlüğümüzün vazgeçilmez sembolüdür.
- Ülkenin kuruluş değerlerini simgelemektedir.
- Laik, demokratik ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin milli birlik ve dayanışma sembolü olarak Türk bayrağının kutsallığıdır.
- Ulusu ve özgürlüğü temsil etmektedir.
- Vatanın bölünmez bütünlüğünü ve bağımsızlığını temsil etmektedir.

Buradan çıkardığımız sonuçla diyebiliriz ki; Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrak refleksi, etnik milliyetçilikten ve özellikle din merkezli milliyetçilikten

---

224 Charles Tilly, **Toplumsal Hareketler 1768-2004**, Kültürel Çalışmalar, Babil Yayınları, İstanbul, 2008, ss.137-138.

ayrıdır. Katılımcılar, Cumhuriyet Mitingleri'ndeki bayrağı, sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş değerleriyle bağdaştırmamaktadır. Bağımsızlığı, ulusu ve özgürlüğü temsil ettikleri noktasında ortak görüş bildirmektedirler. Sıradan milliyetçilik de zaten, kriz dönemlerinde duygusal patlamalara, kolektif hezeyana dönüşen toplumsal bilincin günlük hayatta çeşitli inanç kalıplarıyla, tanımlarla, alışkanlıklarla beslendiği görüşünü oluşturmaktadır. Milli krizlerin ya da başarıların ardından ortaya çıkan, sokağa dökülen milli duygulardır bunlar. Milli bilinci bize öylesine sıradan bir biçimde hatırlatan bayrak refleksi, kendi rengimizi, bize ait olan parçacığı yani vatanı sorgulamamıza neden olmaktadır[225]. Mitinge katılanların çoğu da evlerine özel günlerde ve özel günlerin dışında bayrak asmaktadır. Dikkat çeken bir diğer yön ise, özellikle de 2002 yılından sonra evlerine 365 günün on iki ayı boyunca büyük ebatta bayrak asmalarıdır. Değişen politikalar, insanların tepkilerini bayrak ile ifade etmelerine neden olmuştur. Önemsemeden, çoğu zaman fark etmeden, bilinçli olduğu kadar bilinçaltında yaşanan bu süreğen hatırlatma eyleminin simgesi de çoğu zaman dikkat bile çekmeyen sallanmayan bayraklardadır. Cumhuriyet Mitinglerinde de güzellik imgesine indirgenmiş kadın ve bayraklar dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. Mitinglere çağdaş giyimli Türk kadınları damgasını vurdu ve katılımcılar yeniden üretim sürecine aileleriyle ve arkadaşlarıyla destek vermişlerdir.

Milliyetçiliğin odağında kültürel doktrin bulunan, bir oluşun özerklik, birlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelen siyasi ve ideolojik bir hareket olduğunu dile getiren Smith'e göre; milliyetçilik, " ulus ve üyelerinin, yalnızca tertemiz topluluklarının iç sesine riayet edecekleri gerçek kolektif benliklerini kazanma sürecidir[226]." Bu kolektif kazanma sürecine, milliyetçiliğin ritüelleştirilmesi eşlik edebilir. Bayraklar, marşlar ve seremoni alaylarıyla birlikte iyi huylu ve sağlıklı milli kimlik ya da yurtseverler oluşabilir. Cumhuriyet Mitingleri de, sıradan milliyetçiliğin ritüelleştirilmesi sürecine eşlik etmiştir diyebiliriz. Bayraklar, sloganlar, onuncu yıl marşı, Atatürk posterleri ile cumhuriyetin, laikliğin, ulus fikrinin ve milliyetçiliğin yeniden inşa edildiği mitingler olmuştur.

---

[225] Yumul ve Özkırımlı, **"**Günlük Gazetelerde Milliyetçiliğin Fark Edilmeyen Yüzü", 15.06.2011, http://www.medyakronik.net/akademi/makaleler/makaleler06.htm, 13.04.2010.
[226] Smith, Milli**,** s.122.

Dolayısıyla Cumhuriyet mitinglerinde belli başlı iki milliyetçi dil ayırt edilebilir: Birincisi Kemalist resmi milliyetçiliğin, milli devleti inşa ve beka misyonuna odaklanmış dili; bir bakıma Türk milliyetçiliğinin kök dili. İkincisi, bu kök dilin bir lehçesi sayılabilecek olan "sol milliyetçilik" olma iddiasındaki Kemalist ulusçuluk. Kendilerini "Kemalist ulusalcı" diye tanımlayan kesimler (en azından büyük bölümü), emperyalizme karşı oldukları gibi, cumhuriyet devrimlerine bağlı, laiklik ve aydınlanmadan yana olduklarını da ifade etmek ve böyle anlaşılmak istiyorlar. Resmi milliyetçiliğin kalıp sözleri politik retoriği inşa eder, İstiklal Marşı, Atatürk resmi, bayrak, ay-yıldız gibi milli devlet simgelerinin kamusal hayatta aşırı tüketimi söz konusudur. Burada resmi milliyetçiliğin devlet odaklılığı söz konusudur[227]. Bu mitinglerde, milli devlet simgelerinin ve resmi milliyetçiliğin söz kalıplarının ve imgelerinin yayılımı çok büyük boyutlara ulaştı. Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi mülakatı da belli başlı iki milliyetçi dilin fark edilmesini sağlamıştır. Görüşmecilerin geneli; bayrağı kurtarıcı bir yurt sembolü olarak tasvir etmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet Mitingleri'nde kullanılan bayraklar, Atatürk rozetleri, ay yıldızlı tişörtler, resmi milliyetçiliğin söz ve ekonomisinin karakteristik özelliği olan sivil dinamiğin aşırı yinelenmesi ve aşırı gösterim kazanmasının örneğidir.

Cumhuriyet Mitingleri'nin, demokrasinin resmi (ancak miting ile gerçekleşebileceğini düşünmekteler) olduğunu belirten Devlet Tiyatroları, Opera ve Balesi Çalışanları Vakfı (TOBAV) Başkanı Tamer Levent, bunun aynı zamanda bir sanat rejimi olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet Mitingleri'ne katılan aydınlar da dikkat çekicidir. Mitinge "ünlülerden" kimler katıldı hatırlıyor musunuz (sanatçı, aydın, vs.), sizce bu kişilerin katılmasının ne gibi etkisi oldu, Gündoğdu Cumhuriyet Mitingi'ne katılanları cesaretlendirmede sanatçı ve aydınların (elitler) rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz, bu kişilerin ortak özellikleri nelerdir sorusuna mülakatta verilen cevaplar, sanatçıların halkı mitinglere katılmada, türküleriyle ve şarkılarıyla cesaretlendirdikleri ve coşkulandırdıkları yönünde. Milli duyguların ortaya çıkışına, milliyetçiliğin kültürel ürünleri de eşlik eder. Şiir, düzyazı, müzik, görsel sanatlar, bu sevgiyi farklı biçimlerde ifade ederler. Milliyetçiliğin kültürel ürünlerini, mitinglerde de görüyoruz. Anderson'un ifade ettiği gibi; "öyle bir

[227] Bora, Milliyetçilik, ss. 103-105

eşzamanlı topluluk biçimi vardır ki, özellikle şiir ve şarkılar biçimindeki dille anlatılabilir. Ezgi ne kadar sıradan olursa olsun, bu marş şeklindeki şarkıların ya da marşların söylenmesinde bir eşzamanlılık deneyimi vardır. Böyle anlarda birbirine tamamen yabancı insanlar aynı ezginin eşliğinde aynı dizeleri okur[228]." Burada amaç; şarkılarla ve türkülerle "tek bir tını" haline gelmektir. Bayrak refleksinde olduğu gibi: Tek ses, tek renk olmak…

Özetle söylemek gerekirse, Cumhuriyet Mitingleri, sloganlarıyla, gerek "milliyetçi refleksin" sokaktaki görünürlüğü ile, bir anlamda "Biz ve Onlar" ayrımının yapılmasına neden olarak, Türkiye'de kutuplaşma yaratmıştır. Her ne kadar görüşmeciler, Cumhuriyet Mitingleri'nin başarıya ulaşmadığını düşünse de, mitingler dalgası, yapıldığı dönemde geniş çaplı bir sivil muhalefet yaratmıştır. Bayrak refleksi ise genelde kriz anlarında insanları havaya sokmak için kullanılmaktadır. Toplumsal bir sıçramaya gereksinim duyulduğu dönemlerde, Atatürk'ün çeşitli portreleriyle, vecizeleriyle, sloganlarla, milliyetçi siyasi afişlerle, bayraklarla ifadesini bulabilmektedir. Bunlar bu yolla milletin ve Kemalizmin gerçek özlemlerini temsil ettiklerini göstermek istemektedirler. Ancak, kitlelerin dilinin "popülizmi" aşamadığını söyleyebiliriz. Ve medyanın yarattığı "sözde kitle pratiği" de zihinlerde yerini almıştır.

[228] Anderson, ss. 162-163.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, Ekim 1995.

Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.

Başkaya, Fikret. **Milliyetçilik, Yurtseverlik ve Sol**, Özgür Üniversite Kitaplığı:65, Maki Basın Yayın, Ankara, Ekim, 2007.

Billig, Michael. **Banal Milliyetçilik**, Gelenek Yayınları, 2003.

Bobbio, Norberto. **Bir Politik Ayrımın Anlamı: Sağ ve Sol,** Çev. Zühal Yılmaz**,** Dost Kitabevi, Ankara, 1999.

Bora, Tanıl. **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.

Bora, Tanıl. **Medeniyet Kaybı- Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2006.

Bora, Tanıl. **Türk Sağının Üç Hali,** İletişim Yayınları, 2002.

Bostancı, M. Naci. **Siyaset Medya ve Ötesi**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

Calhoun, Craig. **Milliyetçilik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

Çağaptay, Soner. T**ürkiye'de İslam, Lâiklik ve Milliyetçilik- Türk Kimdir?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Aralık, 2009.

Demir, Ömer. **Bilim Felsefesi**, Vadi Yayınları, Ankara, 2007.

Dieckhoff, Alain ve Jaffrelot Christophe. **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek-Kuramlar ve Uygulamalar,** (Çev. Devrim Çetinkasap), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Erdoğan, Aydın. **Milliyetçilik Türkiye'nin Çıkmazı**, Gendaş Predikat Yayınları, Şubat 2002.

Fevzioğlu, Turhan. **Atatürk ve Milliyetçilik**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi- Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:1, Üçüncü Baskı.

Foucault, Michael. **Hapishanenin Doğuşu**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk**, Hil Yayınları, Mayıs, 2008.

Gellner, Ernest**. Milliyetçiliğe Bakmak,** İletişim Yayınları, (Çev. Simten Coşar ve Saltuk Özertürk- Nalan Soyarık), İstanbul, 2009.

Hobsbawm, Eric J. **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik- Program, Mit, Gerçeklik,** Ayrıntı Yayınları, 2006.

Keskin, Prof. Dr. Mustafa. **Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

Kışlalı, Ahmet Taner. **Siyasal Sistemler- Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, Ekim, 2003.

Kocaman, İhsan. **Bayrak, Sancak, Milli Marş,** İstanbul Kenan Basımevi, 1939.

Kongar, Emre. **Demokrasimizle Yüzleşmek**, Remzi Kitabevi, Ekim, 2007.

Kongar, Emre. **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Mardin, Şerif. **Türk Modernleşmesi-Makaleler:4**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Mardin, Şerif. **Türkiye, İslam ve Sekülarizm- Makaleler:5**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Oran, Baskın. **Türk Dış Politikası- Cilt: 1919-1980,** İletişim Yayınları, İstanbul.

Örs, H. Birsen. **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ekim, 2010.

Özcan, Yeniçeri. **Bağımlılık Paradigmaları ve Türk Milliyetçiliği,** Kripto Kitaplar, Ankara, 2011.

Özkırımlı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları- Eleştirel Bir Bakış**, Doğu-Batı Yayınları, Ocak 2008.

Özsoy, Prof. Dr. Osman. **Taktik-Örnek ve Uygulamalarla Seçim Kazandıran Siyasal İletişim**, Pozitif Yayınları, Şubat, 2009.

Sanlı, Leyla. **Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler**, Alan Yayıncılık, Ekim, 2005.

Scott, Joan. W. **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi,** Agora Kitaplığı, Şubat, İstanbul, 2007.

Skocpol, Theda. (Çev. Ahmet Fethi), **Tarihsel Sosyoloji-Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler,** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Aralık 2002.

Smith, Anthony D. **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

Smith, Anthony D. **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**, Everest Yayınları, Ocak, 2002.

Steel, Miranda. **Oxford Wordpower Dictionary**, Oxford University Pres, 2000.

Şen, Y. Furkan. **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet**, Yargı Basım Yayım, Ankara, 2004.

Şimşek, Ali. **Yeni Orta Sınıf**, 1. Baskı, L&M Yayınları.

Tilly, Charles. **Toplumsal Hareketler 1768-2004**, Kültürel Çalışmalar, Babil Yayınları, İstanbul, 2008.

Türköne, Mümtazer. **Siyaset**, Opus Yayınları, Ekim, 2010.

Yayla, Atilla. **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yayınları, Ekim, 2004.

Yuval, Nira –Davis. **Cinsiyet ve Millet**, İletişim Yayınları, (Çev. Ayşin Bektaş), İstanbul, 2007.

Makaleler

Akşin, Sina. "Türk Ulusçuluğu", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-7**, İletişim Yayınları, İstanbul,1996.

Akyıldırım, Volkan. "Milliyetçilik ve Sosyalizm", **Sosyalist İşçi Gazetesi**, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2009, http://www.sosyalistisci.org/index.php/ariv/41-361-8-mays-2009/158-milliyetcilik-ve-sosyalizm.

Alpkaya, Faruk. "Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Arman, Murat. “The Sources Of Banality In Transforming Turkish Nationalism”, **CEU Political Science Journal**, issue: 02 / 2007.

Ateş, Toktamış. “Kemalizm ve Özgünlüğü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Ayata, Sencer. “Meydandakiler Yeni Orta Sınıftır”, http://www.milliyet.com.tr/2007/05/21/siyaset/asiy.html, Erişim tarihi: 21 Mayıs 2007.

Ayata, Sencer. “Yeni Orta Sınıf Yorumu, AB’yi Asıl İstemeyen AKP Tabanı”, Son Güncelleme Tarihi: 22 Mayıs 2007, http://www.milliyet.com.tr/2007/05/22/siyaset/asiy.html.

Başkaya, Fikret. “Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler**”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt:8,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Baydar, Oya. “Türkiye Solu Üzerine (Öz)eleştirel Notlar”, **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59.

Birdal, Alper. “Cumhuriyet Mitingleri: İki yıl Sonra Değişenler ve Değişmeyenler”, Son Güncelleme Tarihi: 18.05.2009, http://haber.sol.org.tr/yazarlar/alper-birdal/cumhuriyet-mitingleri-iki-yil-sonra-degisenler-ve-degismeyenler-1987.

Bora, Tanıl. “Tandoğan, Çağlayan, İzmir Mitingleri ve sol: Çılgın Kalabalıktan Uzakta**…**”**, Birikim Dergisi,** Sayı: 218, Haziran, 2007.

Bora, Tanıl. **“**Milliyetçilik Nerede Kaldı, Nereye Gitti”, **Birikim Dergisi,** Sayı:220/221, Ağustos-Eylül 2007.

Bora, Tanıl. “Gobbels’in Günlükleri’nden Bayrak Denizi ve Linç**”, Birikim Dergisi,** Sayı: 214, Şubat 2007.

Bora, Tanıl. “Milliyetçilik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-15**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Boztemur, Recep. “Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus- Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi Milliyetçilik-I,** Yıl:9, Sayı: 38, Ağustos, Eylül, Ekim, 2006.

Breully, John. “Reflections on Nationalism”, ,**Nationalism in Europe 1815 to the Present** , London and Newyork, 1996.

Chatterjee, Partha. “Heterojen Zamanda Millet”, **21. Yüzyılda Milliyetçilik**, , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (Der. Umut Özkırımlı), Mayıs, 2008.

Copeaux, Etienne. “Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik,** İletişim Yayınları İstanbul, 2002.

Coşar, Simten. “Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Çancı, Haldun. “Kuramsal Yaklaşımlar Çerçevesinde Milliyetçiliğin Niteliksel Sabitelerine Genel Bir Bakış”, **Review of Social, Economic & Business Studies**, Vol.9/10.

Çuhoğlu, Metin. “Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt:8,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Dinçer, Gönül. “Bu Yıl Kadın Hareketi Tek Başına Ama Başarlıydı”, http://bianet.org/bianet/bianet/103847-bu-yil-kadin-hareketi-tek-basina-ama-basariliydi, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2007.

Doğan, Erkan. “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlemek”, **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59.

Gökalp, Yrd. Doç. Dr. Emre. “Milliyetçilik Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 7, S/ N: 1 : 279-298, 2007.

Göktürk, Eren, Deniz, Tol. “1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt-4 Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Görmüş, Alper. “Cumhuriyet Mitinglerinden İzmir Dellenmesine: Laik-Kentli-Çağdaş Kitle Ruhunun İzinde**…”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi,** Sayı: 249, Ocak, 2010.

Gözler, Kemal. “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı:64, Ankara, 2001.

Gündüç, Gökçe. “Cumhuriyetçi Kadınlar: Mitingler Boşa Gitti”, http://bianet.org/bianet/insan-haklari/100369-cumhuriyetci-kadinlar-mitingler-bosa-gitti, 31 Temmuz 2007.

Kahraman, Hasan, Bülent. “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59.

Karakaş, Mehmet. “Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği**”, Doğu Batı Düşünce Dergisi Milliyetçilik-I**,Yıl:9, Sayı: 38, Ağustos, Eylül, Ekim, 2006.

Kılıç, Murat. “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı:16, Aralık, 2007.

Mahçupyan, Etyen. “Türkiye’nin Siyaset Yelpazesi:Sağ ve Sol”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-15**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996,

Özkırımlı, Umut. “Türkiye’de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları İstanbul, 2002.

Sırman, Nükhet. “Kadınların Milliyeti”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Sonsöz, Hande. “Sosyalizmin Türkiye Düşünce Tarihindeki İzleri Ya Da Sosyalistçe Yaşamın Diğer Adı Zor Zanaat”, **Doğu Batı-Türk Sosyalizminin Eleştirisi**, Doğu Batı Yayınları, Sayı:59.

Tourine, Alain, Offe, Claus, Melucci, Alberto, Cohen, Jean, Lorano, Enrique, Johnston, Hank , Gusfield, Joseph r., (Derleyen: Kenan Çayır), “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”,**Yeni Sosyal Hareketler**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, Aralık, 1999.

Ünder, Hasan. “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü, “**Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Yıldız, Ahmet. “Kemalist Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Yörük, Zafer. “Politik Psişe Olarak Türk Kimliği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008,

Yumul, Arus ve Özkırımlı, Umut. “Günlük Gazetelerde Milliyetçiliğin Fark Edilmeyen Yönü”, **Medyakronik Akademi**, Erişim Tarihi: 13.04.2010, http://www.medyakronik.net/akademi/makaleler/makaleler06.htm.

Yumul, Arus and Özkırımlı. Umut, “Reproducing the nation: `banal nationalism' in the Turkish pres”, **Media Culture Society** 2000; 22; 787.

Yüksel, Erkan. "Cumhuriyet Mitinglerinin Yaygın Gazetelerde Yer Alış Biçimlerine Üzerine İçerik Analizine Dayalı Bir Değerlendirme", **siyasal iletişim.org.**

Zurcher, Eric, Jan. "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", çev: Özgür Gökmen, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-2 Kemalizm,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2008,

Tez:

Şimşek, Fatma. **Popüler Milliyetçilik**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Gazeteler

CUMHURİYET- 2007, 2009 yılı

SABAH- 2007,2009 yılı

YENİASIR- 2007, 2009 yılı

ZAMAN-2007, 2009 yılı

İnternet

http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/406367.asp.

http://eng.russ-yug.ru/article/651/

http://www.felsefeekibi.com/forum.

http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/kilicdaroglu-turkiye-nin-gelecegine-yeni-orta-sinif-yon-verecek-haberi-33353.

http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=banal%20milliyet%C3%A7ilik.

http://sozluk.bilgiportal.com/nedir/banal.

Mülakatlar

Ali, emekli, 64 yaşında, 4 Nisan 2010, İzmir.

Ayşe, sağlık teknisyeni, 55 yaşında, 24 Mayıs 2010, İzmir.

Bekir, emekli bir müfettiş, 67 yaşında, 17 Mart 2010, İzmir.

Canan, öğrenci, 20 yaşında, 14 Nisan 2010, İzmir.

Cem, üniversite öğrencisi, 20 yaşında, 18 Mayıs 2010, İzmir.

Erhan, üniversite mezunu, 25 yaşında, 28 Mart 2010, İzmir.

Fatma, kamu çalışanı, 44 yaşında, 20 Mart 2010, İzmir.

Fırat, üniversite öğrencisi, 20 yaşında, 10 Mayıs 2010, İzmir.

Gülçin, akademisyen, 24 yaşında, 3 Haziran 2010, İzmir.

Mehmet, tarihçi/arşivci, 34 yaşında, 10 Mart 2010, İzmir.

Metin, gümrük müşaviri, 55 yaşında, 18 Mayıs 2010, İzmir.

Nusret, emekli subay, 52 yaşında, 7 Haziran 2010, İzmir.

Serdar, üniversite mezunu, 22 yaşında, 19 Nisan 2010, İzmir.

Sibel, stajyer avukat, 24 yaşında, 4 Mayıs 2010, İzmir.